

Forældreansvarsloven - Hund eller Kat?

Der er ingen hunde, der også er katte... Thomas Kuhn

Speciale
Kandidatuddannelsen i socialt arbejde
Aalborg Universitet 2008
Olga Nielsen og Annette Juul Jensen
Vejleder: Margit Haarder.

Abstract

Recently, the Act on Parental Responsibility (Forældreansvarsloven) became effective and replaced the Act on Custody and Visitation Rights (Lov om forældremyndighed og samvær). This event has inspired this thesis. Among others we feel that this act contains significant changes. It is precisely these changes we find relevant for the thesis, and it is into these we will look closer.

The bill preceding the act was passed with an astonishing degree of agreement between the political parties. The Social Democratic spokesman said that you could talk of a shift in paradigm in relation to questions of custody.

According to Thomas Kuhn, who coined this term, a shift in paradigm belongs in the scientific field and is normally associated with events of revolutionary character and which indicates a new context, new perceptions, norms, etc. not compatible with the views of the old paradigm. For that reason, we as social workers feel that a change in paradigm might have significant consequences when working with families with children in divorce.

Therefore, in the thesis we address the question of whether the great difference in the acts might be regarded as a change in paradigm or not. This is done with starting point in Kuhn's theory of paradigm. In addition, we analyse the historic development in the area of family law, old laws of custody, and collected empiric material in the form of interviews carried out at one of the Danish state service departments.

Our analysis shows that we can look at this new act as a change in paradigm and this we regard as positive. Since we regard the act as being positive we have chosen to reserve the remaining part of the thesis to an analysis with a critical angle in order to be as wide as possible in our view on nuances of our thesis statement. We found Jürgen Habermas' theory of the life world and system interesting in this connection. Habermas is concerned with the staggered balance between these two important aspects of society. In this part we also problematize the conditions of the social work with regards to Habermas' theory. Questions on whether this new act can be regarded as the system's colonisation of the life world, the importance of the change in paradigm for children in families undergoing divorce, and the consequences this change will have on the children in these families are also addressed.

We question if the act can be regarded as the system's manipulation in order to gain control with its members, and if the act by any chance leaves children in a more difficult situation than before the act became effective.

Therefore, we find that the act contains a significant amount of directions which can be regarded as being in accordance with Habermas' theory of colonisation. But at the same time we also find that this act can be regarded as a step in the right direction since it promotes the parents' co-operation rather than relying on decisions made by the authorities.

Aalborg Universitet d. 10. februar 2008

Forord:

Der skal rettes en tak til alle de samarbejdspartnere, som har gjort udfærdigelsen af dette speciale muligt ved deres velvillige deltagelse. En særlig tak til Anders Damm for sit bidrag til vores forståelse af Forældreansvarsloven.

Kære Margit!

Hvad specialet var blevet til uden din ekspertise, dit skarpe blik og endeløse tålmodighed, tør vi ikke gætte på. Tusind tak for dit engagement og skønne væsen.

Olga Nielsen

Annette Juul Jensen

Antal anslag eksklusiv indholdsfortegnelse og litteraturliste: 239.946
Antal anslag inklusiv indholdsfortegnelse og litteraturliste: 247.284

Indledning	6
Det sociale arbejdes definition	7
Fra forældremyndighed til forældreansvar	8
Tendens – fornemmelse eller velbegrunderet antagelse	11
Metode <i>Olga Nielsen</i>	16
Kritisk teori som vores videnskabsteoretiske ståsted <i>Olga Nielsen</i>	17
Kritisk blik på vores eget forhold til Forældreansvarsloven <i>Annette Juul Jensen</i>	18
Problemformulering og hypoteser <i>Annette Juul Jensen</i>	19
Problemformuleringstype <i>Annette Juul Jensen</i>	19
Hypotesernes formål <i>Annette Juul Jensen</i>	20
Et par ord om forskningsmetode <i>Annette Juul Jensen</i>	21
Specialets målopfyldelse af gældende kriterier ifølge Studieordningen <i>Annette Juul Jensen</i>	22
Præsentation af empiri	23
Historisk indblik i det familieretlige område <i>Annette Juul Jensen</i>	23
Valg af lovgivning <i>Annette Juul Jensen</i>	24
Børnekonventionen <i>Annette Juul Jensen</i>	25
Metodevalg <i>Olga Nielsen</i>	25
Interviewmetode <i>Olga Nielsen</i>	26
Interviewguides	26
Introduktion <i>Annette Juul Jensen</i>	26
Interviewguide til sagsbehandler og kontorchef på Statsforvaltningen <i>Annette Juul Jensen</i>	27
Erfaringer efter interview med sagsbehandler <i>Annette Juul Jensen</i>	29
Præsentation af teori til 1.del <i>Olga Nielsen</i>	29
Thomas Kuhn <i>Olga Nielsen</i>	29
Paradigmeteoriens anvendelighed i socialvidenskab <i>Olga Nielsen</i>	30
Analysestrategier	31
Del 1. Paradigmeskift <i>Olga Nielsen</i>	31
Del 2. Strategi til kritisk analyse <i>Annette Juul Jensen</i>	33
Del 1	34
Teori	34
Thomas S. Kuhns paradigmebegreb <i>Olga Nielsen</i>	34
Paradigmets begrænsninger <i>Olga Nielsen</i>	39
Empiri del 1	40
Historik vedrørende familieretten <i>Olga Nielsen</i>	40
Forandringer i familiestrukturen <i>Olga Nielsen</i>	40
Udviklingen på det familieretlige område <i>Olga Nielsen</i>	43
Sammenfatning <i>Olga Nielsen</i>	47
Myndighedsloven og Lov om forældremyndighed og samvær <i>Annette Juul Jensen</i>	48
Serviceloven og Børnekonventionen <i>Annette Juul Jensen</i>	52
Analyse del 1	57
Paradigmeskift	57
Metafysiske overbevisninger <i>Olga Nielsen</i>	57
Normer <i>Annette Juul Jensen</i>	59
Forbilleder og Eksempler <i>Annette Juul Jensen</i>	61
Normalvidenskab <i>Olga Nielsen</i>	63
Inkommensurabilitet <i>Annette Juul Jensen</i>	65
Analyse af interviews <i>Olga Nielsen</i>	68

Paradigmeskift <i>Olga Nielsen</i>	68
Normalvidenskab <i>Annette Juul Jensen</i>	70
Konklusion del 1	72
Del 2	74
Teori	74
Habermas' handlingsteori <i>Olga Nielsen</i>	74
Livsverden <i>Olga Nielsen</i>	75
System <i>Annette Juul Jensen</i>	76
Kolonisering <i>Annette Juul Jensen</i>	77
Habermas om familieretten <i>Annette Juul Jensen</i>	78
Analyse del 2	80
Fund fra interviews og Habermas <i>Olga Nielsen</i>	80
Børnekonventionen og Habermas' teori <i>Olga Nielsen</i>	85
Forældreansvarsloven og Habermas <i>Annette Juul Jensen</i>	88
Habermas' teori og globalisering <i>Annette Juul Jensen</i>	90
Konklusion	91
Perspektivering og løsningsforslag	96
Litteraturliste	100

Indledning

Inspirationen til dette speciale blev fundet i den nylige ikrafttræden af Forældreansvarsloven, der erstatter Lov om forældremyndighed og samvær. Vi synes, blandt flere¹, at kunne se, at den nye lov indeholder forandringer af afgørende karakter. Det er netop disse forandringer, vi har fundet relevante at behandle nærmere i dette speciale.

Ændringer, som f.eks. opfattelsen af fælles forældremyndighed, har været længe undervejs. Allerede i 1969 blev der nedsat et udvalg, der blandt andet skulle behandle spørgsmålet om, hvorvidt fælles forældremyndighed skulle stadfæstes i lovgivningen som udgangspunktet for alle sager om forældremyndighed. Det førte dog ikke til ændringer, da man mente, at der altid vil være uoverensstemmelser mellem forældrene efter samlivets ophør, så en nær kontakt mellem forældrene om barnets forhold vil være meget vanskeligt at opretholde og stridigheder vil kun være til skade for barnet (Hielmcrone, 1981:126). Det vil sige, at det tog ca. 37 år for at ændre opfattelsen af fælles forældremyndighed fra at være en mulighed i tilfælde af et godt samarbejde mellem forældrene til, at man nu anser fælles forældremyndighed som gældende norm og udgangspunkt for alle sager og som nu stadfæstes som grundlæggende princip. Denne ændring tilskynder efter vores mening til at spørge om, hvad der muligvis kan forklare denne ændring og hvorfor den sker nu?

Forslag til loven blev vedtaget med en formidabel enighed mellem partierne. Regeringspartierne, Socialdemokraterne, Dansk Folkeparti, Det Radikale Venstre, Socialistisk Folkeparti og Enhedslisten har den 5. december 2006 indgået aftale om et nyt forslag til Forældreansvarsloven, der byggede på Betænkning nr. 1475, "Barnets perspektiv", afgivet i 2006 af udvalget om Forældremyndighed og Samvær (Politisk aftale om forslag til Forældreansvarsloven). Den socialdemokratiske ordfører Lissa Mathiasen udtaler i denne forbindelse til Dagbladet Information, 5.12.2006, at der lige frem er tale om et paradigmeskift i forhold til forældremyndighedsspørgsmål. Et paradigmeskift hører, ifølge opfinderen af begrebet, hjemme i det videnskabelige felt og forbindes normalt med hændelser af revolutionerende karakter, der indikerer en ny kontekst, nye opfattelser og normer etc., som ikke er forenelige med den gamle paradigmes synspunkter (Kuhn, 1995:56-57). Som socialarbejdere mener vi af den grund, at et paradigmeskift kan have betydelige konsekvenser i arbejdet med børnefamilier i skilsmisser, da der her er tale om børns fremtid og afgørelser om forældreansvar er tillagt myndigheder, der skal motivere forældrene for at tage

¹ Børns Vilkår, Dansk Kvindesamfund, Mødrehjælp etc.

barnets perspektiv ud fra lovens nye grundprincipper og dermed bestemme de vilkår, som sætter præg på barndommen.

Så, hvad betyder det egentlig for det sociale arbejde med disse familier – at man i Statsforvaltningen muligvis skal redefinere sin tidligere praksis, arbejdsformer og forskning? Disse spørgsmål har en afgørende karakter for deres målgruppe, hvis vi står over for et paradigmeskift. Det er derfor, efter vores mening, meget relevant at stille det højtflyvende spørgsmål om, hvorvidt et paradigmeskift er skyld i forskellen mellem de to lovgivninger. Derfor bliver det ligeledes relevant at undersøge de ændringer, der er kommet med Forældreansvarsloven, da besvarelsen på disse spørgsmål, efter vores mening, kan være afgørende for, hvorledes det sociale arbejde, som udføres på statsforvaltninger på henholdsvis kort og lang sigt kan påvirkes af disse lovændringer.

Det sociale arbejdes definition

Spørgsmålet om konsekvenser for det sociale arbejde skal først og fremmest afgøres i den kontekst, de kommer til at udspille sig i. Netop fordi de bliver til faldgruber, som socialt arbejde skal forholde sig til. Det er umiddelbart ikke en nem opgave at definere socialt arbejde som et begreb. Der findes ikke en enkel forklaring på, hvad det sociale arbejde er og hvordan det opstår (Meeuwisse et al, 2007:23-24). Derfor må vi opstille vores egen definition for, hvad vi i dette speciale forstår ved socialt arbejde.

Denne definition bliver udviklet på baggrund af definitionen af IFSW², der er en meget generel definition³, der giver os mulighed for at konstruere en, relevant for os, definition med fokusering på den del af det sociale arbejde, der primært varetages i Statsforvaltninger. Således, at det sociale arbejde forstås her i specialet som det arbejde, der udføres af Statsforvaltningen i forhold til forældremyndighed -, samværs- og bopælssager for børnefamilier i skilsmisser eller separation, der hjælper folk med at løse familiemæssige problemer i denne forbindelse. Dette arbejde udføres og styres ved hjælp af værdier, viden og teknikker, som anerkendes af og identificeres med det sociale arbejdes profession.

² The International Federation of Social Workers (IFSW) is a global organisation striving for social justice, human rights and social development through the development of social work, best practices and international cooperation between social workers and their professional organisations (www.ifsw.org under publications)

³ Det sociale arbejde virker til fremme for social forandring og problemløsning i menneskelige forhold. Det støtter det enkelte menneske i at frigøre sig og blive i stand til at øge dets trivsel. Ved hjælp af teorier om menneskelig adfærd og sociale systemer griber socialt arbejde ind på de områder, hvor mennesker og miljø påvirker hinanden. Principperne for menneskerettigheder og social retfærdighed er fundamentale for socialt arbejde.

Statsforvaltningernes sagsbehandlere har hovedsageligt en juridisk baggrund. Deres arbejde ses alligevel som det sociale arbejdes udførelse, da familiemæssige problemer løses ved hjælp af børnesagkyndig ekspertise, tilgængelig for de juridisk uddannede medarbejdere og fordi, efter Strukturreformen og Forældreansvarsloven, påbegyndes alle sager vedrørende skilsmisse/separation, forældremyndighed og samvær i statsforvaltningerne med et tværfagligt møde. Ydermere betragtes arbejdet udført i Statsforvaltningerne som et socialt arbejde på grund af, at statsforvaltninger foretager vurderinger, som ofte, ifølge statsforvaltningen, bygger på oplysninger om familierne fra kommuner, som nævnes i vores empiri.

Fra forældremyndighed til forældreansvar

Da det er ændringerne mellem de to love, der er interessante for vores optik, finder vi det ikke relevant at præsentere de to loves fulde omfang⁴. Derimod er det fundet væsentligt at fokusere på, hvori det nye består, det vil sige, hvor kommer de centrale forskelle til udtryk i de to love. Dette er interessant, da vores opmærksomhed er rettet mod et muligt paradigmeskift i opfattelsen af forældremyndighed i retningen af, at fælles forældremyndighed forudsætter forældrenes ligestilling og deres samarbejde for barnets bedste, hvor barnets bedste er tillagt den egentlige prioritering, i og med at dette stadfæstes som hovedprincip med en selvstændig paragraf, jf. § 4 i Forældreansvarsloven. Det, vi opfatter som centralt, er således paragraffer, der indikerer, at grundlæggende ændringer i den nye lov afviger væsentlig fra den gamle lov - også på deres ambitionsniveau.

Den nye Forældreansvarslov er bygget op om tre grundlæggende principper, hvilket fremgår af begge vejledninger til loven. Det første grundlæggende princip er, at barnet har ret, trods forældrenes skilsmisse, til begge forældre (FAL § 19), hvilket ligeledes medfører en hensigt om, at begge forældre skal tage ansvar for barnet uanset deres interne stridigheder (FAL § 19), hvilket i øvrigt også fremgår af vejledningens formålparagraf. Det betyder, at udgangspunktet og normalen nu er fælles forældremyndighed, frem for undtagelsen. Dette punkt adskiller sig fra den gamle lov ved, at de tidligere paragraffer stadfæstede den ene indehaver af forældremyndighed over for barnet, jf. LFS §§ 4, 5 stk.3. Samtidig kunne hver af forældrene kræve – i tilfælde af samlivsophør - at den fælles forældremyndighed skulle ophøre, jf. § 8, hvilket kun kan ske efter den nye lovs bestemmelser, jf. § 11, hvis der foreligger tungtvejende grunde for ophævelsen af fælles forældremyndighed.

⁴ Lovens fulde tekst kan findes på www.folketinget.dk

Andet grundlæggende princip er, at alle afgørelser skal træffes efter, hvad der er bedst for barnet (FAL §§ 4 - 5) og ikke efter forældrenes behov, som var kendetegnet ved den hidtidige lov. Dette betyder for afgørelsernes karakter, at de ikke tager udgangspunkt i forældrenes præferencer, men i langt højere grad lægger vægt på barnets synspunkt. (Vejl. nr.9860 af 6.9.2007).

Tredje grundlæggende princip i Forældreansvarsloven er, at barnets synspunkter normalt skal indgå i alle forhold vedrørende barnet, alt efter alder og modenhed, jf. Forældreansvarslovens §§ 5 og 34. Hvor det før var en mulighed at inddrage barnet efter det fyldte 12. år, er det nu blevet en betingelse, at alle børn høres i sager om forældremyndighed, hvis som nævnt alder og modenhed taler her for. Dette er en væsentlig forskel fra tidligere, da det nu er en af de drivende kræfter i Forældreansvarsloven. Baggrunden form, at netop denne bestemmelse er blevet en så vigtig del i Forældreansvarsloven, skal til dels findes i, at man i forarbejdet til revideringer i loven har ønsket at tilnærme den nye lov nogle af de egenskaber, som Serviceloven har på området omkring høring af børn, særligt med henblik på høringsreglerne i Servicelovens § 46 stk. 3 (Betænkning nr.1475:2.3). Disse principper er således de grundlæggende retningslinier for afgørelser efter den nye lov og er, som beskrevet, en væsentlig ændring i forhold til tidligere.

Ser man mere præcist på andre ændringer i paragrafferne i Forældreansvarsloven, fremgår det ligeledes, at forældre ikke længere direkte kan indbringe stridspunkter for retten, men henvises via mægling og rådgivning til selv at løse konflikten. Afgørelser af mere væsentlig karakter som forældremyndighed, samvær og barnets bopæl bringes først for retten, når mægling og rådgivning er forsøgt i Statsforvaltningens regi og ikke længere anses som frugtbart, jf. §§ 32 og 40.

Også barnet er tillagt større individuel vægt og har dermed fået udvidet egne beføjelser. Barnet kan nu i henhold til § 35 selv henvende sig til Statsforvaltningen og anmode om, at forældrene bliver indkaldt til møde om forældremyndighed, samvær eller bopæl. Det vil sige, at barnet i højre grad end tidligere får tillagt rettighed som selvstændigt individ ved hjælp af en øget initiativret. Det skal dog her nævnes, at en egentlig partsstatus får barnet ikke, da man ikke anser det som formålstjenligt, at børn kan lægge sag an mod sine forældre (Betænkning 1475:2.1.2) Dertil kan der ved særlige vanskelige konflikter anvises en person til at bistå barnet, i det tilfælde, at forældrenes konflikt er så altopslugende, at det er en belastning for barnet, jf. Retsplejelovens § 450d.

Hvis vi på baggrund af ovenstående skal give et billede af, hvad der således er essensen af ændringerne, må det være den gennemgående tendens, at ansvaret for beslutninger vedrørende barnet nu er lagt ud til forældrene selv, uanset om de har opnået enighed eller ej og forvaltningens rolle er nu i langt højere grad at give redskaber til forældrene, så de selv kan mestre dette ansvar. Dette med udgangspunkt i, at denne måde skulle være motiverende for forældrene for at få en aftalebaseret løsning omkring deres retlige fællesskab for barnets bedste (Vejl. nr.9859 af 6.9.2007:3). Dertil er der ligeledes fokus på barnets individualitet og behov i langt højere grad end tidligere, samt at denne tendens forudsætter forældrenes ligestilling over for barnet, hvor loven tidligere tillagde den ene forælder større vægt end den anden, jf. Lov om Forældremyndighed og samvær §§ 4, 5, stk. 3., 8, 9 stk.2. etc.

Vi mener at kunne se, at denne lov indebærer nye og væsentlige ændringer i opfattelsen af barnet – der er i højere grad lagt vægt på barnets rettigheder og muligheder som et individ og barnets perspektiv har endeligt fået en synlig plads i lovgivningen og dermed i den retlige praksis. Det kan være vanskeligt ikke at slutte op om, at børn har ret til begge forældre og om det bærende princip i loven, hvor forældre skal tage ansvar for, at deres børn kommer til at trives bedst muligt i skilsmisssituationen. Vi formoder ligeledes, at langt de fleste forældre vil leve op til deres nye ansvar i en fælles forståelse af, hvad der tjener til barnets bedste, men det vil være illusorisk at tro på, at de sager, hvor konfliktniveauet er meget højt, kan løses hensigtsmæssigt for børns vedkommende i statsforvaltningerne med konfliktløsning - og mægling. Sagen kan først indbringes for retten, når løsnings og mæglingsmulighederne findes udtømte af Statsforvaltningen. I disse sager er det barnet, der skal leve i en kampzone på ubestemt tid. Derfor er vi skeptiske over, om loven vil leve op til alle dem, den blev sat i verden for at hjælpe.

Barnets ret til selvbestemmelse, der også er fremhævet i denne lov, kan vi tolke som et udtryk for de tendenser, der generelt hersker i samfundet – at borgeren i øget grad skal være medbestemmende på egne livsvilkår og som er et af de seneste krav, der især stilles til det offentlige personale inden for den sociale sektor.

Medbestemmelse kan efter vores mening ses som udtryk for, at forældrene skal tage medansvar for processen i f.eks. forældremyndighedssager. Dette kan vi umiddelbart ikke anse som uproblematisk, især hvis vi tager i betragtning, at hele det ændrede lovstof kan ses som et tegn på paradigmeskiftet, hvor de tidligere forestillinger ikke længere er gældende. Det vil sige, at kravet om medansvar og

medbestemmelse, efter vores mening, sætter fokus på processer, hvorigennem mennesket bliver i stand til at blive selvstændig og myndig. Men selv samme krav indeholder, efter vores mening, en vis forudsætning om, at begge forældre og barnet skal være i besiddelse af evnen til at indgå aktivt i disse beslutningsprocesser. Dette tror vi, med vores socialfaglige baggrund, ikke på er et givet vilkår for alle.

Før vi tager fat på denne problematik senere i specialet, lad os kaste et blik på, hvad vi betegner som herskende tendenser.

Til formålet har vi taget udgangspunkt i Janne Dyrings artikel "*Paradigmeskift- realitet eller forestilling*", der efter vores mening giver et klart billede af det ændrede forhold mellem myndighed og borger og som kan illustrere vores forståelse for, hvilke faldgruber begrebet medbestemmelse indebærer.

Tendens – fornemmelse eller velbegrundet antagelse

Der gives i dag indtryk af, at menneskesynet og borgerens rolle i samfundet er under forandring og at tendensen til øget individualisering og en generel høj forventning om evnen til at tage vare og ansvar for sig selv, er på hastig fremmarch i denne tid.

Cand.jur. og master i konfliktmægling Janne Dyring påpeger, at tendensen til at lægge vægt på menneskets autonomi og ansvar for eget liv gør sig gældende på flere og flere retlige områder.

Hendes udgangspunkt er, at forholdet mellem offentlige myndigheder og borgere er under forandring. Velfærdsstatens rolle har hidtidigt været som udbyder af diverse velfærdsydelser, hvor borgerens rolle traditionelt har været som modtager af disse. Dyring antyder, at dette måske ikke er den konstellation, vi skal forvente af det sociale arbejde og velfærden fremover.

Hun begrundet denne antagelse med afsæt i tre overordnede faktorer. Først og fremmest mener hun, at årsagen til denne tendens skal findes i de strukturelle forandringer, som de sociale ydelser har undergået de sidste tre årtier. Disse forandringer har deres afsæt i et stigende politisk og økonomisk pres, der har skabt et behov for prioritering, harmonisering og regulering af de sociale ydelser for at fremme en mere virksom styring og besparelse af udgifter på det sociale område. Dette har bevirket en række forsøg på at inddrage privat deltagelse i opgaveløsningen, f.eks. via det frivillige sociale arbejde.

Hertil mener Dyring, at årsagen også kan findes i de relationelle forandringer. De relationelle forandringer består i, at borgeren som modtager af de offentlige ydelser er nu ud over

modtagerrollen også har ret til medinddragelse i egen sag samt i en høj forventning om, at borgeren tager et medansvar for processen.

Som et eksempel på Dyrings antagelse kan der peges på et af Retssikkerhedslovens kardinalpunkter, som tydeligt er afledt af denne forventning om medansvar. Dette ses i § 4:

”Borgeren skal have mulighed for at medvirke ved behandlingen af sin sag. Kommunen og amtskommunen tilrettelægger behandlingen af sagerne på en sådan måde, at borgeren kan udnytte denne mulighed.” Denne tendens har, ifølge Dyring, været undervejs siden 1970'erne, hvor der siden er sket en gradvis stigende inddragelse af borgere i sagsbehandlingen. Dyring forudser i forlængelse af denne rolleforandring, at borgeren går fra at være et objekt i myndighedsafgørelse til i stedet at være subjekt. Samspelet mellem borger og myndighed får herved forandrede præmisser, da den traditionelle ubalance i magten svækkes.

Afslutningsvis påpeger Dyring, at også det generelle menneskesyn spiller en rolle i denne forandring. Hun mener at kunne spore en udvikling i dette menneskesyn. Det enkelte individ ses i endnu højere grad end tidligere som selvstændigt og ansvarligt, som værende kapabel til at tage vare på sig og sine. Fokus er flyttet fra at se på individets begrænsninger til individets ressourcer, hvor idealet i sidste ende er det autonome menneske. Dette bevirker, at der ligeledes fokuseres på at styrke individets retsstilling og position overfor myndighederne på en måde så medinddragelse og medansvar ikke blot er en mulighed, men også en juridisk fastsat pligt, som borgeren har.

Dette kan dog have kritiske konsekvenser for visse borgeres materielle retsstilling, forudser Dyring. Det kritiske består i, at det ikke er alle borgere, der formår at tage det forventede ansvar og evner at præge egen sagsgang. Disse borgere står derfor svagere end de, der formår at deltage og tage ansvar.

Skal man prøve at samle Dyrings overvejelser, giver dette et billede af en bestemt tendens, der som tidligere nævnt, er på fremmarch inden for flere retlige områder. Det vil sige, at forventningen om individets evne til at tage ansvar for løsning af egne problematikker samt opfattelsen af individet som en autonom og selvstændig størrelse, går forud for mange af de forandringer, vi ser i det sociale og retlige område. Vi forestiller os, at disse tendenser kan være et udtryk for, at de liberale træk med fokus på individets ansvar for sig selv, er godt på vej også inden for det familieretlige område.

Vi har, i tråd med Dyrings overvejelser, en forventning om, at disse tendenser som indvirker på bl.a. det retlige område og derfor også på Forældreansvarsloven, får afledte konsekvenser, der mærker sig yderligere i det sociale arbejde, end det i forvejen gør via lovgivningen.

I flere lovgivningers ordlyd fremgår denne forventning om eget ansvar tydeligt, hvilket kan ses i formålsparagraffen i Lov om social service § 2, stk. 2 og 3, hvori det fremgår at ” *Formålet med hjælpen efter denne lov er at fremme den enkeltes mulighed for at klare sig selv... samt at hjælpen efter denne lov bygger på den enkeltes ansvar for sig selv og sin familie.*” (Red.)

Der vises med al tydelighed, at målet er, at individet i sidste ende ikke bare skal have hjælp, men helst skal kunne være i stand til at tage vare på sig selv, det vil med andre ord sige, at det autonome individ er i fokus og den enkeltes ansvar for sig og sin familie er central. Dertil tilrettelægges hjælpen i samarbejde med den enkelte, hvilket understøtter det tidligere nævnte om den enkeltes medansvar.

Socialministeriet har i publikationen ” Værdier i socialpolitikken, essaysamling ” også behandlet denne individualiseringstendens indgående:

”Selvbestemmelse en umistelig forudsætning for det moderne menneskes liv. Det er i kraft af selvbestemmelse, at man har mulighed for – gennem frie handlinger og valg – at tilrettelægge et liv i overensstemmelse med de ønsker og behov man har, og dermed leve op til det ansvar, man har for eget liv. Socialpolitikken skal derfor fremme selvbestemmelse og i særligt grad have blik for, at de svageste i samfundet også har handlemuligheder og – evner, så de kan indrette tilværelsen efter egne ønsker.” (Socialministeriet, 2003:113)

Der fortsættes endvidere med en kritisk stillingtagen til netop denne forventede selvbestemmelse i tråd med Janne Dyrings optik på samme:

”I Socialministeriets udkast nævnes personlig autonomi som alternerende begreb til selvbestemmelse. Personlig autonomi forudsætter at den enkelte faktisk har evne og mulighed for at bestemme selv. I relation til mennesker med psykosocial funktionshæmning, der har problemer med hjemløshed, misbrug eller sindslidelse, forekommer det – endog ret ofte – at almene service- og behandlingstilbud demonstrerer en vis mangel på respekt for den enkeltes autonomi og ligeværd.” (Socialministeriet, 2003:113)

Vi mener, at denne problematik rækker videre end det beskrevne. Problematikken rammer flere end blot mennesker med psykosociale funktionshæmninger. Også almindelige mennesker, som f.eks. skilsmisseramte forældre, der ikke formår at gøre deres krav gældende f.eks. på grund af mangel på gennemslagskraft og formuleringsevne, kan potentielt rammes af samme problematik.

Overføres denne tankegang til det sociale arbejde med børnefamilier i skilsmisse, hvor omdrejningspunktet også er ansvar for egen sag, vil problematikken dermed ramme mange med den

utilsigtede virkning, at den materielle retsstilling forringes væsentligt for mange. Dette forringer det i forvejen trængte sociale arbejdes substans, da f.eks. forskellige borgere vil være afhængige af forskellige omstændigheder for at benytte sig af lovgivning eller mægling/rådgivning for at styrke sin position. For at kunne det, vil det ofte kræve af borgeren en vis kompetence og viden, som netop ofte er en mangelvare hos de socialt belastede familier (Honneth, 2003:62ff.) – og især, kunne man forestille sig, hos dem, hvis samliv oven i købet er blevet brudt op. Det afgørende vil efter denne lov være forældrenes personlige indre forhold, der skal bero på deres samarbejde eller evnen på indgå kompromis for at varetage barnets bedste. Disse familier og ikke mindst børn kan blive efterladt i stikken, da det bliver myndighedernes afgørelse om barnets bedste bestemt ud fra fortolkning om, at udgangspunktet for barnets bedste er, at begge forældre skal samarbejde. Et barn får det nødvendigvis ikke bedre af, at nogen måtte mene, at barnet har det godt, fordi f.eks. forældrene har fælles forældremyndighed.

Den nye Forældreansvarslov har været udsat for megen kritik på dette punkt, især fra de ”feministisk orienterede” organisationer som f.eks. Dansk kvindesamfund, Kvinder for Frihed, men også fra Red Barnet, Børns Vilkår etc.(Spørgsmål vedr. L133 i Retsudvalget, Folketinget).

Kritikken gik hovedsageligt på de punkter i loven, som opponenterne betragtede som værende i strid mod barnets bedste eller kvindediskriminerende, som f.eks. spørgsmål om fælles forældremyndighed (Høringssvar, nr. 6,7,8, 24 etc.). Ifølge kritikken er der tale om krænkelse af kvinders borgerrettigheder i forhold til det frie valg af bopæl eller boligområde, samt at fælles forældremyndighed ikke er et reelt fællesskab, men et udtryk for, at en kvindes behov som mor undertrykkes (Høringssvar nr.18). Der er endvidere kritik af, at loven indeholder en idealiseret forestilling om, at et barn har behov for begge forældre og tager ikke udgangspunkt i det enkeltes barns situation (Høringssvar nr.8).

De mange bekymringer for denne lovs sociale virke er, efter vores mening, først og fremmest et udtryk for, at den er ny og at der ikke er indarbejdet rutiner og afgørelser. Med tiden, når loven kommer til at fungere i en længere periode, vil indarbejdelse af de nødvendige rutiner og metoder nok ikke fjerne spørgsmålet om det frie valg af bopæl eller boligområde, idet det forudsætter samarbejde mellem forældrene og ikke statsforvaltningens erfaring med afgørelser. Det kan godt være, at dette spørgsmål vil forblive ubesvaret for en del af forældrene, men bekymringen gælder her ikke kun for kvinder, men begge køn, idet de begge har fælles forældremyndighed og ansvar for

deres samarbejde. Det må tiden vise, hvordan sager med denne problematik vil blive behandlet og om denne kritik er en virkelig trussel om, at en af forældrene kan blive gidsel i disse sager.

Vi mener ikke, at fælles forældremyndighed er i strid mod barnets bedste, da loven giver hjemmel til ophævelse af denne, hvis fælles forældremyndighed er til skade for barnet. Og vi mener heller ikke, at lovens paragraffer virker kvindediskriminerende, da lovens principper tager udgangspunkt i barnets bedste og udligner dermed forældrenes position. Det forekommer os meget væsentligt, at barnets bedste er et stadfæstet princip og, at man fra nu af ikke skal tage hensyn til forældrenes voksenret, men til barnet alene. Vi har dog vores bekymringer og antagelser i takt med vores uddannelse, at det er urealistisk at forestille sig, at fundamentale ændringer i lovgivningen vil føre til de tilsigtede virkninger – i hvert fald i de første år. Og hvis antagelsen om et paradigmeskift har sin berettigelse, så indebærer det et skift i menneskesyn og i praksis i de statsforvaltninger, som varetager arbejdet med omsætningen af loven. Det er her der, efter vores mening, ligger den største fare for, at lovgivningen muligvis ikke levner plads til et antal børnefamilier i skilsmisser, hvis konfliktniveau er for stort og ressourcerne derfor for små til at få udbytte af de bestemmelser, som loven indeholder.

For at bidrage til debatten om den nye Forældreansvarslovs intentioner og ambitioner har vi valgt at stille følgende problemformulering op med to tilhørende hypoteser:

Hvad kan forklare forskellen mellem Lov om forældremyndighed og samvær og Forældreansvarsloven og hvilke faldgruber giver dette i det sociale arbejde med familier i skilsmisse?

Til det første del af problemformuleringen har vi udarbejdet følgende hypotese 1:

Kan den store forskel mellem Lov om forældremyndighed og samvær og Forældreansvarsloven forklares ud fra Thomas Kuhns teori om et paradigmeskift?

Denne forskels indflydelse på det sociale arbejde med familier i skilsmisser undersøges ved hjælp af hypotese 2, med en kritisk vinkel over lovens indvirkning på familien som en del af livsverdenen:

Hvorledes kan lovens indvirkning på familien forstås som systemets kolonisering af livsverdenen?

Metode

Formålet med afsnittet er at indføre læseren i metoden, som vi vil anvende i besvarelsen af vores problemformulering, samt begrunde de vurderinger, der indgår i besvarelsen. Afsnittet redegør ydermere for den videnskabsteoretiske tilgang til specialet og dennes betydning for det videre arbejde med problemformuleringen.

Som nævnt i begyndelsen af vores opgave vil vi undersøge, hvad der ligger bag ved den store forskel mellem Lov om forældremyndighed og samvær og Forældreansvarsloven. Vi har til formålet en hypotese, som tager udgangspunkt i vores antagelse om, at grunden kan ligge i et muligt paradigmeskift i opfattelsen af forældremyndigheden, hvilket analyseres med afsæt i Thomas Kuhns teori om paradigmer. Analysen foretages på baggrund af den indsamlede empiri i form af bearbejdelser af historiske tekster samt bearbejdelse af familieretlige lovtekster og betænkninger før 1. oktober 2007. Til denne del hører ligeledes analysen af de interviews, der er gennemført i en af de 5 statsforvaltninger, som netop skal omsætte den nye Forældreansvarslov i praksis. Dette udgør den 1. del af specialet.

Da vi er overvejende positive over for den nye lovs ambitioner, vil vi også gerne sætte en kritisk vinkel på denne del af specialet, hvor vi inddrager Jürgen Habermas eller rettere hans begrebsapparat til at analysere de resultater, som vi er kommet frem til i specialets 1.del. Her har vi en hypotese om, at den nye Forældreansvarslov uanset sine gode intentioner kan betragtes som den kolonisering af livsverdenen, der beskrives af Habermas. Det forudsættes, at loven hører til det systemiske og er i kraft af den mængde regler, der er kommet på det familieretlige område i de seneste år, et eksempel på, hvordan systemet koloniserer livsverdenen. Denne analyse hører hjemme i del 2, hvor vi også inddrager vores socialfaglige baggrund og diskuterer problematikker og udfordringer, som et paradigmeskift kan medføre for det sociale arbejde med børnefamilier i skilsmisser.

I takt med denne vinkel, positionerer vi os på den kritiske side og anskuer problematikken med en konfliktteoretisk optik. Dermed bliver det dialektiske forhold mellem individ og samfund, hvor samfundet skaber mennesket og mennesket skaber samfundet, det centrale i dette perspektiv og dette synspunkt betragter vi som grundlaget for indflydelsen på det sociale arbejde.

Kritisk teori som vores videnskabsteoretiske ståsted

Indledningsvis skal det påpeges, at det ikke er ambitionen at komme med nogen altfavnende introduktion til den kritiske teori, heri skal der skitseres de centrale aspekter fra teorien, der har relevans til opgaven.

Kritisk teoris værdi ses først og fremmest i dens grundopfattelse, at samfundsanalyser indgår i selve den samfundsudvikling, som de handler om. De reelle, grundlæggende samfundsforhold i deres kompleksitet, hvor både en tilskuersynsvinkel og en deltagersynsvinkel er nødvendige for at opnå en udtømmende forståelse af den sociale virkelighed (Andersen, 1994:187-188). Baggrunden herfor vil være den opfattelse, at de handlinger og sociale processer, der foregår i samfundet, i det politiske felt, i familier etc. er et resultat af et samspil mellem bevidste, hensigtsstyrede handlinger og objektive lovmæssigheder, som findes uden for folks bevidsthed (Andersen, 1994:188). Ydermere finder vi det relevant for anvendelsen af kritisk teori i vores opgave, at denne retnings opfattelse indebærer nødvendighed for kritisk forholden over for de samfundsforhold, som den undersøger.

Den klassiske kritiske teori er udviklet af den gruppe af samfundsforskere og filosoffer, som man netop forbinder med Frankfurterskolen. Denne udvikling af den kritiske teori blev ledet af Max Horkheimer og Theodor W. Adorno, hvis tanker var at udarbejde en teori, ” *som skal frigøre mennesket fra samfundsmæssig tvang og undertrykkelse*” (Birkler, 2005:111). Deres menneskesyn var pessimistisk, da den fremstillede mennesket ”... *som et individ, indlejret i samfundets magtstrukturer, hvor stadig flere illusoriske dogmer betinger dets udfoldelse*”(Ibid.).

Den anden generation af Frankfurterskolen, den mindre pessimistiske retning, forbindes hovedsageligt med Jürgen Habermas, der bevæger sig væk fra den klassiske kritiske teori ved at videreudvikle dens tradition. Hans brud kommer til udtryk ved, at han tillægger argumenter, normer og videnskabelige sandheder selvstændig betydning og hans teori om den kommunikative handling viser, at der findes et alternativ til at fortolke det moderne samfund – kommunikativ rationalitet udgør en mulighed for at øge fornuftens og frihedens spillerum. Habermas viser, at det også er en mulighed for udvikling af moral- og retsnormer (Eriksen et al., 2003:21). Vores speciale bevæger sig ligeledes væk fra den klassiske kritiske teori og lægger sig op ad Habermas' måde at betragte det moderne samfund på.

Grunden til, at vores ammunition er hentet hos Habermas er, at han beskæftiger sig med spørgsmål som forhold mellem stat og borger, medbestemmelse, retliggørelse etc., der har stor værdi for vores diskussioner og analyse af problemformuleringens anden halvdel, hvori disse begreber indgår.

Det, der gør Habermas' teori relevant for vores speciale er hans forståelse for en manipulerende og undertrykkende kommunikationsform, der foregår i samfundet, hvor individer ikke er bevidste om disse undertrykkelser og hvor Habermas bestræber på at afdække samfundets herredømme (Birkler, 2005:113). Vi betragter, som det lader sig antyde i vores 2. hypotese, samfundets måde at lovgive på det familieretlige område netop for manipulerende og undertrykkende, hvor man proklamerer individets frihed og ansvar samtidig med myndighedens indblanding i privat sfære, hvor det afspejles i samfundets kontrolmekanismer for, hvilke normer og værdier forældre som samfundsmedlemmer skal indrette sig efter.

I forhold til den kritiske teoris opfattelse forudsætter vi, at verden eksisterer uafhængig af vores viden om den. Den epistemologiske forudsætning er, at vores viden om verden er teoriladet. Dette kan konkretiseres i den måde, vi betragter lovgivning på i dette speciale. Lovene er et objektivt eksisterende sæt af normer, hvilke individer skal rette sig efter. Men disse normer er ikke objektive eller neutrale, de er ladet med den værdi, som man tillægger dem, i kraft af de herskende opfattelser i samfundet. Hvordan vi betragter loven, er også afhængig af, hvilken position vi som forskere indtager i vores analyse. I takt med anvendelsen af Habermas' teori⁵ betragter vi loven som et styringsmedie, som systemet har til sin rådighed. Vi betragter endvidere retten som kompleks, modsætningsfyldt og krisepræget middel, der udbygger folks velfærd via sociallovgivning og som har uheldige eller utilsigtede konsekvenser (Dalberg - Larsen, 2005:77f).

Kritisk blik på vores eget forhold til Forældreansvarsloven

Vi har tidligere nævnt, at vi betragter den nye Forældreansvarslov som et positivt tiltag, idet den bringer en længe ventet forandring til forældremyndighedsområdet. Dog er vi opmærksomme på, at vores indledende positive holdning til loven kan være et produkt af det samfundsmæssige ståsted, hvorpå vi selv befinder os. Den nye lov lægger som bekendt et øget ansvar på forældrene, et ansvar i form af kommunikation og vilje og evne hertil. Disse parametre virker som velkendte og positive tiltag, der for os som en del af en ressourcestærk middelklasse og med en faglig baggrund, der har

⁵ Her anvendes den opfattelse som Habermas tillægger sig i den Kommunikative Handlen, velvidende, at han senere modificerede synspunkt om rettens funktion i samfundet.

fokus på kommunikation, ikke volder os nævneværdige problemer at acceptere som løsningsforslag. Dette farver muligvis vores stilling i forhold til loven. Dette, da det ikke er givet at f.eks. forældrepar, der kommer fra mere trængte sociale kår ville finde disse krav mulige at opfylde. Problematikken, mener vi, kan opstå, når man er trængt på ressourcer af såvel evnen til at kommunikere, ressourcer til sætte sig ud over egne behov, overskyggende dårlige økonomiske forhold, der kan bidrage til, at man ikke har mulighed for at se bort fra hvordan f.eks. udgifter deles ved samvær med børn etc. Disse perspektiver er værd at tage med i betragtning, når vi skal vurdere lovens anvendelighed for alle de, der måtte være omfattet af den og samtidig vurdere, hvorfor vores egen position er overvejende positiv.

Problemformulering og hypoteser

Problemformuleringstype

Vi opfatter Forældreansvarsloven som et brud med den tidligere Lov om forældremyndighed og samvær i en mere kompleks forstand end blot det faktum, at den ene lov erstatter den anden. Vi mener som bekendt, at der eksisterer radikale forskelle i mellem disse to love, hvorfor vi ønsker at finde et svar på, hvad denne forskel kan skyldes, derfor har vi fundet det egnet at konstruere problemformuleringens første del som en eksplorativ problemformuleringstype: *Hvad kan forklare forskellen mellem lov om forældremyndighed og samvær og Forældreansvarsloven?*

Denne problemformuleringstype betyder, at første del af specialet får karakter af at være diagnosticerende eller mere passende – klassificerende (Rienecker, 2001; 13-14). Dette fordi spørgsmålet begynder med et *hvad*, som deraf lægger op til, at man søger at bestemme en i dette tilfælde, årsag som en bestemt størrelse. Ydermere betinger en problemformulering af en sådan type en til dels beskrivende proces (Ibid.), idet vi finder det nødvendigt til at klarlægge forholdene omkring den årsag vi søger, for at give et mere nuanceret grundlag at bestemme netop årsagen ud fra. Dette vil i projektet bestå af en historisk beskrivelse af udviklingen inden for det familieretlige område, beskrivelse af relevante lovteksters indhold og sammenfald samt en beskrivelse af Børnekonventionernes sammenfald med disse. Der er på denne måde dannet grundlag for vores hypotese til problemformuleringens første del, der behandles nærmere neden for.

De samme kriterier gør sig gældende for problemformuleringens anden del, der også er eksplorativ. *Hvilke faldgruber giver dette i det sociale arbejde med familier i skilsmisse?*

Forskellen er her, at der svares med afsæt i konklusionen på problemformuleringens første del, hvor denne anskues med en teoretisk vinkel og ikke en empirisk vinkel, som det ses ved behandlingen af første del.

Hypotesernes formål

Vi har, som allerede antydnet, opstillet hypoteser til at hjælpe besvarelsen af problemformuleringen frem. For at give et mere præcis billede af hypotesernes indhold, knyttes der et par bemærkninger til dette og deres formål. Vi har, som vist ved præsentationen af problemformuleringen, opstillet hypoteser til at drive besvarelsen af problemformuleringen frem. Det vil sige, at de skal opfattes som det, der giver problemformuleringen en dynamisk natur, skærper undersøgelsesområdet og gør problemformuleringen lettere at undersøge i praksis⁶.

Vi har en hypotese om den store forskel mellem lov om forældremyndighed og samvær og Forældreansvarsloven kan forklares ud fra Thomas Kuhns teori om paradigmeskift.

Denne hypotese har til formål at give forskellen mellem de to love et teoretisk fundament, hvis berettigelse eftersøges i problemformuleringens beskrivende grundlag.

Netop denne teoretiske tilgang er interessant, idet vi forstiller os, at et muligt paradigmeskift må aflede nogle konsekvenser for måden, hvorpå Forældreansvarsloven i sin opstartsfasen opfattes og behandles på.

Dertil eksemplificeres disse betragtninger med fund i praksis, fremkommet ved 2 interviews. Dette gøres for at højne specialets validitet, således at besvarelsen ikke udelukkende findes i tekstmateriale, men også ud fra aktivitet i praksis.

Disse interviewmæssige fund skal kun opfattes som understøttende eksempler til den besvarelse, der fremkommer ved behandlingen af teorien i samspil med de empiriske tekster. Der er ingen tvivl om, at reliabiliteten kunne være øget væsentligt ved at have foretaget flere interviews, der potentielt ville have givet os mulighed for i langt højere grad at anvende de fund, der muligt var fremkommet heraf, som mere end blot af eksemplificerende og understøttende karakter.

Hypotese 2, der understøtter problemformuleringens anden del, har sit afsæt i et kritisk teoretisk grundlag, hvor fokus er på lovens indvirkning på familier i skilsmisse set ud fra om denne indvirkning kan opfattes som systemets kolonisering af livsverdenen: *Hvorledes kan lovens indvirkning på familien opfattes som systemets kolonisering af livsverdenen.*

⁶ Med praksis menes der i dette tilfælde udarbejdelsen af specialet.

Vi forventer, at en analyse med dette udgangspunkt vil efterlade svaret på, hvor faldgruberne for det sociale arbejde befinder sig. Dette forventes fordi, hvis det viser sig, at denne indflydelse kan betegnes som systemets kolonisering af livsverdenen, får det konsekvenser for, om alle individer kan stille sig positivt og også profitere af dét, som det sociale arbejde i statsforvaltningerne kan tilbyde.

Et par ord om forskningsmetode

For at sætte vores undersøgelse, teori og analyse ind i en struktureret kontekst har vi fundet det væsentligt at betone vores fremfærd i forsøget på at kaste lys over vores problemformulering.

Den forskningsmetode vi har anvendt i specialet, kan karakteriseres som værende en fremgang, der ligger i spændvidden mellem hypotetisk/deduktiv og abduktiv forskningsmetode. Det er vores opfattelse, at det hører til sjældenhederne, at man udelukkende kan bekende sig til en

forskningsmetode, men at man ofte vil bevæge sig fra den ene til den anden. Vi anser os selv som værende primært abduktive, idet vi, som ved induktion, har observeret en empirisk forskel imellem 2 love, for derefter at ville undersøge årsagerne til denne forskels opståen via en teoretisk optik.

Forskellen fra en induktiv tilgang er dog, at der ikke søges at udlede en generelt gældende regel for forskelle mellem nye og gamle love inden for specifikke områder, men nærmere at gøre rede for, hvorfor der kan være opstået en forskel mellem de love, vi specifikt beskæftiger os ved, for derefter at udlede en generel pointe inden for anvendelsen af denne lov. Netop denne tilgang er kendetegnet ved en abduktiv tilgang, der tager et spring fra data til i stedet at beskæftige sig med et bestemmende princip, der kan forklare data (Olsen, 1999:149), eller i dette tilfælde vores observations struktur og korrelation til andre udvalgte empiriske tekster.

Der, hvor vi bevæger os over i det hypotetisk/deduktive, er ved selve den måde, vi har valgt at understøtte vores problemformulering på. Problemformuleringen ønskes som bekendt besvaret ved 2 hypoteser, der begge tager udgangspunkt i teoretiske principper som ønskes testet i den virkelighed, der har været tilgængelig for os⁷. En fremgangsmåde som ligner den deduktive til forveksling, tages der udgangspunkt i generelle principper, som skal drage konklusioner eller antagelser om en enkelt hændelse (Andersen, 2005:32).

Til at beskrive det overordnede formål med vores forskning har vi lånt et par betragtninger fra Sayer, der bekender sig til den nyere marxistiske videnskabsmetode. I denne fremgangsmåde er det forskerens opgave at trænge ned i tilsyneladende virkelighed og afdække de strukturelle forhold, som regulerer praksis, det vil sige at fremhæve de forhold, der ligger bag kompleksiteten (Olsen,

⁷ Her forstås lovttekster, Børnekonventionen og interviews.

1999:154-155). Dette viser sig i specialet ved en analyse af den observerede forskels dybere årsag, end blot det faktum, at den gamle lov eftersigende trængte til fornyelse. Den observerede forskels årsag og effekt vurderes som bekendt ved hjælp af Thomas Kuhns paradigmebegreb og Habermas' teori om den kommunikative handlen, nærmere bestemt systemets kolonisering af livsverdenen. Det fælles for de to teoretikere er, at de begge kan betegnes som perspektivister, hvor sandheden er bundet til bestemte perspektiver (Olsen, 1999, 151). Dette understøtter på sin vis vores forventning til, at lovgivningen er et udtryk for, hvad der på et givent tidspunkt findes rigtigt og moralsk forsvarligt i et samfund og at disse forhold kan ændre sig, hvorfor sandheden nødvendigvis er bundet til et givet perspektiv. Netop denne optik danner grundlag for vores søgen efter svaret på vores problemformulering. Det er i denne sammenhæng relevant at nævne forbindelsen fra ovenstående til de kvalitative metoder og analyser, hvis anvendelse specialet vil omfatte. Hvor de kvantitative metoder ofte sigter mod at behandle hårde data statistisk for derudfra at danne lovmæssigheder, vil de kvalitative metoder vægte beskrivelse og bedre forståelse af socio-kulturelle forhold, relationer m.m. oftest uden at tilsigte generelle teorier. Fokus er i højere grad at udvælge idealtyper eller modeller, der kan forklare de observerede fænomener, som tjener til at give enten gode eller kritiske eksempler til at vise en mere generel pointe (Ibid.,151). Dette finder vi er i god overensstemmelse med de ovenstående metodiske valg og begrundet i samspil med disse vores anvendelse af de kvalitative metoder. Dette vil forhåbentlig vise sig at gøre sig gældende i specialet ved den måde, vi har valgt at lade teorien fremstå på igennem analysen nærmere betegnet som modeller, der kan give en forklaring på henholdsvis forskellen mellem lovgivningerne og betydningen af den nye lovgivning for familien.

Specialets målopfyldelse af gældende kriterier ifølge Studieordningen

For at sikre, at de nedenfor anførte kriterier for specialet er overholdt, vælges der her at knytte et par ikke udtømmende bemærkninger til, hvordan dette forventes at imødekommes.

- *formidle og formulere socialfaglige problemstillinger, skriftligt og mundtligt*

Det er i specialet ønsket at formidle en problemstilling, der får indflydelse på familier i skilsmisse. Problemstillingen findes at høre til det socialfaglige felt, idet de primære omdrejningspunkter for vores vurderinger er barnets bedste og mulige faldgruber for det sociale arbejde, som vi mener udføres på statsforvaltningerne.

- *kombinere flere socialfaglige discipliner og videnskabelige metoder målrettet og struktureret*
- *anvende videnskabelige teorier og metoder*

En af de socialfaglige discipliner, der i specialet er taget udgangspunkt i, er retlig regulering, samt evnen til at sætte lovgivning ind i en større samfundsmæssig og socialfaglig kontekst end juridisk. Dertil er der anvendt socialt arbejdes disciplin i form af skærpet fokus for potentielle problemer for udsatte familier, der i særdeleshed er en egenskab, der er opnået ved vores socialfaglige baggrund som socialrådgivere. Dette kombineres med videnskabelige metoder som indsamling af empiri via interviews, teoretisk analyse ved hjælp af Kuhn og Habermas, opfatte og bearbejdning af teoretiske analyseresultater i en anden kontekst end blot teoretisk. Dertil er der ønsket at demonstrere metodisk kendskab og overblik.

• *demonstrere viden med henblik på at foretage dybtgående analyser på et afgrænset område*

Der er ønsket at demonstrere viden inden for feltet af retlig regulering, hvori der er foretaget aktive fravalg, i kraft af udvælgelse af et lovområde inden for familieretlig regulering. Dette for at skærpe fokus i specialet. Der foretages bearbejdning af lovgivning samt teoretisk viden ved at anskue retlig regulering i en teoretisk optik, der forudgående gøres rede for. Produktet af denne proces anvendes derpå til en indgående analyse af de behandlede forholds indvirkning på et eksisterende paradigme samt heraf følgende faldgruber for det sociale arbejde i kraft af lovændringens betydning for familien

• *anvende sin viden til at vælge, reflektere og analysere teoriers og metoders betydning for specialets fokus samt for udviklingen og ændringer i det sociale arbejde*

Vi har i specialet valgt at anvende vores indsamlede viden på det retlige område til at vurdere betydningen af Forældreansvarslovens ikrafttræden for et eksisterende paradigme samt at sætte dette ind i en kritisk teoretisk kontekst for at vurdere, hvilke faldgruber denne lovs ikrafttræden kan medføre for det sociale arbejde i kraft af lovens indflydelse på familien som et element i livsverdenen. Vi forventer, at sidstnævnte kan medføre ændringer i eksisterende opfattelser inden for det sociale arbejde og dermed bidrage til udviklingen af dette arbejde. Med disse valg er vi velvidende om, at der udelukkes andre mulige teoretiske perspektiver, der kunne give specialets fokus en anden karakter.

Præsentation af empiri

Historisk indblik i det familieretlige område

Det er fundet formålstjenligt at give et indblik det familieretlige område i takt med overvejelserne om et muligt paradigmeskift. Dette gøres for at sætte lovgivningerne ind i en samfundsmæssig kontekst for at øge vores forståelse af den samtid, hvori lovgivningerne har virket. Dette er fundet

væsentligt for at afgøre, om en mulig revolution inden for det gamle paradigme måske har været på vej. Lovgivningens funktion er efter vores mening betinget af, at den kan løse de problemstillinger der opstår i den samtid og på det område, hvori den skal fungere.

Valg af lovgivning

For kunne afgøre om forskellen mellem Lov om forældremyndighed og samvær og Forældreansvarsloven kan forklares som et paradigmeskift har vi fundet det nødvendigt at afgøre om lovgivningerne på området før Forældreansvarslovens ikrafttræden 1. oktober 2007 har været bestanddele i det samme paradigme. Det har været nødvendigt for at kunne vurdere, om der faktisk har været tale om nye toner i Forældreansvarsloven eller blot en fortsættelse af gennemgående tendenser i de gamle lovgivninger. Det har dog for overskuelighedens skyld været nødvendigt at foretage et aktivt valg/fravalg i rækken af lovgivninger og lovændringer på forældremyndighedsområdet gennem tiden.

Der er valgt tage udgangspunkt i henholdsvis Myndighedsloven og Lov om forældremyndighed og samvær. Inden for de to rækker af love er der ydermere valgt at se på de nogle af de sidste love inden for disse. Dette er gjort for at få alle væsentlige ændringer af Myndighedsloven og Lov om forældremyndighed og samvær for at kunne danne det mest reliable billede af de to love. Havde vi valgt at behandle f.eks. Myndighedsloven af 1921, kunne vi risikere at drage slutninger heraf, der i de senere udgaver af Myndighedsloven er taget stilling til. På denne baggrund er det således valgt at behandle Myndighedsloven af 3. oktober 1985, lovbekendtgørelse nr. 443. Det skal retfærdigvis nævnes, at der siden denne lovs bekendtgørelse er stødt ændringer af hhv. §§ 2,22 og 33 til, men at disse betragtes som mindre korrektioner af loven, der ikke har betydning for vores behandling. Samme overvejelser har gjort sig gældende for valg af udgave af Lov om forældremyndighed og samvær, hvilket således betyder, at det er Lovbekendtgørelse nr. 39 af 15. januar 2007, der er anvendt her i specialet.

Lov om social service eller Serviceloven anvendes også, dog i mindre omfang, her i specialet.

Samme overvejelser for valg af udgave gør sig igen gældende her, hvilket betyder, at der er anvendt Lovbekendtgørelse 1117 af 26.9.2007 de steder, hvor denne inddrages.

I visse afsnit er der anvendt forkortelser af lovene for læsevenlighedens skyld. Myndighedsloven vil nogle steder i specialet blive benævnt som MYN. Lov om forældremyndighed og samvær som LFS og sidst Forældreansvarsloven som FAL.

Børnekonventionen

Vi har i specialets opstartsfasen anvendt Betænkning 1475 *Barnets Perspektiv* til at danne os et billede af den kommende⁸ Forældreansvarslov og hvilke tanker, der går forud for vedtagelsen af loven. Betænkningens udvalg betoner, at deres overvejelser har afsæt i bl.a. Børnekonventionerne og Menneskerettighedskonventionerne, hvorfor det også i dette speciale er fundet nærliggende at se nærmere på disse konventioner. Menneskerettighedskonventionerne er dog efter megen overvejelse ikke behandlet i specialet, da vores optik primært retter sig mod barnets bedste og ikke menneskerettighedernes indflydelse på lovområdet.

Det er besluttet, at vores optik nuanceres bedst ved anvendelse af Børnekonventionen, der selvsagt har omdrejningspunkt i barnets bedste. Det er ønsket med anvendelsen af Børnekonventionen at give et indblik i, hvor stor indflydelse denne har i udformningen af lovgivning, der vedrører sig barnets bedste for at øge vores forståelse for, hvorfor den forskel, der er fokus på, er opstået. Dette gøres ved at spore genkendeligheden af Børnekonventionens artikler i Servicelovens børneparagraffer og i Forældreansvarsloven.

Metodevalg

I vores arbejde med hypoteserne har vi anvendt de kvalitative metoder, dels fordi vi søger at finde spor af paradigmeskift i historiske tekster, lovtekster samt i vores interview og dels fordi vi søger at finde en forståelse for indflydelsen på det sociale arbejde i takt med de ændrede principper i Forældreansvarsloven. Dertil fordi loven er så ny, at der ikke kunne udarbejdes nye kvantitative data, der kan danne grundlag for f.eks. forudsigelser af lovens konsekvenser. Derfor faldt valget på de kvalitative metoder, navnlig på de semi-strukturerede interviews, der kan eksemplificere vores teoretiske antagelser. Det kunne være mere hensigtsmæssigt at kombinere både kvalitative og kvantitative metoder i opgaven for at øge reliabiliteten, men det kunne ikke lade sig gøre på grund af lovens forholdsvis korte virke inden aflevering af dette speciale. Dermed, mener vi, er det alligevel muligt at skabe en relevant debat eller rettere bidrage til problematisering af den nye lovs mål og midler med de kvalitative metoders resultater.

⁸ Specialet er påbegyndt ultimo august 2007, hvor Forældreansvarsloven endnu ikke er trådt i kraft og dermed ikke tilgængelig for os før 1. oktober 2007.

Interviewmetode

De personlige interviews giver en direkte adgang til en informationskilde. Vi ønsker i specialets 2. del at få indsigt i om lovens indflydelse på familien kan karakteriseres som systemets kolonisering af livsverdenen, hvor vi teoretisk har en idé om, hvad vi kan møde i vores søgen. Men der kan være særlige fænomener i det pågældende undersøgelsesmiljø, som vi ikke kender på forhånd og derfor kan vi ikke anvende standardiserede metoder, da de forudsætter en forudgående viden om det, man ønsker at vide noget om (Harboe, 2005:89). Derfor må vi nødvendigvis inkludere metoder som semistrukturerede interviews, der er fleksible over for nuancer og individuelle situationer og er åbne for de nye informationer, som netop kendetegner semi-strukturerede kvalitative metoder. Det vil sige, at vi ikke indhenter generelle informationer, men konkrete beskrivelser fra respondenterne om f.eks. lovens virkemåder og arbejdet i dens rammer.

Analysen af interviews hviler på den hermeneutiske forståelse, hvilket betyder, at vi fortolker udsagn ved hjælp af teoretiske redskaber. Resultatet er interviewundersøgelsen er præsenteret via udvalgte citater, der eksemplificerer det materiale, vi har brugt i analysen. Citaterne fra interviewene er ikke kontekstualiseret, det vil sige, at vi ikke gengiver det spørgsmål, der har fremkaldt et givent svar. Men vi angiver, hvilket synspunkt citatet belyser og hvad der er interessant for os at præsentere. Citaterne er så vidt muligt præsenteret ordret, men ikke alle kunne gengives på denne måde. For at lette forståelsen har vi valgt at redigere i nogle af citaterne uden, at der ændres mening i dem. Vi har undladt at gengive forskellige sidespring, pauser, hm'er for derved at gøre citaterne mere læsevenlige. Bilag med transskriberede interviews kan rekvireres hos Helle Wæver, Kandidatuddannelsen i socialt arbejde, Ålborg Universitet.

Interviewguides

Introduktion

Til at af- eller bekræfte vores hypotese 1 i specialet har vi i samspil med teorien valgt at understøtte denne med interviews på Statsforvaltningen samt for at validere specialet empirisk såvel som teoretisk. Vi har valgt henholdsvis at interviewe en sagsbehandler og en kontorchef inden for den del af Statsforvaltningen, der beskæftiger sig med forældremyndighed og samvær. Disse to er valgt for at belyse, om de har samme opfattelse af det, som spørgsmålene vedrører sig. Dette findes relevant, da det er vores fornemmelse, at der ofte kan være divergerende opfattelser fra ledelse til

medarbejdere, fordi de ofte har adgang til forskellige mængder af information. For få det mest nuancerede svar på dét, som vi agter at spørge om, vælger vi derfor at spørge på to niveauer. Spørgsmålene til lederen vil omfatte spørgsmål af mere generel karakter forstået således, at vi forventer, at han har et bredere overblik over, hvilke forandringer loven i praksis har medført, hvilke præcise ressourcer der f.eks. er tilført afdelingen, den generelle arbejdstilrettelæggelse med mere.

Der er blevet udarbejdet to interviewguides – en til sagsbehandleren og en til lederen.

Interviewguiderne tager udgangspunkt i vores hypotese 1. Derudfra har vi opstillet temaer, som interviewene skal dække (Kvale, 2001:134). Efter denne afgrænsning opstiller vi nogle forskningsspørgsmål, der netop dækker de udvalgte temaer i hypotesen. Disse forskningsspørgsmål forholder sig tematisk til de teoretiske opfattelser, der ligger til grund for undersøgelsen og til den efterfølgende analyse.

Til hvert forskningsspørgsmål bliver der udarbejdet et antal interviewspørgsmål. Det skyldes, at forskningsspørgsmålene sandsynligvis ikke vil føre til spontane svar fra interviewpersonernes side (Kvale, 2001:134-135)

Vi vil foretage en kontrol af vores interviewguide efter det første interview med sagsbehandleren, hvilket giver anledning til at foretage nogle rettelser i interviewguiden til lederen. Det betyder således, at vi undervejs kan rette de spørgsmål, der er uklare. Interviewguides er at finde som bilag.

Interviewguide til sagsbehandler og kontorchef på Statsforvaltningen

På baggrund af hypotese 1, mener vi, at der tegner sig to klare temaer, der har betydning for svaret på hypotesen – paradigmeskift og spor af normalvidenskab i statsforvaltningens praksis, da lovtæksten alene ikke kan eksemplificere normalvidenskabelige aktivitet.

Paradigmeskift:

Dette tema ses som en afgørende faktor for karakteren af indflydelsen på det sociale arbejde i statsforvaltningerne. Paradigmeskift består ifølge Kuhn i opståen af et nyt grundlag, hvilket fører til en undergravning af den eksisterende tradition. Derfor har vi opstillet spørgsmål, hvis besvarelse kan indikere, at Forældreansvarsloven i praksis anses som noget radikalt nyt eller blot en forøgelse af den viden, som indsamles på det familieretlige område. Vi har haft en forventning om, at respondenterne har en opfattelse eller en forventning af loven, som kan be- eller afkræfte vores

forestilling om paradigmeskift. Forskningsspørgsmålet til dette formål lyder: *Hvilket nyt grundlag førte til undergravning af den eksisterende tradition i den nye lov?*

Vi forestiller os ydermere, at virkningen af et eventuelt paradigmeskift i lovgivningen ikke er øjeblikkelig ud i alle de berørte instanser. Mere præcist har vi en forventning om, at når lovgivningen er ændret så fundamentalt, som vi anser den er, har denne ændring en vis inkubationstid, hvilket har den konsekvens, at det kan være vanskeligt at fralægge sig gamle vaner øjeblikkeligt således, at det risikeres, at sager behandles i gammel praksis selv efter den nye lovs ikrafttræden. Dette bevirker, at den nye lov i denne optik resulterer i, at borgerne i lovens opstartsfasen ikke kan forvente en fyldestgørende sagsbehandling i henhold til den nye lovgivning og dennes præmisser. Derfor har vi inkluderet forskningsspørgsmål som lyder:

Med afsæt i, at der er sket et paradigmeskift inden for lovgivningen, har det således været muligt at arbejde efter den nye tankegang fra dag til anden?

Spørgsmålet om ressourcer i form af mandskab og økonomi tilført forvaltningen med den nye lovs ikrafttræden samt med Strukturreformens tilføring af opgaver til statsforvaltningerne findes væsentligt, da Strukturreformens tilføring af nye opgaver naturligt må betyde et yderligere arbejdspress på forvaltningens medarbejdere, hvis ikke der er tilført ressourcer, hvilket igen betyder ringe vilkår for effektivering af den nye lov, som også byder på nye opgaver for Statsforvaltningen. Dertil betyder de udvidede opgaver i kraft af loven, at hvis ikke disse er fulgt op med øgede ressourcer, bliver de familier, som har behov for at løse en vanskelig konflikt, fanget i lange sagsbehandlingstider, som i sidste ende har konsekvens for barnets bedste.

Dette afleder et forskningsspørgsmål som lyder:

Er der afsat ressourcer til:

- 1. - at alle sager med den nye lov starter i forvaltningen?*
- 2. - at i mødekomme borgerens krav på mægling, vejledning og børnesagkyndig rådgivning?*

Normalvidenskab:

Det næste tema er normalvidenskab eller den aktivitet, som foregår inden for et paradigme, hvor man løser forskellige problemer, uarbejder metodikker og udfylder rammerne inden for det givne paradigme. Det er her, ifølge Kuhn, sker ophobning af uløste gåder, som i sidste ende fører til paradigmeskift. Derfor er det vigtigt for os at få svar på, om statsforvaltningens praksis havde stødt på nogle problematikker, som de gamle lovgivninger ikke kunne løse og som kan løses ved den nye

lov. Vi skal finde spor af den kumulative forøgelse af viden og forbedringer af paradigmets forudsigelser eller kendsgerninger. Dette affødte forskningsspørgsmål som:

Hvilke uløste gåder var indeholdt i den gamle lov, som førte til ophobning af problemer?

Erfaringer efter interview med sagsbehandler

Efter vores 1. interview med en sagsbehandler på Statsforvaltningen, har vi valgt at konstruere spørgsmålene mere præcist til kontorchefen, for at sikre, at vi får svar på det, vi spørger om.

Dertil har vi valgt at konstruere to cases med afsæt i nogle af de bekymringer, som foreningen Kvindesamfund har udtrykt, for på denne måde at få et indblik, hvordan komplicerede sager kunne tænkes løst i praksis. Denne fremgangsmåde kunne vi med fordel have anvendt ved første interview, da det har været vores oplevelse, at denne fremgangsmåde styrker den frie fortælling om, hvordan sager løses i praksis. Disse to cases er konstrueret på baggrund af reelle sager med forenkling og forkortelser for nemheds skyld og skal anvendes i specialets sidste del som perspektivering.

Præsentation af teori til 1.del

Thomas Kuhn

Med udgangspunkt i vores interesse for at arbejde med den 1. del af problemformuleringen har vi valgt at fokusere på en bestemt teori for at belyse vores empiri. Thomas Kuhn berører et forhold, der dog er forbeholdt naturvidenskabelige fænomener, men som efter vores opfattelse kan bidrage til afprøvning af 1. hypotese til vores problemformulering - om forskellen mellem lovene kan forklares som et paradigmeskift?

Det er således vores vurdering, at Kuhns teoriapparat med det centrale begreb ”paradigme” kan udgøre hensigtsmæssige teoretiske værktøjer indenfor rammerne af vores projekt. Det giver os mulighed for at reflektere over de ændringer, lovgivningen på forældremyndighedsområdet har gennemgået i vores samfund – om det var en form for paradigme, der indirekte styrede udviklingen uden, at man egentligt har gjort sig det klart.

Valget begrundes tillige også med udtalelsen fra den socialdemokratiske ordfører Lissa Mathiasen, at der lige frem er tale om et paradigmeskift i forhold til forældremyndighedsspørgsmål⁹.

⁹ Til Dagbladet Information, 2005

Dette vil vi gerne undersøge ved hjælp af opfinderen for begrebet på det videnskabsteoretiske felt eller rettere sagt hans måde at forstå /definere begrebet ” paradigme”, da ordet oprindeligt stammer fra grammatikken og betyder ” bøjningsmønster”(Dansk-dansk ordbog). Den grammatiske term fik umiddelbar en anden betydning, da Kuhn i 1962 lancerede begrebet i bogen ”Videnskabens revolutioner”. Spørgsmålet om et paradigmeskift bliver således relevant, da den sætter socialt arbejde i nye rammer, herunder tænker vi specifikt på det sociale arbejde med børnefamilier i skilsmisssituationer.

Paradigmeteoriens anvendelighed i socialvidenskab

Som vi anførte tidligere, er Kuhns teori opstillet på baggrund af naturvidenskabelige fænomener og var slet ikke tænkt til at blive anvendt inden for samfundsvidenskaben. Det er også nærliggende at betvivle teoriens anvendelighed i forhold til samfundsvidenskaberne, når Kuhn selv gør dette (Kuhn, 1995:66). Imidlertid er det mest samfundsvidenskaberne, der flittigt har taget Kuhns teori i brug (Andersen & Faye, 2006:29). Et af argumenterne, som stærk appellerer til vores anvendelse af Kuhn er, at han ”... giver en beskrivelse af menneskers omgang med de videnskabelige teorier, der kategoriserer og strukturerer deres egen forståelse af de fænomener, de arbejder med” (Andersen & Faye, 2006:29). Vi synes, at denne beskrivelse konvergerer med de begreber og fænomener, som socialvidenskaberne benytter sig af, hvor fortolkninger og menneskelige handlinger er lagt under lup. Vi synes, at paradigmebegrebet kan trives her, hvor Kuhns opfattelser for, hvordan videnskaben udvikler sig ved hjælp af paradigmeskift, inkommensurabilitet og videnskabelige revolutioner har givet den forklaring eller forståelse for den videnskabelige udvikling. Et andet argument i teoriens favør er, at Kuhn beskriver et videnskabeligt samfund bestående af mennesker, ” som har et paradigme fælles” (Kuhn, 1995:213-214). Dette giver os en anden grund til at sammenligne eller omfortolke Kuhn til det socialvidenskabelige niveau, da vi her kan sammenligne forskellige skoler og retninger, som f.eks. kritisk teori, konstruktivisme osv., med det videnskabelige samfund, som Kuhn beskriver. Man kan også argumentere for, at disse forskellige skoler og retninger er styret af paradigmer, som revurderes og forkastes af nye kriser og paradigmeskift, men det kan blive en temmelig lang affære, der ikke har sin berettigelse her i specialet. Med denne korte beskrivelse ønsker vi blot at understrege, at vi er klar over, at det langt fra er indlysende at bruge Kuhn i socialvidenskaben og at vores omfortolkning af Kuhns teori også bærer en selektiv karakter.

Analysestrategier

Del 1. Paradigmeskift

Måden hvorpå vores 1. dels empiri vil blive behandlet på her i specialet kan betegnes som deduktiv, da vi så at sige slutter eller overfører fra det almene i Kuhns teoriapparat til det specifikke i Forældreansvarsloven. Vores begrundelse ligger – som beskrevet i indledningen - i det postulat, som politikkerne selv har fremlagt, at der netop er sket et paradigmeskift i opfattelsen af forældremyndighed. I takt med den viden om et paradigmeskift, som normalt betegner noget radikalt nyt, bestræber vi os på at analysere dette postulat med hensyn til, hvilke konsekvenser dette kan indebære for det sociale arbejde med familier i skilsmissen.

For at svare på spørgsmålet om der er sket et paradigmeskift, finder vi det relevant at undersøge om de elementer, som Kuhn tilskriver et paradigme, er til stede i den nye Forældreansvarslov. Dette gøres komparativt, idet det skal sammenlignes med de elementer, som de gamle lovgivninger skulle indeholde i takt med, at de var tilhørende et andet paradigme. Det vil sige, at vi går ud fra, at både de gamle love og den nye Forældreansvarslov skal have hver sit sæt af disse elementer, hvilket derefter analyseres med afsæt i Kuhns begrebsapparat.

For at være i stand til at danne et overblik over paradigmets elementer (metafysiske overbevisninger, normer og forbilleder) har vi ”oversat ” disse elementer til lovgivningsområdet, da Kuhn beskæftiger sig med naturvidenskabens felt og ikke det samfundsvidenskabelige. På den måde har vi opstillet følgende aspekter i forbindelse med paradigmets tre elementer:

Paradigmets elementer

- **Metafysiske overbevisninger** – accepterede forklaringer, som modsat også er med at fastsætte listen over uløste gåder
- **Normer** – værdier, metodikker, tilhørende et eller andet paradigme
- **Forbilleder/eksempler** – implicite traditioner, vurderingsnormer, rammen for det daglige arbejde

Disse aspekter vil vi således beskrive i forhold til de gamle love samt til den nye

Forældreansvarslov for at kunne vise, at hvert lovparadigme indeholder sit sæt af elementer.

Før	Nu
<i>Metafysiske overbevisninger</i>	
Forældre i skilsmisser er uenige per definition	Forældre i skilsmisser har ansvar for at nå til enighed, man forudsætter ikke, at de er enige, de skal samarbejde
Forældre, der er enige, kan selv aftale, men aftalen kan ophæves når som helst	Kan stadig aftale, men kan ikke ophæves
Fælles forældremyndighed ved dom var til skade for barnet	Fælles forældremyndighed er til barnets bedste ved dom eller ej
Barnet er genstand/objekt for forældrenes rettigheder	Barnet er et subjekt med egne rettigheder og forpligtelser
<i>Normer</i>	
Den ene forælder har forældremyndighed	Begge forældre har forældremyndighed
Typisk forrang for mor	Begge forældre tillægges lige stor vægt
Bedst tjent med, at en forælder træffer beslutningerne.	Barnet bedst tjent, hvis forældre samarbejder
Forældrenes ret til samkvem	Barnets ret til samkvem
<i>Eksempler</i>	
forestilling om, at kvinden er nærmest børnene og varetager den primære opdragelse	Forældrenes rolle er lige vigtig. Begge forældre har lige så meget del i opdragelsen
Barnet opfattes ikke som kompetent eller som part i sagen, først efter Børnekonventionen ændres opfattelsen	Barnet som subjekt i sagen, barnets synspunkter tillægges vægt

De næste aspekter i et paradigme er begrebet normalvidenskab, hvilket betegner aktivitet for et givent paradigme, der løser vigtige for paradigmet problemer og dernæst er der begrebet inkommensurabilitet. Inkommensurabilitet opstår imellem paradigmerne, og det er dette begreb, som Kuhn har betegnet som en væsentlig bestanddel (Kuhn, 1995: 287). Inkommensurabiliteten er en slags forsøg på at sammenligne sandhedsværdien mellem de gamle love og den nye Forældreansvarslov og derfor inddrager vi dette aspekt i vores analyse.

Inddragelse af både normalvidenskaben og inkommensurabiliteten foregår ligeledes komparativt, hvor vi vil bestrebe os på at finde spor af begge aspekter for de gamle loves vedkommende og derefter i den nye Forældreansvarslov. Dernæst analyserer vi love før Forældreansvarsloven og Forældreansvarslov med henblik på at vurdere, om vi kan se en form for inkommensurabilitet mellem de to lovgivninger.

Normalvidenskab er som nævnt aktivitet inden for et givent paradigme, der løser vigtige for dette paradigme problemer. I vores forståelse og anvendelse af begrebet den normalvidenskabelige aktivitet, opfattes denne som den praksis, der er udviklet i overensstemmelse med loven til løsning og behandling af sager om forældremyndighed og samvær.

Herefter vil vi, i vores indsamlede empiri, søge efter spor af normalvidenskab såvel som inkommensurabilitet, for på den måde at knytte det teoretiske an på eksempler fra praksis.

Efter at have analyseret tilstedeværelsen af eller mangel på elementer i paradigmer, normalvidenskab og inkommensurabilitet, vil vi være i stand til at konkludere om, at der efter Kuhns betegnelse for, hvad kan man betragte som et paradigmeskift, er tale om et paradigmeskift i opfattelsen af forældremyndighed.

Del 2. Strategi til kritisk analyse

I opgavens 2. del er det ønsket at give en kritisk analyse af de fund, der fremkommer ved analysen af opgavens første del. Dette gøres ved at finde eksempler i opgavens 1. del på systemets kolonisering af livsverdenen. Eksemplerne herpå kommer til at omfatte udtalelser fra vores interviews, behandlingen af Børnekonventionerne og Forældreansvarsloven.

Det forsøges ydermere, dog i en løsere empirisk form, at flytte Habermas ud af sin kendte kontekst og op på et højere samfundsmæssigt niveau for at se, om koloniseringsmekanismerne også gør sig gældende der, da vi mener, at dette også kan have haft indvirkning på Forældreansvarslovens udformning og give mulige konsekvenser, der mærker sig helt ned på det familiære område og dermed udgøre et opmærksomhedspunkt for det sociale arbejde med familier i skilsmisse. Der er således ikke tale om, at den kritiske analyse har et selvstændigt empirisk grundlag. Der er i højere grad tale om, at der tages afsæt i de allerede fremkomne resultater i første analyse, for at sætte disse ind i en anden kontekst, i dette tilfælde kritisk.

Del 1

Teori

Thomas S. Kuhns paradigmebegreb

Som det allerede er nævnt har det været oplagt for os at hente inspiration hos Kuhn i vores bestræbelser på at opnå viden om årsagerne for de fundamentale forskelle mellem Lov om forældremyndighed og samvær og den nye Forældreansvarslov.

Thomas Kuhn indførte begrebet i sit hovedværk fra 1962 ”The Structure of Scientific Revolutions”, et studie om processen, hvor et veletableret teoretisk system afløses af et nyt (Kjørup, 1997:139). Bogen var en kritik af positivismen, hvor Kuhns ræsonnementer drejede sig om, hvordan man skaffer sig viden, hvordan videnskabsteoretiske forestillinger afløser hinanden og hvordan de udvikler sig. Kuhn mente ikke, at det nye opstod ved forkastelse af det gamle som falsificerbart eller vokser kumulativt fra det gamle, hans tese var, at der var tale om opbrud i meget generelle tankemåder om videnskab og virkelighed, en såkaldt videnskabelig revolution (Kuhn, 1995:138- 139).

Efter bogens udgivelse blev begrebet paradigme anvendt i forskellige sammenhænge på forskellige fagområder, også i samfundsvidenskaberne. Den betydning, der anvendes i samfundsvidenskaben ”... betegner et sæt af grundantagelser, der er karakteristisk for et fagområde, og som antages at virke styrende for valg af problemer, begreber, hypoteser og metoder”(Andersen, 1994:21).

Kuhn blev kritiseret for at bruge begrebet i mere end 20 betydninger (Kuhn, 1995:219), hvilket viser, at det er svært at opstille en klar og entydig definition. Men vi tilslutter os Søren Kjørups argumenter for, at netop vaghed i definitionen af paradigmebegrebet gør det frugtbart, idet selve den grundlæggende pointe, at videnskabelig forskning foregår dels i nogle institutionelle rammer, dels inden for nogle rammer ”... af antagelser og normer der i den almindelige videnskabelige praksis sjældent er bevidst erkendt og i hvert fald aldrig drages til tvivl” er meget betydningsfuld hos Kuhn (Kjørup, 1997:144).

Imidlertid forholder Kuhn sig senere i sit arbejde til kritikken angående definition af paradigmebegrebet, hvor han skriver, at han vil anvende begrebet i to betydninger. ”Et paradigme er det, der er fælles for medlemmerne af et videnskabeligt samfund, og omvendt består et videnskabeligt samfund af mennesker, som har et paradigme fælles” (Kuhn, 1995:213-214). Det vil sige, at et paradigme defineres som et system af fælles gruppeinteresser og – forudsætninger, der karakteriserer et videnskabeligt område.

I den anden betydning definerer Kuhn paradigmet som ” fælles eksempel” (Kuhn, 1995:225). Altså i betydning af den fjerde komponent i paradigmesystemet (se efterfølgende).

Fremover benytter vi os i vores speciale af den første definition af paradigmet som et sæt af grundantagelser, der er fælles for et fagområde og som antages at være styrende for valg af problemer, hypoteser og metoder.

Paradigmet består, ifølge Kuhn, af fire elementer – naturlovsagtige symbolske generalisationer, metafysiske overbevisninger om virkelighedens struktur, normer for den videnskabelige aktivitet og forbilleder og eksempler (Kuhn, 1995:220 – 224).

Det første element henviser klart til naturvidenskaber, hvor Kuhn bruger termer fra f.eks. fysikkens verden som kraft, masse ol., og hvor han forklarer disses indbyrdes forhold som begreb, der ligger til grund for den empiriske fysiske forskning. Det er de generelle lovmæssigheder eller skemaer, der ikke isoleret siger ret meget, men som anvendes til at give præcise beskrivelser af f.eks. mekaniske eller elektriske systemer (Andur Pedersen, 1995:10). De fungerer som love,

”... men også delvis som definitioner af nogle af de symboler, de anvender.” (Kuhn, 1995:221).

Udover fundamentale antagelser og begreber som f.eks. kraft og masse, der har symbolske generaliserende form er der andre antagelser og begreber, som Kuhn kalder metafysiske overbevisninger. De udstyrer forskere *”... med foretrukne eller tilladelige analogier og metaforer. Dermed er de med til at bestemme, hvad der vil blive accepteret som en forklaring og som en løsning på en gåde; omvendt er de med til at fastlægge listen over uløste gåder og vurderingen af hver enkeltes betydning”* (Kuhn, 1995:222).

Metafysiske overbevisninger er med andre ord grundlæggende opfattelser af, hvordan naturen er indrettet, som hjælper forskeren at strukturere problemstillinger og som igen er bestemmende for valg af en acceptabel videnskabelig forklaring eller løsning.

Metafysiske overbevisninger er også grundlæggende opfattelser, som f.eks. at alting har en årsag, idet disse opfattelser ikke er noget, man har fundet ud af gennem empirisk forskning, men noget, som ligger forud for forskningen, et fundamentalt træk ved virkelighedens struktur, *”... forud for en søgen efter årsager til begivenheder”*(Kjørup, 1997: 140).

Det tredje element i paradigmet er værdier for den videnskabelige aktivitet (Kuhn, 1995:222). De er *”... i højere grad fælles for forskellige videnskabelige samfund end symbolske generalisationer og*

modeller, og de bidrager meget til en fællesskabsfølelse mellem naturvidenskabsmænd som helhed” (Kuhn, 1995:222). Deres særlige betydning træder frem, når medlemmerne af et bestemt samfund skal identificere en krise eller senere vælge mellem uforenelige måder at dyrke deres fag. Det vil sige, at enhver aktivitet er styret af normer, værdier eller metodikker, tilhørende denne disciplin. Værdierne er ikke helt paradigmeinterne, da flere paradigmer kan have fælles opfattelser af mange værdier (Kuhn, 1995:223).

Det vigtigste element i paradigmet er det fjerde element – forbilleder og eksempler (Kuhn, 1995:225). Det er gennem forbilleder og eksempler forskeren tilegner sig de andre tre elementer samt fastholder og formidler paradigmets indhold (Kuhn, 1995:224). Paradigmet er ofte kun implicit tilstede gennem fælles traditioner, overleverende fremgangsmåder og vurderingsnormer. Paradigmets eksempler indlæres under uddannelsen og fører til, at forskeren kommer til at opfatte virkeligheden på en bestemt måde, der danner rammerne for forskerens daglige arbejde; det vil sige, at paradigmet bliver på den måde bestemmende for forskerens opfattelse af virkeligheden, sit fag, fagets metoder og gyldighedsstandarder (Kuhn, 1995:224-225f).

Da Kuhn først og fremmest arbejdede med hensyn til det naturvidenskabelige område, er det umiddelbart svært uden videre at overføre disse fire elementer til samfundsvidenskaberne. Men hvis man vender blikket mod samfundsvidenskabers og humanistiske videnskabers stridende skoler og perspektiver, hver med sine grundantagelser, normer og forbilleder, kan man, efter vores mening anvende paradigmebegrebet i nogenlunde kuhnsk forståelse. Vi mener ikke, at det er udvanding af Kuhns paradigmebegreb, men derimod et relevant brug af begrebet netop fordi den ”... *kan indfange det træk ved den videnskabelige aktivitet, ved forskningen, at den altid foregår inden for en given ramme, altid foregår på grundlag af nogle forudsætninger som ikke selv gøres til genstand for undersøgelse, men som naturligvis præger karakteren af den pågældende forskning og dens resultater*” (Kjørup, 1997:146). Derfor er paradigmebegrebet et anvendeligt redskab i vores undersøgelse.

Forskning inden for et givet paradigme betegner Kuhn som normalvidenskab (Kuhn, 1995:61-63). Det er en aktivitet, som løser vigtige, inden for et givet paradigme, problemer og som betragter disse problemer som løselige. Der stilles ikke spørgsmålstejn ved disse problemer, de udgør den baggrund, som forsker forstår sin aktivitet ud fra, det er paradigmets artikulation.

Normalvidenskaben består i at virkeliggøre et løfte om succes, som man kan opdage i enkelte spredte og endnu ufuldstændige eksempler. Dette ”... opnås ved at forøge vor viden om de kendsgerninger, paradigmet peger på som særligt oplysende, ved at forbedre overensstemmelsen mellem disse kendsgerninger og paradigmets forudsigelser og ved videre udarbejdelse af paradigmet selv” (Kuhn, 1995:73). Med andre ord uddyber og forfiner forskere paradigmet ved at løse de problemer eller gåder, som paradigmet fører til. På den måde kan man betragte udviklingen inden for et givet paradigme som kumulativ, idet man øger mængden af viden (Kuhn, 1995:98).

Efterhånden, når rammerne inden for et paradigme fyldes ud, kommer der iagttagelser, der ikke rigtigt falder på plads eller strider imod paradigmets rammer. Fra starten fører de ikke til et brud med det overordnede billede, de bortforklares eller forkastes, men når inkonsekvenserne begynder at hobe sig op og bliver generende for det accepterede paradigme, begynder man at søge efter et nyt grundlag, hvilket fører til en undergravning af den eksisterende tradition inden for paradigmet (Kuhn, 1995:56).

Det gamle og det nye paradigme vil konkurrere med hinanden – men forskere fra forskellige lejre kan ikke forstå hinanden, fordi deres fortolkning af virkeligheden bestemmes af paradigmet, dets standarder og begreber. Den ene lejr vil vinde og her sker der et paradigmeskift, som fører til en omvæltning inden for en given forskningsgren og dermed en ny formulering af mål, midler og hele perspektivet for forskningen (Kuhn, 1995: 56). Denne omvæltning kalder Kuhn en videnskabelig revolution (Ibid.). En sådan revolution kan ikke beskrives som et fremskridt i videnskabens udvikling, ”... for fremskridt må vel måles fra et givet udgangspunkt eller mod et givet mål, og det er netop udgangspunktet og målet der skiftes ud med revolutionen” (Kjørup, 1997:143). Eller som Kuhn pointerer det, at den nye sjældent eller aldrig blot er en forøgelse af den tidligere viden.” *Dens antagelse kræver en ændring af tidligere teorier og en omvurdering af kendte data - en virkelig revolutionær proces, som sjældent fuldføres af en enkelt mand og aldrig fra den ene dag til den anden.*”(Kuhn, 1995:57-58).

Da forskerens aktivitet er bestemt af et givet paradigme, kan argumentation fra forskere, tilhørende forskellige paradigmer ikke umiddelbart oversættes til deres respektive standpunkter, idet de har forskellige opfattelser af virkeligheden i kraft af deres referencerammer – paradigmet. De kan ikke forstå hinanden, fordi deres paradigmer er inkommensurable (Kuhn, 1995:187-189; 287f). Essensen i inkommensurabiliteten bliver således at de sproglige taksonomier er forskellige mellem

paradigmer og ifølge Kuhn sammenlignelige med inkommensurabiliteten mellem hund og kat. Hund og kat hører til to forskellige klasser, der gør, at de ikke er umiddelbart sammenlignelige og i øvrigt gør dem ude af stand til at kommunikere sammen (Kuhn, 1995:289).

Forskere er dømt til at tale forbi hinanden på denne baggrund, de kan kun håbe på at omvende hinanden, men de kan ikke fremføre beviser, thi ” *konkurrencen mellem paradigmer hører ikke til den slags kampe, der kan afgøres med beviser.*”(Kuhn, 1995:187).

Kuhn opstiller tre centrale argumenter for dette postulat. For det første er der uenighed om den liste af problemer, som enhver paradigmekandidat må løse, deres standarder eller definitioner af videnskab er ikke den samme. For det andet de gamle, lånte begreber fra det tidligere paradigme anvendes i et nyt indbyrdes forhold, der uværgeligt fremkalder misforståelser. Og for det tredje og mest fundamentale efter Kuhns overbevisning udfører fortalere for konkurrerende paradigmer deres arbejde i forskellige verdener, der medfører, at de ser forskellige ting, når de fra samme sted ser i samme retning (Kuhn, 1995:187-189). Argumentation for det nye paradigme baserer sig i første omgang på nye alternative måde at bedrive videnskab på og på løfte for fremtiden end den baserer sig på, hvorvidt det nye kan løse de gamle paradigmes problemer. De appellerer til den enkeltes sans for det hensigtsmæssige eller det æstetiske og bliver derved mere filosofisk, subjektiv og interessebetonet, der minder mere om politisk agitation end om udøvelsen af videnskab (Kuhn, 1995:194-195).

Set ud fra det ovenstående skelner Kuhn mellem to former for videnskabelig udvikling – normalvidenskabelig forskning og videnskabelige revolutioner. Men der også findes en tredje form, som Kuhn kalder den præ-paradigmatiske situation, hvor videnskaben formulerer sit første paradigme som afslutning på den præ-paradigmatiske tilstand. I denne periode har videnskaben flere forskellige forbilleder og eksempler, hvor det nye opbygges og hvor der eksisterer forskellige opfattelser af fagets emne, normer og værdier (Kuhn, 1995:215ff).

Kuhns filosofi med begrebet paradigme giver os anledning til at teste vores 1.hypotese. Grundlaget for dette finder vi i Kuhns beskrivelse af paradigmets komponenter samt paradigmets virkemåde og dermed dettes udskift med den nye opfattelse. Vi vil således lede i vores empiri efter de sidste tre komponenter, som et paradigme består af. Idet den første komponent hører mere til de naturvidenskabelige områder, finder vi det relevant at anvende de resterende tre, uden at det vil føre til misbrug af begrebet. Først og fremmest fordi samfundsvidenskaberne og humaniora som regel

anvender de tre elementer (Andersen, 1994:21, Kjørup, 1997: 144-145ff.) og for det andet, betragter Kuhn det sidste komponent for at være det dybeste i paradigmet (Kuhn, 1995:213).

På den måde kommer vores analysearbejde til at bestå i at finde ud af om paradigmedefinitionen kan ”oversættes” til henholdsvis Forældreansvarsloven og Lov om forældremyndighed og samvær som en fælles konstellation af idéer, værdier, teknikker med tilhørende metafysiske overbevisninger, normer og forbilleder samt spor af normalvidenskab og inkommensurabilitet. De to centrale teser i Kuhns filosofi – at der ikke findes paradigmeuafhængige kendsgerninger og at to videnskabelige rammer (paradigme, sprog) er inkommensurable i den forstand, at de ikke kan oversættes til hinanden uden at væsentlige betydninger går tabt, volder imidlertid nogle problemer af ontologisk karakter. Derfor har vi inddraget næste afsnit for at belyse kritiske punkter i Kuhns paradigmeteori og vores måde at forholde sig til kritikken.

Paradigmets begrænsninger

En konsekvens af paradigmeafhængighed er, at intet objektivt er givet, alle observationer er paradigmeafhængige og beskrive dermed ikke virkeligheden som den er, men som paradigmeafhængig. Dette medfører tab af objektive kriterier for, hvordan man kan afgøre om en hypotese er sand eller falsk, idet det også er paradigmeafhængigt (Andur Pedersen, 1995: 14). Men denne kritik kan vi modsvare med vores opfattelse af, at der altid vil være en ramme, der ligger til grund for formuleringen af forskellige hypoteser og teorier – alle teorier og hypoteser vil dermed altid være relative til en begrebsramme, som ændres i takt med erkendelsens udvikling.

Kuhn understregede selv, at han tror på videnskabelige fremskridt og, at det er fejlagtigt at betragte ham som relativist. Der eksisterer en sikker viden om visse grundlæggende ting – f.eks. ”... *at vi eksisterer i en materiel verden, som er uafhængig af os, at vi har bevidsthed og sprog, at vi er i stand til at erkende træk ved verden osv. Den objektive sikkerhed heraf kan vises ved at denne viden må forudsættes også af dem der vil drage den i tvivl*”(Kjørup, 1997:151). Denne objektive viden ligger uden for videnskabens paradigmer, den er på en måde forudsætningsløs og dermed kan defineres som en rationalitet uden for paradigmerne (Ibid.).

Kuhn forklarer ikke, hvorfor videnskabelige revolutioner sker, han fokuserer på mekanismer inden for rammerne af det videnskabelige samfund, hvor han forklarer, at paradigmer fastholdes, men er ikke i stand til at forklare, hvorfor de forlades. Dette kræver, at man skal uden for rammerne for det

videnskabelige samfund for at se på udviklingen i andre kulturelle institutioner og i samfundet som helhed (Kjørup, 1997:147).

Kuhn kan heller ikke begrunde indholdet i et bestemt paradigme. Han kan konstatere et bestemt paradigme i et bestemt periode, men ikke kan forklare hvorfor. Dertil kræves der, ifølge Kjørup, et bredere samfundsperspektiv (Kjørup, 1997:148).

Denne kritik bestræber vi os på at imødekomme i vores speciale ved inddragelse af et andet teoretisk perspektiv senere i forløbet. Når vi skal afgøre, om der er sket et paradigmeskift i opfattelsen af forældremyndighed i den forstand, Kuhn bruger begrebet, beskæftiger vi ikke os med spørgsmål om, hvorfor det gamle paradigme forlades eller om indholdet i paradigmet er forsvarligt i forhold til de politiske og moralske målsætninger.

Empiri del 1

Historik vedrørende familieretten

I det følgende vil vi kort beskrive den historiske udvikling på det familieretlige område for at give læseren en forståelse af samfundsmæssige tendenser, der har været undervejs i udviklingen på området. Dette findes relevant, da et vi mener, at paradigme også må være et produkt af den samfundsmæssige kontekst det befinder sig i. Derfor findes det nødvendigt at skitsere den udvikling som familieretten har undergået de seneste årtier for derved bedre at kunne bestemme om der er sket et paradigmeskift med Forældreansvarsloven.

Den historiske udvikling på det retlige plan vil vi gerne skitsere sammen med udviklingen i selve familiestrukturen. Derfor er der medtaget et rids af de ændringer, familien som institution gennemgik i samfundet. Det vil sige, at Forældreansvarsloven, efter vores mening, skal forstås på baggrund af en socialt - kulturel udvikling i familien og i tæt samspil med det omgivende samfund. Afsnittet tegner således et meget bredt billede af den familiemæssige udvikling i det seneste århundrede. I et sådant historisk rids er der naturligvis tale om en selektiv udvælgelse af, hvad der vurderes som vigtigt og der er givetvis pointer og synspunkter, der kan diskuteres.

Forandringer i familiestrukturen

Begrebet *familien* dækker over en mangfoldighed af forskellige definitioner og synsvinkler, fordi den kan studeres fra forskellige faglige tilgange og fordi den er et historisk og kulturelt bestemt

fænomen, som forandrer sig i takt med forandringer i samfundet (Schultz Jørgensen, 1999:108ff Rasmussen, 2002:16-17).

Vi er interesseret i en sociologisk og en retlig anskuelse af familien. Derfor betragter vi familien som den sociale institution og gruppe, der omhandler og tager sig af børns opvækst (Thomsen, 1998:169). Det vil sige, det vi forstår ved begrebet ”familien”, er en enhed, som varetager en række funktioner i samfundet og som endvidere statistisk knyttes til en fælles bopæl og familiemæssigt samvær.

Retlig formulering af begrebet volder også problemer, som ligeledes viser vanskeligheder ved at benytte familien som et analytisk begreb. Da retlige familiebegreber udløser en retsvirkning af personlig eller økonomisk art, deler man begrebet til det privatretlige og det offentligretlige familiebegreb. Privatretlige forhold er knyttet til forældreskab, ægteskab og slægtskab, mens det offentligretlige er forbundet med forsørgerbegrebet, en husstand eller et individ (Rasmussen, 2002:17). På den baggrund hører Forældreansvarsloven hjemme under privatretlige forhold.

Per Schultz Jørgensen beskriver i sin undersøgelse om familieliv tre revolutioner bag den familieform, som vi kender i dag (Schultz Jørgensen, 1999:109). Vi inddrager denne vurdering og tilslutter os denne terminologi uden at vi går i dybden og diskuterer, hvilke aspekter der spiller en afgørende rolle i forhold til selve familielivet på forskellige planer, da relevansen for os ligger i de vigtige samfundsmæssige udviklingsformer, hvis indflydelse anerkendes af mange andre forskere (Thomsen, 1998:175-176, Hielmcrone, 1981:122).

Den første revolution fandt sted omkring 1600-tallet, hvor der skabes en lille arbejds- eller produktionsenhed, den private familie. Den anden revolution knyttes til industrialiseringen, hvor den almindeligste familieform blev lønarbejderfamilie, der afløste den gamle produktionsfamilie og som ikke havde nogen produktiv funktion. Den tredje revolution omfatter årene omkring efter 1960, hvor kvindernes erhvervsbeskæftigelse har tildelt lønarbejderstatus til mødre. Familien blev rammen om den tid, der er tilbage efter arbejde og vægten var lagt på forbrug, opdragelse og følelser (Schultz Jørgensen, 1999:111f).

Førindustriel familie var baseret på slægtskabsstrukturen, hvor ægteskabet var en del af det. Skilsmisser forekom sjældent i denne tid og børns opvækst var omgivet af brudsikre rammer, der samtidig sikrede samfundets fysiske og kulturelle reproduktion (Thomsen, 1998:178).

Industrialiseringen har givet en dyb ændring af familiens funktionelle placering i samfundet og dermed også en ændring af dens indre virkelighed – produktionen af værdier lægges ud uden for familien og familien blev det sted, man mødtes efter arbejdstid. Derfor, mener Schultz Jørgensen, at

familien får en enorm ændring af sine basale funktioner, den udvikles som en konsekvens af de lønarbejderforhold, den er en del af.

Kvindernes og børnenes liv i denne tid forandrer sig i takt med denne udvikling, men dette ændrede ikke meget på, hvordan opgaverne var fordelt i hjemmet. Kønsrollestrukturen forblev uændret, idet det var kvinder, der tog sig af funktionerne i hjemmet inklusiv børnepasning (Hielmcrone, 1981:122). Den komplementære rollefordeling i familien var typisk baseret på, at faderen stod for de ”ydre” arbejdsopgaver, moderen for de ”indre” – hjemmet og omsorgsmæssige opgaver.

Kvindernes deltagelse i erhvervslivet som markant begivenhed for familielivet bragte forskellige ændringer med sig – demografiske, sociale og kulturelle. Grundlæggende er det, at familien i denne tid lægger vigtige funktioner ud til samfundet - arbejde, pasning og socialisering af børn, samt pleje og omsorg for ældre og svækkede og bliver dermed dybt afhængige af denne støtte (Schultz Jørgensen, 1999:112). Derfor bliver familien en ramme om et individualiseret liv og forudsætter på den måde en offentlig service.

Familiernes og dermed børnenes situation forandrer sig i takt med de fundamentale ændringer i samfundet – den materielle velstand stiger og befolkningen flytter til byerne, hvor de ofte blevet til isolerede enheder, da slægt og venner forblev i landsbyerne (Hielmcrone, 1981:122). Demografiske ændringer medfører, at familierne er blevet mindre og familier uden børn blev meget mere udbredte end tidligere. Der opstod nye ”familieformer” og papirløse samlivsforhold i stort antal erstattede ægteskaberne (Hielmcrone, 1981:122, Rasmussen, 2002:17).

I denne type familie sker der mange andre ændringer, som vi kender i dag – f.eks. fra 1970 steg skilsmisseantallet og flere børnefamilier blev berørt af denne udvikling. Dertil medvirkede kvindernes stigende erhvervsdeltagelse til en ændring i rollestrukturen i familien – det var blevet nødvendigt af økonomiske grunde at have to lønindtægter i husstanden og lighedsforestillingen mellem kønnene blev efterhånden en alment accepteret norm (Hielmcrone, 1981:123)

En vigtig konsekvens af de ændrede vilkår for familien blev behovet for en anderledes organisering af dagliglivet, hvor livet skal planlægges og opgaverne fordeles symmetrisk mellem to voksne i familien (Schultz Jørgensen, 1999:113).

Vi er klar over, at en symmetrisk fordeling af opgaverne muligvis ikke kan understøttes af forskningen på området, men det relevante for os bliver ikke den reelle opgavefordeling i familien, men en fordeling, set ud fra en samfundsvinkel, at der er arbejde for begge ægtefælle uden for familien og de er begge involveret i deres familiemæssige fællesskab.

Dertil kommer, at indholdet af rollefordeling mellem forældre forandrer sig i takt med, at mange af familiens oprindelige funktioner er overtaget af det offentlige, her især børnepasning, hvilket medfører, at børns relationer til deres forældre også ændrede sig. For det første, er børn ikke mere udelukkende knyttet til deres mødre, da fædrene er inddraget i omsorg som en konsekvens af begge forældres udearbejde (Hielmcrone, 1981:124). For det andet, er relationerne bygget op om følelsesmæssige behov samt et behov for at identificere sig med voksne. For det tredje, medfører skilsmisseantallet, at flere og flere børn er involveret i denne proces med den følge, at mange af disse børn vil være inddraget i at leve med deres ”nye ” forældre og/eller i andre familiestrukturer. Og ifølge Hielmcrone går tendensen i retning af ”... at børn skal opdrages til at være selvstændige individer, der skal lære at træffe beslutninger og samarbejde med andre mennesker” (Hielmcrone, 1981:124).

Vor tids familie er efter vores mening i høj grad karakteriseret ved udviklingen i disse tendenser, hvor det centrale i vores kultur er fravær af tidligere faste forestillinger om sammenhæng og perspektiv, samt en betydelig mængde af ubegrænsede muligheder for udviklingen.(Schultz Jørgensen, 1999:112). Slutningen af det 20.århundrede kan karakteriseres ved en detraditionalisering og øget individualisering, hvor individets muligheder er forøget, hvilket kræver, at man er nødt til at reflektere over og tage ansvar for sin sociale situation (Thomsen, 1998: 174). Familien er baseret på en kontrakt mellem to personer, den ægteskabelige lykke er begrundelsen for at forsætte samlivet. Børn bliver bragt til verden for forældrenes personlige tilfredsstillelse og glæde, de er ikke en arbejdskraft og en social sikring af alderdommen. Rollefordelingen ændrede sig også, idet både mand og kvinde deles om hjemlige opgaver, familielivet opprioriteres og centrerer om børnene – hvis man lever i ægteskabslignende forhold (Thomsen, 1998:179-180). Man ser i dag mange familier med eneforsørger, kvinder har i dag økonomisk mulighed for at sørge for sig selv og skilsmisser er en del af det moderne liv.

Udviklingen på det familieretlige område

Traditionelt har retten været organiseret som et system, der afspejler funktioner af rettens forskellige områder og hovedopdelingen af retsgrundlaget deler retten i to sfærer – den offentlige ret og privatretten (Rasmussen, 2002:12).

Familieretten hører til privatretten, det vil sige at den...” *regulerer individuelle forhold mellem enkeltpersoner og disses individuelle interesser, og som de private parter kan håndhæve ved domstolene*” (Rasmussen, 2002:14). Familieretten handler således om stiftelse af retlige relationer mellem forældre og børn, indgåelse af ægteskab eller registreret partnerskab, retsvirkningerne heraf

mellem ægtefællerne/ de registrerede partnere og samliv samt ophør af disse relationer. Den omhandler desuden også retlige relationer mellem familien og omverdenen.

På denne måde er spørgsmålet om familieret ikke et entydigt begreb. Vi beskæftiger os kun med den del af familieretten, som omfatter retlige relationer mellem forældre og børn, da emnet for vores undersøgelse, Forældreansvarsloven, regulerer netop disse relationer. Forældreansvarsloven, trådte i kraft den 1.oktober 2007 og indeholder regler om forældremyndighed, barnets bopæl og samvær.

Familieretten gennemgik ligesom familiestrukturen en udvikling i sine grundlag. Det er først og fremmest ægteskabsretten, der har betydning for vores undersøgelse. Ægteskabsretten blev revideret i 1922 og 1925 med henholdsvis Ægteskabsloven og Retsvirkningsloven, som var skelsættende i mange henseender, men især fordi der var indført formel lighed mellem ægtefællerne under ægteskabet og fordi de var knyttet til det nordiske samarbejde, hvilket var meget avanceret på dette tidspunkt (Rasmussen, 2002:18). Gennem Ægteskabsloven blev det nemmere at opnå retten til skilsmisse, til at gifte sig igen og et samliv uden for ægteskab blev formelt muligt.

Myndighedsloven fra 1922 fastsætter forældremyndighed under hensyn til, hvad det var rimeligt af hensyn til børnenes tarv samtidig med at man også kunne placere skyld i forhold til forældrenes adfærd. Hvis en af forældrene bar skylden for samlivets ophævelse og de begge var lige egnede til børneopdragelse, var den anden forældre nærmest til at få forældremyndighed, hvor den skyldige ægtefælle kunne få retten til samvær. Skyldprincippet forsvandt først fra lovgivningen i 1986 (Rasmussen, 2002:23).

Siden 1920-erne og frem til 1969 var der ikke foretaget andet end mindre justeringer i ægteskabsretten og på baggrund af, at lovgivningen ikke tog højde for udviklingen i samfunds- og familiemønstret, blev der af Folketinget i 1969 nedsat et ægteskabsudvalg, der skulle overveje revision af ægteskabsretten samt børns retsstilling under ægteskabet og efter separation og skilsmisse i forhold til de ændrede samfundsforhold, herunder kvindernes øgede deltagelse på arbejdsmarkedet. Udvalget skulle desuden overveje et behov for ændring af andre love, der har tilknytning til ægteskabslovgivningen og et behov for retsvirkninger, der kunne anvendes på visse ægteskabslignende forhold (Hielmcrone, 1981:124-125).

Ægteskabsudvalget har udgivet 9 betænkninger, der primært har været fremlagt som debatoplæg, men har ikke foreslået dybdegående ændringer i lovgivningen, bortset fra ændringer til styrkelse af de ugifte fædres retsstilling (Ibid.).

Trods de omfattende ændringer i samlivsformerne samt en voksende ligestilling mellem kønnene forblev ægteskabsretten uden de store reformer. Dog i 1989 blev der gennemført adgang til, at en ægtefælle ensidig kunne kræve separation og dermed skilsmisse.

Børnenes retsstilling har været knyttet til omstændigheder ved forældrenes indbyrdes forhold.

” *Et barn kunne være slegfredsbarn, horebarn, trolovelsesbarn, uægte (børn født uden for ægteskab) og ægtebarn (børn født i ægteskab). Helt frem til børnelovene fra 1937 var der store forskelle i den almindelige opfattelse i samfundet af børn i og uden for ægteskab*” (Rasmussen, 2002:20). Først ved børnelovene i 1937 blev der påbegyndt ligestilling mellem de to grupper børn, hvor intentionen var, at børn født uden for ægteskab skulle have den samme retsstilling i forhold til begge forældre, som om de var født i ægteskab. Men det var først i 1960 med indførelsen af den nye børnelov, at der endelig blev indført formel ligestilling for børn født uden for ægteskab med hensyn til forsørgelse (Rasmussen, 2002:21).

Udviklingen omfattede også spørgsmål om forældremyndighed og samvær. Behandlingen af denne problematik var påbegyndt allerede i ægteskabsudvalget i 1969, der skulle tage stilling til reglerne omkring samkvemsret og forældremyndighed (Hielmcrone, 1981:125). Der var en betoning af, at barnet skulle have ret til fortsat kontakt med begge forældre, men forældrene pålagdes ikke samkvemspligt med barnet (Ibid.). Fælles forældremyndighed har været på tale, dog uden at man kom frem til, at denne mulighed skulle indføres i loven. Hovedreglen var, at man altid skulle tage stilling til, hvem af forældrene der skulle være indehaver af forældremyndigheden, og fælles forældremyndighed ville kun kunne føre til stridigheder, der kunne skade barnet (Ibid.). Hielmcrone mener således, at ægteskabsudvalgets holdninger bar præg af retsteknisk stillingtagen til problemerne, hvor konflikterne skulle løses via lovgivningen, og at man ikke betragtede det som en mulighed at hjælpe forældre til at løse konflikter i det offentlige regi.

I 1985 blev der gennemført en reform af Myndighedsloven og indført adgang til ugifte forældre til at aftale fælles forældremyndighed med statsamtets godkendelse, men dette var kun et tilbud til enige og samarbejdsvillige forældre. Der var også ændringer i samværsret, hvor spørgsmålet om forældrene var gift eller ej ikke havde nogen betydning for samværet. I denne reform var der indført pligt for statsamtterne at tilbyde børnesagkyndig rådgivning ved konflikter mellem forældre med det sigte, at familien selv kan være i stand til at løse de konflikter, der opstår ved skilsmisse (Rasmussen, 2002:21).

10 år efter blev Myndighedsloven ophævet og bestemmelserne vedrørende forældremyndighed blev overført til Lov om forældremyndighed og samvær. Den 1.januar 1996 trådte nye regler om forældremyndighed og samvær i kraft, jf. lov nr.387 af 14.juni 1995 om forældremyndighed og samvær. Bag lovændringen lå et ønske om at gøre reglerne på området mere tidssvarende, så de passede til familiens ændrede struktur i samfundet (Betænkning nr.1475:1.1). Amterne skulle kunne udfærdige samværsresolution til forældre, der har del i forældremyndighed men ikke har barnet boende og amterne kunne ligeledes fastsætte en anden form for kontakt end samvær; telefonisk eller brevkontakt (Rasmussen, 2002:21).

I 2001 gennemføres der en reform af Børneloven, hvor reglerne om faderskab revideredes med udgangspunkt i ligestilling mellem gifte og ugifte forældre og betegnelse ægtebørn og børn uden for ægteskab er blevet afskaffet. Loven sigtede på at sikre ligestilling mellem mænd og kvinder i forhold til biologiske børn. Lov om børns retsstilling ændres fra den 1.juli 2002 og der vil hermed være en Børnelov og en Lov om børns forsørgelse (Rasmussen, 2002:22). Barnets rolle i sagerne blev styrket gennem denne ændring, hvor det anbefales, at også børn under 12 år skal høres, hvis barnets modenhed og sagens omstændigheder tilsiger det, samt at børnene også skal tilbydes børnesagkyndig rådgivning (Betænkning nr.1475:1.1).

De sidste års ændringer var fortsættelsen af denne udvikling, hvor familiens ændrede struktur havde indflydelse på lovgivningen og hvor sigten var at sikre barnets kontakt til begge forældre efter ophævelsen af samlivet (Betænkning nr.1475:1.1). Og selv om barnets kontakt med den forælder, det ikke bor sammen med, har fået en anden karakter, således, at mange børn bor på skift hos forældrene og hyppigheden og omfanget af samværet er øget i forhold til tidligere, sker der atter ændringer på området. Den 1.oktober 2004 kom der nye regler om ændring af samvær. Forældrene kan herefter ikke længere få myndighederne til at tage stilling til samvæerspørgsmål af mere detaljeret karakter, men henvises til selv at søge disse løst indbyrdes, eventuelt gennem rådgivning og mægling (Ibid.).

Uanset de senere års ændringer i børnenes rolle, samværets karakter osv. har reglerne og praksis på forældremyndigheds- og samværsområdet været genstand for kritik. Lovgivningen blev kritiseret for, at den tager mere hensyn til forældrenes behov end til barnet, at barnet skal have en mere fremtrædende rolle og 12 års aldersgrænsen skal ophæves, så alle børn kan have ret til at blive hørt, praksis for samvær var kritiseret for muligheder for uhindret samværschikane osv. (Ibid.). På den baggrund har Ministeriet for Familie- og Forbrugeranliggender i marts 2005 nedsat et udvalg, der skal overveje om reglerne om forældremyndighed og samvær er tidssvarende og om de i

tilstrækkelig grad sikrer varetagelsen af barnets interesser og behov (Ibid.). Udvalget om Forældremyndighed og Samvær har i sin betænkning nr.1475 af maj 2006 gjort sig overvejelser om den eksisterende lovgivning på området og udarbejdet lovudkast på de områder, hvor udvalget mente, der var behov for det. Desuden har udvalget fremlagt forslag til ændringerne på den administrative praksis på området. På baggrund af udvalgets overvejelser er der kommet en ny lov nr. 499 af den 6.6 2007 Forældreansvarsloven, som vi, som nævnt, behandler i specialet. Dog bør det bemærkes, at loven afviger fra udvalgets betænkning, idet den går videre end det anbefalede, f.eks. ved at gøre den fælles forældremyndighed til udgangspunkt for alle, hvilket ikke var tiltænkt fra udvalgets side.

Loven blev efterfulgt af Lov om ændring af forskellige lovbestemmelser som følge af Forældreansvarsloven. I denne lov blev der samlet ændringer i andre love, såsom Retsplejeloven, Lov om aktiv social politik osv. som skulle give adgang til ydelser og beføjelser med hensyn til de nye formuleringer og paragraffer i Forældreansvarsloven.

Sammenfatning

Som det fremgår af vores korte beskrivelse af udviklingen inden for det familieretlige område, sker der væsentlige ændringer. Meget af lovgivningens omdrejningspunkt handlede om, hvorvidt forældrene var gift eller ej, retten understøttede dermed ægtefællernes indbyrdes forhold og kunne placere skyld i forhold til deres adfærd. Dette betragter vi som udtryk for, at samfundet anså ægteskabelige forhold som den eneste legitime ramme om familien.

Ændringer i familiemønstrene i takt med industrialiseringen, opbruddet i samfundsinstitutionerne, kvindernes deltagelse i erhvervslivet, samt voksende ligestilling mellem kønnene førte til svækkelse af ægteskabets betydning som det eneste retsgrundlag for de retsmæssige familieforhold. Retten måtte tilpasses stigende variation af familiemønstre og skifte fokus fra at være en korrigerende ret til først at være domineret af ret og relationer mellem forældre til senere velfærd og fokus på barnet. Dette har, umiddelbart efter vores mening, taget længere tid end ændringer i selve familiemønstret, hvor vi er af den opfattelse, at retten beholdt den mere konservative måde at behandle tvistsager på, selv om normskred på familieområdet var meget omfattende.

De ændringer, fra f.eks.1986 og frem til i dag viser en tendens til en øgede retliggørelse af området, især efter 1996 hvor forældremyndighedsspørgsmålet blev udformet som en selvstændig lov. Sammenlignet med tidligere lovgivninger på området, indeholder Forældreansvarsloven et

anderledes grundlag for sine afgørelser, end det man tidligere har været vandt til. Frem til 1. januar 2007 har der været foretaget revideringer i loven og ikke nogen egentlig reform af loven.

I polemikken omkring høring af lovforslaget har vi lagt mærke til den store vægt, Børnekonventionen fik i behandlingen. Dette forbinder vi med, at internationalisering og globalisering gør sine krav gældende i de internationale forhold, hvor landene tilpasser dele af nationale lovgivninger til de internationale rammer, hvor menneskerettigheder og børnekonventionen spiller en afgørende rolle. Forholdet mellem globalisering og nationale retsregler vil vi behandle i specialets 2. del.

Myndighedsloven og Lov om forældremyndighed og samvær

I processen med at efterprøve vores hypotese vedrørende paradigmeskift har vi fundet det væsentligt mere specifikt at se på udviklingen inden for lovgivningens ordlyd på forældremyndighedsområdet ved at præsentere Myndighedsloven (MYN) som en spejling mod Lov om forældremyndighed og samvær (LFS), for at kunne afgøre, hvor stor ligheden mellem disse to love er, for således at kunne bestemme om de muligvis kan være bestanddele i det samme paradigme.

Myndighedsloven er i sin opbygning en anelse anderledes, end vi kender det fra såvel Lov om forældremyndighed og samvær, som Forældreansvarsloven. Myndighedsloven beskæftiger sig ikke alene om spørgsmålet vedrørende samvær og forældremyndighed, men i overvejende grad også om det generelle spørgsmål om myndighed og værgemål. Først med Lov om forældremyndighed og samvær i 1995 bliver myndighed og værgemål adskilt fra forældremyndighed og samvær. Med henblik på en præsentation af Myndighedsloven er der således valgt kun at se på kapitel 2, som omfatter spørgsmålet om forældremyndighed og samvær, da området vedrørende myndighed og værgemål imidlertid er ganske uvæsentlig for den sammenhæng, vi beskæftiger os med.

Det første, som kendetegner Myndighedslovens bestemmelser om forældremyndighed og samvær er, at udgangspunktet for tildeling af forældremyndighed ved dom er, at den kun kan tilfalde den ene part i sagen, med indirekte forrang for moderen. Der kan som eksempler herpå nævnes MYN § 8, som er vist nedenfor.

§ 8. Er forældrene gift med hinanden ved barnets fødsel, eller indgår de senere ægteskab, har de fælles forældremyndighed. Er forældrene separeret ved barnets fødsel, har moderen dog forældremyndigheden alene, medmindre samlivet mellem ægtefællerne genoptages.

Stk. 2. Er forældrene ikke gift med hinanden, har moderen forældremyndigheden alene.

Den indirekte forrang for moderen kommer ligeledes tydeligt til udtryk i MYN §§ 14 og 17, hvori det forudsættes, at hvis forældremyndigheden skal overføres, sker det fra moderen til faderen, altså er det her forudsat, at moderen som udgangspunkt har forældremyndigheden.

§ 14. Har ugifte forældre ikke haft fælles forældremyndighed, jf. § 8, stk. 2, kan retten overføre forældremyndigheden fra moderen til faderen alene, hvis ændringen er bedst for barnet. Ved afgørelsen tages hensyn til faderens hidtidige forbindelse med barnet.

I § 17 stk. 1 er ordlyden mere neutral i forhold til, hvem af forældrene, der i udgangspunktet, har forældremyndigheden. Denne neutralitet mister dog allerede sin vægt ved § 17 stk. 2, hvor det ganske vidst i sammenhæng med § 14, endnu en gang forudsættes, at det er faderen, der gør oprør mod moderens besiddelse af forældremyndighed:

§ 17. Er forældremyndigheden ved aftale eller dom tillagt en af forældrene alene, kan retten overføre forældremyndigheden til den anden, hvis det er påkrævet under hensyn til, hvad der er bedst for barnet, navnlig på grund af væsentligt forandrede forhold.

Stk. 2. Stk. 1 gælder også, hvis faderen ikke har fået medhold under en sag efter § 14.

Disse forhold gør sig ligeledes gældende, med få ændringer i den senere Lov om forældremyndighed og samvær §§ 4 og 12, hvor ordlyden ikke afviger væsentligt, dog er der i § 12 taget i betragtning, at der i visse tilfælde kunne have været aftalt fælles forældremyndighed.

§ 4. Er forældrene gift med hinanden ved barnets fødsel, eller indgår de senere ægteskab, har de fælles forældremyndighed. Er forældrene separeret ved barnets fødsel, har moderen dog forældremyndigheden alene, medmindre samlivet mellem ægtefællerne genoptages eller forældrene har indgået aftale om fælles forældremyndighed efter § 6.

§ 12. Har forældre, der ikke er gift med hinanden, levet sammen i længere tid, uden at de har fælles forældremyndighed, og kræver faderen forældremyndigheden ved samlivets ophør, afgør retten under særligt hensyn til, hvad der er bedst for barnet, hvem af forældrene der skal have forældremyndigheden alene.

Den eneste bemærkelsesværdige ændring er, at overførelse af forældremyndighed ved dom nu ikke længere er under hensyntagen til faderens hidtidige forbindelse med barnet.

Et andet gennemgående princip i såvel MYN som LFS er, at der kun ved aftale eller ægteskab mellem forældrene kan forekomme fælles forældremyndighed, ellers tilfalder forældremyndigheden som udgangspunkt moderen alene. Dertil er den fælles forældremyndighed ikke en mærkbar solid foranstaltning, forstået således, at den af begge parter kan kræves ophævet.

MYN § 10. *Lever forældre, der har fælles forældremyndighed, ikke sammen, eller agter en af dem at ophæve samlivet, kan enhver af dem kræve, at den fælles forældremyndighed skal ophøre.*

Stk. 2. *Forældrene kan med statsamtets godkendelse aftale, hvem af dem der skal have forældremyndigheden alene. Aftalen godkendes, medmindre den strider mod, hvad der er bedst for barnet.*

Stk. 3. *Er forældrene uenige, eller nægtes godkendelse af deres aftale, afgør retten under særligt hensyn til, hvad der er bedst for barnet, hvem af forældrene der skal have forældremyndigheden alene.*

LFS § 8. *Lever forældrene ikke sammen, eller agter en af dem at ophæve samlivet, kan hver af dem kræve, at den fælles forældremyndighed skal ophøre.*

LFS § 9. *Skal den fælles forældremyndighed ophøre, kan forældrene med statsamtets godkendelse aftale, hvem af dem der skal have forældremyndigheden alene. Aftalen godkendes, medmindre den strider mod, hvad der er bedst for barnet. Er en sag om forældremyndighed indbragt for retten, kan aftalen godkendes af retten.*

Stk. 2. Er forældrene uenige, eller nægtes godkendelse af deres aftale, afgør retten under særligt hensyn til, hvad der er bedst for barnet, hvem af forældrene der skal have forældremyndigheden.

Der dog sket et skifte fra Myndighedsloven til Lov om Forældremyndighed og samvær. Der er i LFS tilnærmet, at rettighederne for henholdsvis gifte og ugifte forældre ikke afviger væsentligt fra hinanden, som der er i Myndighedsloven.

MYN § 5. *Forældre, der ikke er gift med hinanden, har fælles forældremyndighed, hvis de efter børnelovens § 2, stk. 1, § 14, stk. 1 eller 3, eller § 19, jf. § 14, stk. 1 eller 3, har afgivet erklæring om, at de sammen vil varetage omsorgen og ansvaret for barnet.*

Stk. 2. Erklæring som nævnt i stk. 1 etablerer dog ikke fælles forældremyndighed, hvis betingelserne i retsplejelovens § 448 f for her i landet at behandle spørgsmålet om forældremyndighed ikke er opfyldt.

Stk. 3. Afgives der ikke erklæring som nævnt i stk. 1, har moderen forældremyndigheden alene, medmindre forældrene har indgået aftale om fælles forældremyndighed efter § 6.

LFS § 8. *Er forældrene gift med hinanden ved barnets fødsel, eller indgår de senere ægteskab, har de fælles forældremyndighed. Er forældrene separeret ved barnets fødsel, har moderen dog forældremyndigheden alene, medmindre samlivet mellem ægtefællerne genoptages.*

Stk. 2. *Er forældrene ikke gift med hinanden, har moderen forældremyndigheden alene.*

Et fjerde bemærkelsesværdigt aspekt, der er sket i mellem Myndighedsloven og Lov om forældremyndighed og samvær, er indførelsen af de såkaldte chikaneparagraffer i LFS:

§ 12. *Har forældre, der ikke er gift med hinanden, levet sammen i længere tid, uden at de har fælles forældremyndighed, og kræver faderen forældremyndigheden ved samlivets ophør, afgør retten under særligt hensyn til, hvad der er bedst for barnet, hvem af forældrene der skal have forældremyndigheden alene.*

Stk. 2. *I andre tilfælde kan retten overføre forældremyndigheden fra moderen til faderen alene, hvis ændringen er bedst for barnet. Ved afgørelsen skal det tillægges vægt, om indehaveren af forældremyndigheden uden rimelig grund hindrer gennemførelsen af samvær.*

§ 13. *Er forældremyndigheden ved aftale eller dom tillagt en af forældrene alene, kan retten, når særlige grunde taler derfor, overføre forældremyndigheden til den anden, hvis det er bedst for barnet, navnlig på grund af væsentligt forandrede forhold. Ved afgørelsen skal det tillægges vægt, om indehaveren af forældremyndigheden uden rimelig grund hindrer gennemførelsen af samvær.*

Stk. 2. *Stk. 1 gælder også, hvis faderen ikke har fået forældremyndigheden under en sag efter § 12.*

Der ses ikke i Myndighedsloven samme mulighed for at sanktionere overfor den part, der chikanerer samværet mellem barnet og samværsforælderen.

Slutteligt ses der en forskel i den måde, hvorpå barnet opfattes i de to love:

MYN § 7. *Forældremyndighedens indehaver skal drage omsorg for barnet og kan træffe afgørelse om dets personlige forhold ud fra barnets interesse og behov.*

Stk. 2. *Forældremyndigheden medfører pligt til at beskytte barnet mod fysisk og psykisk vold og anden krænkende behandling.*

LFS § 2. Stk. 2. *Barnet har ret til omsorg og tryghed. Det skal behandles med respekt for sin person og må ikke udsættes for legemlig afstraffelse eller anden krænkende behandling*

Her ses der, at beskyttelsen af barnet har flyttet fokus fra at være forældremyndighedsindehaverens pligt til at være barnets ret til en anstændig behandling.

Sammenfattende giver dette et samlet billede af, at såvel Myndighedsloven som Lov om Forældremyndighed og samvær etablerer fælles forældremyndighed kun for de enige forældre, der kan ophæves til enhver tid og hvor forældremyndigheden tilfalder moderen alene. Barnets bedste

understreges i nogle paragraffer, hvor afgørelserne skal træffes under hensyntagen til barnets tarv. De mest markante forskelle er indførelsen af de såkaldte Chikaneparagraffer samt den forbedrede retstilling for ugifte forældre.

Service-loven og Børnekonventionen

Gennem læsning af både forarbejdet og paragrafferne i den nye lov og betænkningen forud for loven har vi stødt på flere eksempler, hvor der henvises til, at den nye Forældreansvarslov skal tage højde for de seneste lovændringer på det sociale område (Betænkning nr.1475:2.3) og kritikken om, at Børnekonventionen ikke er fuldt ud ratificeret i dansk ret (Betænkning nr. 1475: 4.1.1).

Det fremgår af begge vejledninger til Forældreansvarsloven, at et af hovedprincipperne i loven tager direkte udgangspunkt i FN's Børnekonventionen (Vejl. nr. 9859 og nr.9860 af 6.9.2007) og det fremgår således yderligere fra daværende minister Carina Christensens svar i forbindelse med høringen af lovforslaget nr. 133, hvor hun henviser til overensstemmelsen mellem Børnekonventionens artikler og Forældreansvarslovens paragraffer (Høringssvar nr. 4,5). Derfor er det efter vores mening vigtigt kort at inddrage både Service-loven og FN's Børnekonventionen i empiriafsnittet, da deres indflydelse tilsyneladende har været gældende for vedtagelsen af Forældreansvarsloven.

Der rettes her opmærksomhed mod dele af den sociale lovgivning, hvor vi med afsæt i Service-loven mener at kunne spore denne indflydelse.

Som det er nævnt, fremgår der i betænkning nr.1475, at en af prioriteterne i den nye Forældreansvarslov bør være at tilstræbe høringsreglerne i denne lov til høringsreglerne af børn i den sociale lovgivning.

For at illustrere i hvilke paragraffer Forældreansvarsloven synes at tilnærme sig Service-lovens høringsregler, har vi valgt at sætte dette i skematisk form, så nedenstående gennemgang understøttes visuelt og dermed bidrager til et klarere billede af sammenfaldene.

Sammenligningsskema ml. Service-loven og Forældreansvarsloven

	Service-loven	§ 46 stk.3	§ 48	§ 48 a	§ 50 stk. 6
Forældreansvarsloven					
§ 5		x			
§ 34			x		x
Retsplejelovens § 450d				x	

Et eksempel herpå er SEL § 46, stk. 3, hvoraf det fremgår at; ved særlig støtte til børn og unge skal deres synspunkter altid inddrages og tillægges passende vægt i overensstemmelse med barnets alder og modenhed, hvilket findes tilsvarende i FAL § 5. Dette skal ses i tæt sammenhæng med kravet om, at der i undersøgelser vedr. barnets/den unges forhold, jf. SEL § 50 stk. 6, altid skal fremgå, hvordan barnet/den unge stiller sig til de foranstaltninger, der påtænkes iværksat. Dette forhold kommer tilnærmelsesvis til udtryk i FAL § 34, der påpeger inddragelse af barnet således, at barnets eventuelle synspunkter kan komme til udtryk. Dertil fremgår det af SEL § 48a, at barnet til enhver tid har ret til en bisidder. En foranstaltning, der nu også gør sig gældende ved sager om forældremyndighed og som har ført til ændring i Retsplejelovens, med tilførsel af § 450d.

De beskrevne forhold vidner om, at der i Serviceloven er lagt stor vægt på barnets synspunkter, hvilket derfor afspejler sig i Forældreansvarsloven med betænkningens anbefalinger om at tilnærme sig høringsreglerne i den sociale lovgivning.

Denne høje prioritering af barnets synspunkter har dog heller ikke altid været en grundlæggende præmis i det sociale arbejde med børn efter Serviceloven. Først den 1. juli 2003 blev høringsreglerne i Serviceloven ændret. Hidtil havde der været krav om høring af børn, når de havde nået deres 12. år, jf. den daværende SEL § 58, nu § 48. Denne aldersgrænse blev ophævet således, at høring af børn nu skulle gælde børn i alle aldre. Formålet med ophævelsen var at øge inddragelsen af børn og unge i beslutningsprocessen (Nyt fra Ankestyrelsen nr.2/2004).

Der må spørges til, hvor denne vilje opstår til ikke bare at inkorporere barnets perspektiv i forskellige praksisser på såvel det sociale som det familieretlige område, men også til ligefrem at stadfæste perspektivet via lovgivning? Dette skal muligvis besvares via en anden af betænkningens prioriteter, hvori det fremgår at udvalget bag betænkningens udformning skal inddrage FN's Børnekonvention, afrapporteringerne fra FN's Børnekomité samt Den Europæiske Menneskeretsdomstols praksis i sager om forældremyndighed og samvær, hvor vi her vælger at rette fokus mod Børnekonventionen.

FN's Børnekonvention blev vedtaget af FN's medlemslande i 1989. Danmark ratificerede den 5. juli 1991 FN-konventionen af 20. november 1989 om Barnets Rettigheder.

Ved ratifikationen forpligtede Danmark sig til at indrette de nationale retsregler og administrativ praksis i overensstemmelse med konventionen. Som et led i Danmarks forpligtelser efter konventionen skal der hvert 5. år afgives en beretning til FN's Børnekomité om de

foranstaltninger, der er truffet for at virkeliggøre de rettigheder, der er anerkendt i konventionen, og om de fremskridt, der er gjort med hensyn til nydelsen af disse rettigheder. Senest i august 2003 afgav Danmark sin tredje rapport til Børnekomiteen, hvorefter der til de implicerede lande fremsendes overvejelser vedrørende det enkelte lands tiltag i forhold til at fremme Børnekonventionens artikler.

Det er netop visse af Børnekonventionens artikler, der kan genfindes i dele af Serviceloven og ikke mindst i Forældreansvarsloven.

Vi har, for at lette overblikket over hvor artikler og love har lignende indhold, valgt at bringe endnu en skematisk oversigt før den egentlige gennemgang.

Sammenligningsskema ml. Servicelov, Forældreansvarslov og Børnekonventionens artikler

	Børnekonventionens artikel					
Service-loven	3	5	9	12	18	
§ 46 stk. 3	x					
§ 48				x		
§ 48a				x		
§ 49	x					
§ 50 stk. 6				x		
Forældreansvarsloven						
§ 4	x					
§ 5						
§ 11		x			x	
§ 22			x			
§ 32					x	
§ 34						
§ 35		x				
§ generelt i FAL			x			

Tager vi et blik på Børnekonventionens artikel 3 stk. 1 samt artikel 12, vil disse principper med al tydelighed vise deres sammenhæng med Forældreansvarsloven og Serviceloven

Art. 3

1. I alle foranstaltninger vedrørende børn, hvad enten disse udøves af offentlige eller private institutioner for socialt velfærd, domstole, forvaltningsmyndigheder eller lovgivende organer, skal barnets tarv komme i første række

3. Deltagerstaterne skal sikre, at institutioner, tjenester og organer med ansvar for omsorg for eller beskyttelse af børn skal være i overensstemmelse med de standarder, der er fastsat af kompetente myndigheder, særligt med hensyn til sikkerhed, sundhed, personalets antal og egnethed samt sagkyndigt tilsyn.

Denne artikel 3 viser sig i særdeleshed i Servicelovens formålsbestemmelse vedr. børn og unge § 46 stk. 3, hvori der fremgår, at ved anvendelse af bestemmelserne i lovens kapitel 11 – særlig støtte til børn og unge, skal der lægges afgørende vægt på, at støtten ydes til barnets eller den unges bedste. Dertil fremgår det af § 49, at der i nødvendigt omfang skal formidles kontakt til relevant og sagkyndigt fagpersonale, i overensstemmelse med konventionens artikel 3, stk.3. Tilsvarende fremgår det i Forældreansvarslovens § 4, at alle afgørelser skal træffes ud fra, hvad der er bedst for barnet.

Art. 12

1. Deltagerstaterne skal sikre et barn, der er i stand til at udforme sine egne synspunkter, retten til frit at udtrykke disse synspunkter i alle forhold, der vedrører barnet; barnets synspunkter skal tillægges passende vægt i overensstemmelse med dets alder og modenhed

2. Med henblik herpå skal barnet især gives mulighed for at udtale sig i enhver behandling ved dømmende myndighed eller forvaltningsmyndighed af sager, der vedrører barnet...(Red.)

Disse forskrifter har også vist sig gældende i Serviceloven såvel som i Forældreansvarsloven. I SEL viser indvirkningen sig i §§ 48, 48a og 50.stk. 6, hvori der fremgår, at der forinden afgørelse skal finde en samtale sted med barnet, barnet har ret til bisidder og i tilfælde af, at der træffes foranstaltninger, skal der fremgå barnets stillingtagen til disse. Der er ligeledes inkorporeret disse artikler i FAL. Særligt i FAL §§ 5 og 34 kommer dette direkte til udtryk. I disse paragraffer fremgår det, at der i alle forhold vedrørende barnet skal tages hensyn til barnets synspunkter alt efter alder og modenhed. Dette kan ske ved samtale med barnet, børnesagkyndig undersøgelse eller andet, der belyser barnets perspektiv.

Mindsker vi optikken til kun at omfatte Forældreansvarsloven, vil der være det, der kan tolkes som yderligere påvirkning af Børnekonventionens artikler.

Art. 18

1. Deltagerstaterne skal bestræbe sig på at sikre anerkendelse af princippet om, at begge forældre har fælles ansvar for barnets opdragelse og udvikling. Forældrene, eller i givet fald værger, har hovedansvaret for barnets opdragelse og udvikling. Barnets tarv skal for dem komme i første række.

2. Med henblik på at sikre og fremme de rettigheder, der er indeholdt i denne konvention, skal deltagerstaterne yde passende bistand til forældre og værger ved disses udførelse af deres pligter som opdragere af børn og skal sikre udviklingen af institutioner, ordninger og tjenesteydelser til omsorg for børn.

Art. 5

Deltagerstaterne skal respektere det ansvar og de rettigheder og pligter, som forældrene har, eller hvor dette finder anvendelse, tilsvarende ansvar, rettigheder og pligter for så vidt angår medlemmerne af den udvidede familie eller samfundet i overensstemmelse med stedlig sædvane,

samt værger eller andre personer med juridisk ansvar for barnet, til på en måde, der svarer til den løbende udvikling af barnets evner, at yde passende vejledning og støtte til barnet i udøvelsen af rettighederne anerkendt i denne konvention.

Ser man på de to ovenstående artikler, vil disse afspejle sig allerede i navneskiftet til Forældreansvarsloven. Dette indikerer, at man nu i langt højere grad lægger vægt på og endog anerkender forældrenes fælles ansvar for egne børn. Dette ses også som en gennemgående tendens i hele lovgivningen, hvor udgangspunktet er fælles forældremyndighed og ikke som tidligere blot en mulighed. Ansvaret bliver ydermere påpeget i lovens § 11, hvor af der fremgår, at det kun ved tungtvejende grunde kan bevilges, at den fælles forældremyndighed bringes til ophør af domstolene.

Også deltagerstaternes ansvar for at yde en passende bistand til forældrene til at udføre deres pligter overfor barnet, jf. artikel 18 afspejles i FAL § 32, hvori det præciseres, at Statsforvaltningen skal tilbyde konfliktmægling såvel som børnesagkyndig rådgivning. Ligeledes barnets ret til passende vejledning og støtte, jf. artikel 5 i mødekommes i § 35, hvori barnet som noget nyt har ret til at indkalde sine forældre til møde om forældremyndighed bopæl eller samvær, hvilket må ses som en væsentlig forøgelse af barnets initiativret.

Også et af betænkningens arbejdsområder har været hvorledes barnets ret til begge forældre kunne styrkes (Betænkning 1475:2.3.2). Her må det, på baggrund af den store lighed antages, at man har skelet til Børnekonventionens artikel 9:

Art. 9

Deltagerstaterne skal respektere retten for et barn, der er adskilt fra den ene eller begge forældre, til at opretholde regelmæssig personlig forbindelse og direkte kontakt med begge forældre, undtagen hvis dette strider mod barnets tarv.

Resultatet af betænkningens overvejelser ses i generelt i Forældreansvarslovens præcisering af den fælles forældremyndighed gennem størstedelen af lovens paragraffer og dernæst fastsættelsen af muligheden for anden kontakt, hvis den fælles forældremyndighed ikke kan opretholdes, jf. § 22.

Ovenstående kapitel indikerer, at det ikke bare er de nationale interesser, der har givet sig udslag i en ny opfattelse af barnets position i eget liv, men samtidigt er under stærk indflydelse af globale interesser, der i dette tilfælde viser sig bedst ved FN's børnekonvention, hvilket som tidligere nævnt behandles i specialets 2. del.

Analyse del 1

Paradigmeskift

Metafysiske overbevisninger

For at kunne vurdere om den nye Forældreansvarslov kan betragtes som et paradigmeskift, vil vi med udgangspunkt i Kuhns betegnelse for et paradigme analysere tilstedeværelsen af de tre indgående paradigmeelementer – metafysiske overbevisninger, normer og forbilleder.

Det første element, som et paradigme består af, er metafysiske overbevisninger, der er de opfattelser, der er med til at bestemme den accepterede forklaring eller løsning på en given gåde, de danner således basis for en struktur for at finde løsninger på forskellige problemstillinger.

Ser vi på lovgivningen på forældremyndighedsområdet før Forældreansvarsloven, finder vi følgende metafysiske overbevisninger: at forældrene i skilsmisser ikke kan nå til enighed, de kan ikke samarbejde om barnets bedste. Denne overbevisning afspejles både i Myndighedsloven og i Lov om Forældremyndighed og samvær i de paragraffer, der indikerer, at fælles forældremyndighed kun er mulig, hvis forældrene er enige og derfor er det ikke nødvendigt at lovgive. Det er derimod nødvendigt at have beføjelser og dermed hjemmel i loven for at kunne afgøre, hvem af dem er ”egnet” til at have den afgørende rolle i barnets opvækst lige så snart uenighed opstår. Dette kan skyldes den forestilling, at ægteskabelige rammer i årevis var anset for de mest rigtige i samfundet og lovgivningen afspejlede denne opfattelse i lang tid. Den moralske fordømmelse af skilsmisse, som var forbundet med de retlige rammer om dette spørgsmål var langsomt aftagende i takt med det antal skilsmisser, som begyndte at stige i 1970’erne. Dette kan være forklaringen på, at spørgsmålet om skyld først forsvandt i 1986. Men det interessante er, at selvom afgørelsen om skyld forsvandt i 1986, vurderes der i den nye lov, hvem af forældrene, der er bedst egnet til at samarbejde omkring barnet i det daglige. Så selvom den nye lov medfører en hel ny tilgang til begrebet fælles forældremyndighed indeholder den også et ”gammelt” element om egnethed – bare på de nye præmisser.

Den metafysiske overbevisning om, at forældre ikke kan være enige om samarbejdet overfor deres børn eksisterer ganske enkelt ikke i den nye lov i den form, som man tidligere har kendt. Den overbevisning, som politikerne fremsatte i Forældreansvarsloven har et andet afsæt – der behøves ikke en enighed eller uenighed, det er uvedkommende for spørgsmålet om forældremyndighed, fordi der forudsættes et samarbejde uanset om forældrene er enige eller uenige. Det centrale er, at

forældrene skal kunne håndtere deres uenighed på den måde, at det ikke har indvirkning på barnets udviklings muligheder.

Med Forældreansvarsloven har forældrene et fælles ansvar i form af fælles forældremyndighed som udgangspunkt og de skal samarbejde til gavn for deres barn. Og dette fælles ansvar kan man blive dømt til ved dom, der er en radikal ændring i forhold til tidligere metafysiske overbevisning om, at forældrene skal være enige for i fællesskab at drage omsorg for barnet. Selvom forældrene stadig selv kan aftale fælles forældremyndighed, hvis deres samarbejde fungerer, er de dog ikke er frie for myndighedernes indblanding, da aftalen skal anmeldes til Statsforvaltningen for at være gyldig. Det nye her er, at de ikke kan ophæve det, hvis uenighed opstår. De kan henvises til konfliktmægling eller til den obligatoriske mægling for at opnå enighed om deres fremtidige samarbejde omkring barnet. Der sættes ikke spørgsmålstegn ved deres indbyrdes mulighed eller umulighed for at nå til fælles konklusion, der tages heller ikke udgangspunkt i deres forhold, men i deres evne til at samarbejde omkring fælles børn. Det er et signal om, at en accepteret forklaring fremover er, at begges ansvar er at samarbejde omkring væsentlige beslutninger¹⁰ omkring barnet og at drage omsorg for barnet, inklusiv samvær med den forælder, som barnet ikke bor hos.

Den ”gamle” overbevisning om, at fælles forældremyndighed kan være til skade for barnet resulterede efter vores mening i den forestilling, at der slet ikke kunne være på tale at tildele fælles forældremyndighed ved dom, da forældre, som ikke kan nå til enighed ikke kan gøre dette ved rettens afgørelser. Derfor har der siden 1969 og frem til i dag været en fælles overbevisning om, at man ikke kan fremtvinge enighed ved dom, rettens afgørelser og fælles forældremyndighed forblev et alternativ for de enige og samarbejdsvillige forældre. Det er først ved den nye lovs forestilling om, at enighed ikke er en forudsætning for forældrenes ansvar, at det er blevet muligt at ændre udgangspunktet for tildeling af forældremyndighed. Ansvar trådte frem i stedet for enighed, hvor ansvaret for at drage omsorg for barnet ikke forsvinder ved samlivets ophørelse.

En anden metafysisk overbevisning, som efter vores mening var fremherskende i de love før Forældreansvarsloven, er synet på barnet. Barnet har været betragtet som et objekt for forældrenes rettigheder og forpligtelser, hvor der var f.eks. samværsforældres ret til samvær og ikke barnets ret.

¹⁰ Der skelnes i lovgivningen mellem tre typer af beslutninger, væsentlige beslutninger, overordnede forhold i dagligdagen og almindelige dagligdags forhold. Der forventes kun samarbejde om det der betegnes som ”væsentlige beslutninger” (værgemål, væsentlige lægelige beslutninger, skole - og SFO valg, risikobetonet fritidsaktivitet, flytning udenlands, navn, religiøse forhold, ægteskab og pas).

Den forælder, som barnet ikke bor hos skulle selv sørge for etablering af samvær og bopælsforælderen var ikke ansvarlig for at sikre barnets kontakt til den anden forælder.

Barnets retsstilling var også knyttet til forældrenes indbyrdes forhold, hvor barnet var betegnet som uægte eller ægte. Først i 2001 afskaffes denne betegnelse og ligestilling mellem de to grupper børn blev stadfæstet i loven.

Barnet var betragtet som interesseobjekt i familieretlige sager og som det fremgår af både Myndighedsloven og Lov om forældremyndighed og samvær var barnet ikke en part i forvaltningens sager – dette fremgår af de paragraffer, hvor forældremyndighedsindehaver havde adgang til at træffe afgørelser om barnets personlige forhold, jf. LFS § 2.

Denne metafysiske overbevisning er ændret i den nye Forældreansvarslov, hvor det er barnet, der har ret til begge forældre og i modsætning til tidligere er det ligeledes barnet, der har ret til samvær som udgangspunkt og bærende element for afgørelser om samvær. Det vil sige, at den overbevisning om barnet, der var fremherskende i love før Forældreansvarsloven ændredes radikalt fra at være objekt til subjekt med egne rettigheder. I forlængelse af denne overbevisning er der afskaffet aldersgrænse for, hvornår barnet skal inddrages og indført en paragraf, der understreger, at alle sager behandles efter, hvad det er bedst for barnet. Der er ikke mere mulighed for at fortolke de forskellige nuanceringer, der var kendetegnet for de tidligere love og som af den grund kunne være uforpligtende i sin form.

Normer

Et andet element i et paradigme er de normer, værdier og metodikker, der hersker for aktiviteter inden for et givent paradigme. Som nævnt i teori afsnittet, behøver disse normer og værdier ikke at være paradigmeinterne, idet flere paradigmer godt kan have nogle af disse parametre til fælles. Som eksempel herpå kan man forestille sig, at der hersker de samme normer om opfattelsen af væsentligheden af børns synspunkter mellem to forskellige lovområder f.eks. mellem Serviceloven og Forældreansvarsloven, men at disse to lovgivninger imidlertid er en del af hvert sit paradigme, ganske enkelt fordi de kommer af to vidt forskellige lovgrundlag. Den ene som en afledt konsekvens af ægteskabets retsvirkninger og den anden som en sikring af den sociale service. I dette tilfælde er det eksempelvis nærliggende at formode, at normer i paradigmer ligeledes kan påvirke hinanden, dette med afsæt i, at det i betænkningen til Forældreansvarsloven er udtrykt, at man vil tilstræbe den nye lovgivning efter høringsreglerne af børn i Serviceloven. Det vil sige, at man her skeler til et andet lovområde, fordi det kan være en værdifuld tilgang til at kan få gavn af

denne metode. Dette efterlader et indtryk af, at paradigmer kan være indbyrdes påvirkelige, hvilket belyses med Kuhns terminologi i det senere afsnit om eksempler og forbilleder.

Denne påvirkning fra et andet paradigme kan ikke alene begrunde, at der er sket et paradigmeskift på forældremyndighedsområdet, men kræver, at der ses nærmere på de forskelle, der er mellem de gamle og den nye lovgivning på området.

Ser vi nærmere på de normer¹¹, som vi mener gør sig gældende under de gamle lovgivninger om forældremyndighed, viser der sig nogle gennemgående træk, der viser sig væsentligt anderledes end ved den nye lovgivning.

I de gamle lovgivninger eksisterede der, som beskrevet ovenfor, den metafysiske overbevisning, at forældre i skilsmisse per definition er så uenige, at samarbejde om barnet oftest ikke er muligt. Stridsspørgsmål under fælles forældremyndighed var ikke mulige at indbringe for retten, da forældrene ved aftale om fælles forældremyndighed havde forpligtet sig til selv at sætte rammerne om forhold vedrørende barnet og dertil blive enige om disse forhold (Betænkning 985, 1983: 31ff.). Vi mener med afsæt i denne overbevisning, at dette medførte en norm, som kommer til udtryk i lovgivningen, hvor der kun kunne tildeles forældremyndighed ved dom til den ene af forældrene og at fælles forældremyndighed kun kunne realiseres, hvis forældrene var enige om det og selv kunne træffe aftale herom. Dette på baggrund af, at man mente, at barnet var bedst tjent med, at kun en forælder traf beslutning om barnets forhold, fordi konfliktpotentialen som nævnt ville stige, hvis begge forældre skulle nå til enighed på baggrund af en skilsmisse (Betænkning 985, 1983: 31ff.). Dette kommer til udtryk i både Myndighedsloven samt Lov om forældremyndighed og samvær, hvor det tydeligt fremgår, at forældremyndigheden som hovedregel altid tildeles den ene, medmindre andet er aftalt mellem forældrene eller at samlivet genoptages. I tilfælde af væsentligt forandrede forhold kunne forældremyndigheden overføres fra den ene til den anden, hvor det at dele forældremyndigheden ikke var en mulighed ved dom i tilfælde af ændrede forhold. Dette efterlader således indtrykket af normerne inden for domstolene er en prioritering af kun den ene forælder, med mindre forældrene selv kan komme til en løsning.

Det forholder sig imidlertid ganske anderledes i den nye lovgivning, hvor den metafysiske overbevisning har et ganske andet afsæt. Her menes der, at begge forældre har ansvar for at nå til enighed om barnets forhold, fordi barnet har krav på begge sine forældre gennem opvæksten. Dette

¹¹ Herunder menes der ligeledes værdier og metodikker. Disse opfattes som en samlet størrelse under betegnelsen "normer"

giver en ganske anden gennemgående norm i Forældreansvarsloven end i de tidligere lovgivninger, nemlig det, at fælles forældremyndighed er udgangspunktet for alle sager, uanset om forældrene kan aftale sig til denne løsning eller om de skal hjælpes via mægling og rådgivning til at få denne opfattelse.

Her ses således to fundamentalt forskellige normer inden for opfattelsen af forældremyndigheden, der kan være medvirkende til, at et nyt paradigme opstår, henholdsvis prioriteringen af den ene forælder som den bedste løsning og begge forældres ansvar for barnets trivsel som den nye optimale løsning.

Også normen inden for henholdsvis moderens og faderens betydning for barnets opvækst har vist sig at have forskellige gennemgående træk imellem de gamle og den nye lovgivning. Hvor der, som tidligere vist i gennemgang af lovteksterne, var en tydelig forrang for moderen i de gamle lovgivninger, eksisterer denne norm ikke i Forældreansvarsloven i kraft den fælles forældremyndighed. Dette giver et indtryk af, at der er sket en ændring af normerne fra, at moderen har den tætteste forbindelse med barnet til, at begge forældre nu har lige stor betydning for barnets opvækst, hvilket danner grundlag for den fælles forældremyndighed ved dom.

Forbilleder og Eksempler

Forbilleder og eksempler betragtes af Kuhn som de væsentligste elementer i et paradigme, fordi det er igennem disse at forskningstraditionens rammer og præmisser indlæres og dermed paradigmets drivkraft. Det bliver her vigtigt for os at spørge, hvorledes det så forholder sig med et nyt paradigme, hvor der ikke eksisterer præcedens i form af forbilleder og eksempler inden for det nye paradigme? Som vi tidligere har antydnet, mener vi, at paradigmer kan være indbyrdes påvirkelige således, at man ved paradigmets skifte enten har ladet sig inspirere eller løbende bliver det af andre paradigmer inden for andre felter. Ser vi med denne optik på Forældreansvarsloven, mener vi netop at kunne spore denne inspiration eller tilegnelse af forbilleder ved lovens dannelse.

Disse føromtalt normændringer skal efter vores overbevisning f.eks. ses i lyset af, at også normerne omkring opfattelser af barnets bedste har taget en væsentlig drejning i sammenhæng med de forandrede metafysiske overbevisninger. En faktor, som vi mener, kan have indvirkning på disse normændringer særligt vedrørende barnets rettigheder, er de fortsatte forsøg på at ratificere Børnekonventionerne af 1989 i lovgivningen. Danmark forpligtede sig som nævnt i 1991 til at indrette de nationale retsregler og administrativ praksis således, at de imødekommer konventionens krav. Konventionen bliver på denne måde et forbillede, som kommer til at have afgørende virkning på den måde, hvorpå børn opfattes i lovgivningen.

Med denne forpligtelse kommer, at barnet må stå mere i centrum for beslutninger, der vedrører væsentlige forhold i barnets liv, fordi det via Børnekonventionen får tillagt retten til at udtrykke sine synspunkter og retten til at blive hørt. Via konventionen skal det ligeledes anerkendes, at begge forældre har et fælles ansvar for barnets udvikling samt, at barnet har ret til kontakt med begge forældre.

I og med, at der nu er kommet fokus på barnets egne rettigheder, blandt andet ved den øgede ratificering af Børnekonventionerne, bliver normen inden for opfattelsen af barnets bedste ligeledes påvirket. Normen har i Forældreansvarsloven udviklet sig til, at barnet er bedst tjent med begge forældre, i takt med, at det er barnets rettighed¹² at have kontakt med begge forældre. Dette kommer blandt andet til udtryk i, at det tidligere var forælders ret til samvær med barnet, nu er blevet barnets ret til samvær med begge sine forældre. Barnets position har ændret sig fra blot at være en del af familien til også at være medbestemmende i mange af familiens forhold samt at være kompetent til at have en holdning om de ting, der vedrører dets eget liv, hvilket viser sig ved børns øgede initiativret i den nye lovgivning samt det ufravigelige krav om, at alle børn skal høres. Som vi har vist i afsnittet om Børnekonventionens og Servicelovens indflydelse på Forældreansvarsloven, er denne tendens tydelig at finde i udformningen af FAL. Dette giver os eksempel på, hvorledes der ved udformningen af Forældreansvarsloven har været et forbillede, som man har ønsket og som tilnærmer sig i tråd med Kuhns opfattelse af forbilleders vigtighed for paradigmet.

Også samfundets udvikling på det familiære område kan fremstå som et eksempel eller forbillede for lovgivningens udformning og dermed tjene som et element i et paradigme. Normernes ændring er ikke alene et udtryk for, at der er sket en udvikling på det lovgivningsmæssige område, men skal også ses som et udtryk for en ændring af, hvordan familier opstår og sammensættes. Som det beskrives i det historiske afsnit, er der sket en udvikling inden for dette område. Ægteskabet er ikke længere en nødvendig instans for at danne og opretholde en familie. Det er nu muligt at sætte børn i verden uden for ægteskabet uden at skulle frygte det omkringliggende samfunds fordømmelse. Der er med dette skabt en større frihed for at danne andre typer af familier, der ikke er afhængige af ægteskabet. Dette skal ses i tæt sammenhæng med udviklingen inden for mænds, kvinders og børns position i familien.

¹² Her bør det bemærkes at denne rettighed kun kan lade sig indfri, hvis samværsforælderen indvilliger i samværet, idet vi ikke finder det muligt at opfylde denne ret med en forælder, der udmærker sig ved et fravær.

Manden har ligeledes fået del i opdragelsen af børnene i kraft af, at også kvinden tager økonomisk del i forsørgelsen af familien. Der ligeledes sendt stærke politiske signaler om en øget ligestilling inden for deltagelsen i barnets opvækst qua det forbedrede barselsregler for mændene og opfordringen til at anvende den, hvorved der skabes et politisk forbillede for deltagelse i børns opvækst.

Denne udvikling må der nødvendigvis tages højde for som et eksempel eller forbillede i lovgivningen om forældremyndighed således, at den kan rumme de mange typer af familier, der er opstået under denne udvikling. At denne betragtning har eksisteret i årtier uden for alvor at have slået igennem i lovgivningen på området viser os, at man nu har taget nye forbilleder til sig og accepteret disse tendenser som eksempler på samfundets opfattelse af familietyper, hvor man før havde andre forbilleder, der dannede grundlag for at lovgive på området.

Sammenfattende tegner der sig et billede af to meget forskellige normsæt, når man ser på lovgivningerne før Forældreansvarsloven og Forældreansvarsloven i sig selv, som kan indikere, at der er tale om afsæt i to forskellige forbilleder, der har dannet grundlag for udformningen af gældende lov på området.

Normalvidenskab

Normalvidenskab er ifølge Kuhn den forskning, der foregår inden for rammerne for et givent paradigme og hvor der gradvist sker fremskridt. Denne aktivitet er kumulativ og stræber ikke efter teoretiske eller erfaringsmæssige nyheder. De nye og uanede fænomener løses ved hjælp af ny udviklede metoder og teorier inden for paradigmet og dem, der ikke kan løses, lagres som uløste gåder, der senere hende begynder at true paradigmet og fører til et paradigmeskift.

Kigger vi på det afsæt, som de gamle lovgivninger kom fra, ses der mange eksempler på, at man har forsøgt at tilpasse loven både til de nye familiemønstre samt til de nye fordelingsroller mellem forældrene. Først var det fastsættelsen af skyld ved fordeling af forældremyndighed i tilfælde af skilsmisser, hvor der under hensyn til, hvad det var rimeligt af hensyn til barnets tarv fastsattes én forældremyndighedsindehaver. Selvom man proklamerede, at det var under hensyntagen til barnets tarv, var tildeling af forældremyndighed afhængig af, hvem af forældrene bar skylden for ophævelsen af samlivet og dermed ikke barnets perspektiv som det grundlæggende princip. Fastsættelsen af skyld var, som vi har pointeret før, et udtryk for, at ægteskabelige rammer i samfundet ansås som de rigtige. Den moraliserende paragraf om skyldprincippet forsvinder fra

lovgivningen i 1986, og bagefter i 1989 gennemføres der adgang til, at en ægtefælle ensidig kan kræve separation og dermed skilsmisse. Disse ændringer medfører stadig en stillingtagen til forældremyndighedsspørgsmål, som afgøres med afsæt i en grundlæggende - eller med Kuhns terminologi - metafysiske overbevisning om, at kun en af forældrene skal være forældremyndighedsindehaver, der oftest kommer til udtryk i form af, at flertal af sådanne sager afgøres i kvindernes favør.

Bagefter var der forskellige forbedringer for ugifte forældre og justeringer i samværsretten, dernæst indføring med reformen af Myndighedsloven af pligt for statsamterne at tilbyde rådgivning ved konflikter mellem forældrene, så de selv kan blive i stand til at løse skilsmissemæssige problemer. Bag alle disse ændringer lå et ønske om at gøre reglerne på dette område mere tidssvarende og passende til de ændrede familiemønstre og ser vi på udviklingen fra 1922 og frem til i dag kan vi konstatere, at frem til midt i 80'erne sker der ikke store ændringer eller rettere sagt lovgiver man ikke meget på området. Men derimod efter 1985 kommer der nye regler og især efter overførelsen af reglerne på området til en selvstændig Lov om forældremyndighed og samvær i 1996 udgives der det ene regelsæt efter det andet. Man kunne spore udviklingen i retning af tilpasning af normerne i samfundet, hvor lovene sigtede på en ligestilling mellem mænd og kvinder i forhold til deres biologiske børn, børnenes retsstilling gradvis styrkes og forældrene henvises til rådgivning og mægling for at selv kunne løse nogle skilsmissemæssige problemer.

Men reglerne på området var stadig væk genstand for kritik og krav om ændring resulterede som bekendt i 2005 i nedsættelsen af udvalget, der skulle overveje om reglerne var tidssvarende og om de sikrede de nødvendige foranstaltninger for at varetage barnets interesser. Udvalget var kommet med sit forslag til ændringer på området, der tog udgangspunkt i daværende forestillinger om, at forældremyndigheden fortsat kun skal have en indehaver. Udvalget foreslog, at retten afgør hvem af dem skal have forældremyndighed alene eller om de fortsat skal have fælles forældremyndighed i tilfælde af, at de havde fælles forældremyndighed før sagen var bragt til retten. Retten kan ifølge dette forslag kun dømme til fortsættelsen af fælles forældremyndighed, hvis der er bestemte holdepunkter for at antage, at forældrene kan samarbejde om barnets forhold.

Lovgivningen før FAL er efter vores mening kendetegnet af små løsninger og forbedringer på samværsforældres vegne, hovedsageligt for at forbedre fædrenes stilling. Dette ser vi som udtryk for den normalvidenskabelige aktivitet, hvor der erfares, at fædrenes rolle har ændret sig med tiderne og børnenes tilknytning omfatter ikke kun mødrebegrebet, men inkluderer fædrefigurer.

Fædrenes stilling ændredes med tiden også i samfundet, hvilket udtrykkes bl.a. i forældreorlovs- og barselsordninger, der tilkommer begge forældre. Derfor kan vi betragte de ændringer, der er foretaget i de gamle lovgivninger som løsninger på de gåder/problemer, som paradigmet stillede overfor lovgivere. Dette var imidlertid ikke nok til at løse alle problemer og samle alle brikkerne i puslespillet – netop fordi det krævede ændringer uforenelige med paradigmets forestillinger og opfattelser, hvor forældremyndighed skal tildeles den ene forældre. Betænkningen nr.1475 foreslåede ændringer var kun justeringer i forhold til det eksisterende paradigme, mens politikerne gik videre end det, som udvalget har anbefalet i lovudkastet. Dette kan vurderes som de inkonsekvenser inden for det paradigme, som de gamle lovgivninger tilhørte til, der var blevet begyndelsen for søgen efter et nyt grundlag, hvilket førte til en undergravning af den eksisterende tradition inden for paradigmet, gennemført af politikerne i dette tilfælde. Accepterer man en tanke om, at fædre er fuldt egnede til børneopdragelse, skal man bygge på ligeværdigt samarbejdet mellem forældrene og dette indebærer lige mulighed for tildeling af forældremyndighed. Ikke bare i tilfælde af enighed, men som udgangspunkt.

I forhold til den nye Forældreansvarslov er det praktisk talt umuligt at give et billede af normalvidenskab – mest fordi lovens levetid indtil nu har været kort og derfor er der ikke indarbejdet rutiner eller dannet hensigtsmæssigt erfaring med henblik på vores undersøgelse. Dette ser vi ikke som en mangel på komparativ dygtig analyse af de to lovgivninger. Fordi det vigtigste her er at påvise, at den gamle lovgivning havde en form for normalvidenskab, som i årene forinden 2007 havde fyldt rammerne for sit paradigme i form af kumulativ ophobning af viden og ændringer i loven, forbundet med samfundsmæssige ændringer. Disse ændringer kunne umiddelbart ikke imødekomme kritikken om tidssvarende tilgange, som f.eks. krav om manglende tilpasning til Børnekonventionens artikler etc., hvilket førte til et paradigmeskift i form af den nye udformning af reglerne på forældremyndighedsområde.

Inkommensurabilitet

Inkommensurabilitet har Kuhns store bevågenhed, idet han mener, at inkommensurabilitet er en af de væsentligste præmisser, når man skal vurdere, hvorvidt der er tale om to paradigmer eller ej. Det betyder for os, at vi må afgøre, hvorvidt de overbevisninger, der gør sig gældende i henholdsvis gammel og ny lovgivning er inkommensurable for at kunne afgøre, om der er tale om to forskellige paradigmer, da det ifølge Kuhn er en ufravigelig præmis, hvis man skal tale om to paradigmer i stedet for en fremdrift inden for blot et paradigme.

For at der kan være tale om inkommensurabilitet, må der være en mangel på en absolut norm på tværs af tid, der kan afgøre om noget er sandt eller falskt – rigtigt eller forkert, hvilket betyder for os, at der må eksistere forskellige normer for, hvad der opfattes som rigtigt og forkert mellem den nye og gamle lovgivning for, at der kan være tale om inkommensurabilitet og dermed to paradigmer.

Vi har allerede tidligere vist, at der stor forskel mellem de normer, der gør sig gældende mellem Forældreansvarsloven og de tidligere lovgivninger på området. For i kort form at opsummere dette kan vi ud af dette udvinde nogle hovedtræk, som i deres natur tydeligt fremstår som hinandens modsætninger:

1. *Delt forældremyndighed* som udgangspunkt i gammel lovgivning eller *fælles forældremyndighed* som udgangspunkt i FAL.
2. *Mødre i centrum* for tildeling af delt forældremyndighed i gammel lovgivning versus *mødre og fædre i samarbejde* om forældremyndighed i FAL.
3. *Forældres rettigheder* til barnet som værdi i gammel lovgivning kontra *barnets rettigheder* til sine forældre i FAL.
4. Høring af børn som en *mulighed* i gammel lovgivning i modsætning til høring af børn som et *ufravigeligt krav* i sagsbehandlingen efter FAL.

Vi ser her eksempler på ståsteder, der ikke har et fælles arkimedisk punkt- altså en entydig neutral målestok, hvorudfra man kan bestemme rigtig eller forkert. Dette lader sig ikke gøre, fordi ståstederne er fundamentalt forskellige i deres essenser og dermed rubriceret som forskellige klasser. Som Kuhn selv eksemplificerer det, findes der ikke hunde, der samtidigt er katte eller sølv, der samtidigt er guld, hvilket gør, at de forskellige elementer hører til hver sin klasse uden mulighed for at overlape hinanden. Hvilket vi mener giver det udfald, at hvis man stiller sig i det ene norm sæt bliver det andet en umulighed og vice versa. Lægger man således en lignende skitse ned over de hovedtræk vi her har udvundet, viser det sig, at det samme gør sig gældende.

Ad 1. Forældremyndighed kan ikke både være delt og fælles på en og samme tid, hvilket giver en inkommensurabilitet mellem lovenes udgangspunkt. Her er det væsentligt at huske på, at fælles forældremyndighed kun kunne komme på tale ved aftale mellem forældrene, hvilket gør, at udgangspunktet for domstolene har været delt forældremyndighed, hvilket gør aftaleforholdet subsidiært i domstolenes henseende.

Ad 2. Mødre kan ikke være i centrum samtidig med, at et fællesskab mellem mødre og fædre er det højst prioriterede. Et fællesskab mellem forældrene skaber en art ligestilling, der på samme tid gør det vanskeligt at have forrang for mødre i sådan en prioritering. Det faktum, at man ikke både kan have det ene og det andet giver således også essensen af inkommensurabilitet.

Ad.3 Da henholdsvis forældres rettigheder og barnets rettigheder producerer forskellige ”ideologiske” udfald, bliver det således heller ikke muligt at træffe afgørelser med begge parter i centrum. Den ideologiske forskel består i barnets position i familien, hvor stor betydning barnet har i forhold til at tage beslutninger, der har betydning for dets livsførelse. På den ene side har man forældre, der i konfliktsituationer potentielt vil kæmpe indædt for at opretholde det, de opfatter som deres rettigheder i forhold til barnet uanset om barnet lider under disse kampe. På den anden side har man barnets rettigheder til at se begge sine forældre, uanset om forældrene måtte føle, at det som de opfatter som deres ret, bliver krænkert. Hvilket gør det vanskeligt at træffe afgørelse, der har udgangspunkt i en prioritering i begge ståsteder, hvilket således også skaber inkommensurabilitet mellem disse afsæt. Det skal dog her nævnes, at afgørelser der tilgodeser både barns og forældres rettigheder ikke er umuligt og som oftest også det, der er udfaldet, fordi interesserne som oftest er sammenfaldene, men udgangspunktet vil dog altid være i henholdsvis det ene eller andet ståsted.

Ad.4 Også her skabes der sproglige klasser eller taksonomier, der gør, at begreberne er i modstrid med hinanden, enten har man mulighed for at vælge at udelade høringen af børn eller også har man ikke den mulighed. Det vil sige, at heller ikke her er det muligt at lade begreberne overlape hinanden, fordi det en handling selvsagt enten foretages eller ikke, hvorfor inkommensurabiliteten også er til stede i dette forhold.

Denne spejling giver samlet set et billede af uforlignelige ståsteder, der grundet deres natur skaber inkommensurabilitet betydende, at man ikke kan tillægge sig det ene sæt af ståsteder og samtidig finde rigtighed i det andet.

Det udtryk for, at der hersker inkommensurabilitet mellem lovgivningerne, kan man drage af den massive kritik, der har været af Forældreansvarsloven fra diverse kvindeforeninger, som nævnt i indledningen. Det vi antager, der sker ud fra en optik a la Kuhn er, at det sprog, de værdier og normer, som Forældreansvarsloven er udtryk for, er inkommensurabel med det, der er gældende norm etc. i disse interessegrupper, fordi de fortsat anskuer forældremyndighed ud fra et ståsted, der hører til de gamle lovgivningers værdier og normer. Dette skaber en modstand mod det nye, fordi

forudsætningerne for forståelse og anerkendelse af, hvad der er rigtigt og forkert, har rod i to fundamentalt forskellige afsæt.

Analyse af interviews

Interviewene er gennemført med den tanke, at de skulle eksemplificere vores analyse med henblik på den opstillede hypotese om paradigmeskift. Som Kuhn beskriver et paradigme, består dette af 3 elementer samt normalvidenskab, hvilket langsomt begynder at blive præget af forskellige uløselige problemer, der ikke kan forklares med udgangspunkt i det givne paradigme. Derefter opstår der en krise, hvor et nyt paradigme begynder sin gang. Dette nye paradigme er i dets natur inkommensurabel i forhold til det gamle paradigme. Paradigmeskift betegner, ifølge Kuhn, et brud med de tidligere antagelser. Det er ikke en forøgelse af den tidligere viden, men en ændring og revurdering af kendte data. For at holde den samme stringens gennem hele analysen og ikke falde i en ”inkommensurabilitetsproblematik” mellem den måde, vi behandler lovgivninger og den måde vi behandler interviews på, skal vi kunne finde spor af de samme elementer, normalvidenskab og lignende i interviewsvarene. Der er vel at mærke dog ikke tale om fuldstændig det samme analysesystem, da vi har den opfattelse, at den måde vi beskriver paradigmeelementerne i lovgivningerne ikke kan blive inddraget til belysning af de faktuelle aspekter i interviews. Derfor drejer det, der tages under analytisk behandling i interviews, sig hovedsageligt om spor af normalvidenskab før Forældreansvarsloven samt referencer til paradigmeskiftet i statsforvaltningens praksis, netop fordi disse aspekter er svære at illustrere bare på baggrund af lovtekster.

Paradigmeskift

I interviewet med den ene respondent svarer vedkommende på spørgsmålet om, hvordan vil han betegne den nye Forældreansvarslov ved, at han er meget positivt indstillet, da ” *man har gjort op med det, man kalder rettighedsbegrebet, altså den voksens ret*”. Dette ser vi som et klart tegn på revurdering af tidligere bestemmelser eller normer, hvor man tog udgangspunkt i forældrenes ret til barnet, selv om der i de gamle lovgivninger eksisterede henvisninger til barnets perspektiv. Ifølge Kuhn er det et af de karakteristika, der betegner et paradigmeskift, hvor en ny tilgang eller en revurdering af tidligere overbevisninger finder sted.

Der ses ligeledes i interviewet med den anden respondent et udtryk for et paradigmeskift, hvor denne omtaler anmodning om ophævelsen af fælles forældremyndighed: ” *... vi gik ikke ind og*

vurderede, om det var grund nok til at ophæve fælles forældremyndighed. Det var jo sådan... Men det er jo ikke givet i dag... Det vil sige, at der måske er flere, der bliver tvunget til at forsøge at samarbejde – enten via rådgivning eller konfliktmægling, eller når de kommer ind til vejledning”.

Begge interviewede giver udtryk for, at den nye lov indeholder noget ”radikal nyt”, som deres arbejde kommer til at bestå af, hvor der er tale om nye udgangspunkter for bestemmelser i skilsmisssager. Det drejer sig f.eks. om det nye syn på fælles forældremyndighed og på samvær:

”... man nu har mulighed for at få gennemtvunget andel i forældremyndighed, som slet ikke kunne lade sig gøre før den 1.oktober. Men det er helt nyt, at nogle forældre, der ikke lever sammen og måske har aldrig boet sammen, hvis forældreretten i den situation er hos en af dem, så kan den anden kræve fælles forældremyndighed... Og resultatet bliver højt sandsynligt efter loven, at den, der kræver det, får sin vilje. Og om nødvendigt med dom. Det er jo noget helt nyt. Og det ved vi egentlig ikke ret meget om, hvordan loven kommer til at fungere i praksis. ... inden for samværsområdet, det vi kalder transportsager - har man lavet noget helt andet. Nu er det så lovgivet sådan, at hovedprincippet i loven er en form for lighed, hvor der den, der har ret til samvær henter barnet... og bopælsforældre afhenter barnet. ... Dette er alt sammen er udtryk for, at man vil forsøge at skabe en højere grad af retfærdighed på det område. Og også motivere forældrene til at indse, at her er der også noget, de skal samarbejde omkring. Nemlig, de udgifter, der nu engang følger med, når man er flyttet fra hinanden og måske bor lang fra hinanden.”

Disse udtalelser tillader os at antage, at her er der tale om ændringer af paradigmatiske karakter, hvor den tidligere praksis ændres radikal på flere punkter.

Et andet eksempel på, at der er sket et paradigmeskift ser vi i udtalelser om, at de nye tilgange volder problemer. På spørgsmålet om, at de i Statsforvaltningen forventer nogle vanskeligheder i forbindelse med implementeringen af loven, svarer interviewede at

”... folk er også kreative i retning af at påberåbe sig alverdens undtagelser. Den mor, der havde været vant til, at den far, der betalte det hele og tog alle omkostninger, hun synes da ikke, at det er sjovt, at hun skal til at betale halvdelen. Og derfor påberåber hun sig alle mulige særlige ting, som hun synes gør sig gældende i hendes tilfælde, og som vi skal tage hensyn til. Så derfor forekommer nogle af transportsagerne lidt vanskelige. Men det er også fordi det er et nyt regelsæt, vi skal anvende. Det vil altid være lidt svært i starten. Der går måske nogle år før har man truffet en masse afgørelser, som man får en praksis på området.”.

Samt dette svar:

” Tiden må jo vise, hvordan den virker på barnet. Det er for tidligt at sige nu. Og vi ved jo heller ikke rigtigt, hvordan domstolene vil træffe afgørelser... Vi har fået nogle nye opgaver ...og det er en udfordring for os, det har vi ikke kunnet før”.

Her kan vi se, at det nye paradigme ikke er integreret i afgørelser eller i praksis på

Statsforvaltningen. Der hersker en vis usikkerhed om, hvordan man skal anvende reglerne og om hvordan vil domstolene håndtere de nye sager. Det ses i overensstemmelser med Kuhns opfattelse

af den såkaldte præparadigmatiske situation, hvor det nye paradigme ikke har etableret sig med nye normer og traditioner og den nye praksis kan af den grund ikke fungere som uproblematisk basis for den normalvidenskabelige aktivitet. Lovens nye opfattelser, opgaver og metoder skal først indlæres, inkorporeres for dermed at lancere en ny type normalvidenskab.

Normalvidenskab

Den nye normalvidenskabelige aktivitet skal bæres frem af dem, der beskæftiger sig med det nye paradigme. I det her tilfælde bliver det statsforvaltningerne, der skal opfylde paradigmets ramme og dermed udvikler nye metoder og løser gåder/problemer, forbundet med det nye paradigmets arvegods. Når Forældreansvarsloven er så ny, som den er, er det ikke muligt at analysere dens normalvidenskabelige aktivitet. Men det kan til gengæld gøres for det gamle paradigmes tilhørende lovgivninger. I den forbindelse analyserer vi eksempler fra interviews, der kan fortælle os om den normalvidenskabelige aktivitet før Forældreansvarsloven.

Ifølge Kuhn skal denne aktivitet føre til uløselige problemer, hvis antal ophobes og ikke kan forklares/ løses inden for paradigmets rammer.

Et af eksemplerne på sådan inkonsekvens finder vi i dette citat:

”Jeg synes egentlig, at der var nogle ting, der skete under den gamle lov, som bar præg af en manglende vilje til at erkende, at der ikke er at altid de voksens og børnenes behov stemmer overens. Jeg synes, at det var svært at gøre nogle ting, som burde gøres alene ud fra barnets behov... Vi havde sommetider oplevet sager, hvor vi egentlig kunne se, at her kommer der voksenretfærdighed ind i billedet, hvor der i systemet har været en form for uvillighed at gøre det, der er rigtigst. Hvis man alene vurderede ud fra, hvad der var bedst for barnet Det har vi tidligere oplevet, at når vi gjorde det, der var rigtigst for barnet, så blev det ændret ved ankemyndighed, tidligere civilretsdirektoratet, fordi det var uretfærdigt (For en af forældrene). Det synes jeg i bund og grund er en forkert betragtning... Er det en relevant betragtning i forhold til barnet? det synes jeg ikke det var under den gamle lov...”

Det, vi ser her, er et udtryk for, at den gamle lov ikke kunne løse dette problem, fordi udgangspunktet var i forældrenes ret til samvær og ikke i barnets. Det samme citat fortsættes videre, hvor respondenter taler om, at i disse sager skal man forudsætte, ”..at man har opfyldt kravet om vurdering om barnet psykisk er truet af det, der foregår. Og det var man ikke altid villig til at gøre før lovændringen”. Efter vores mening er det et godt eksempel på, at når barnets bedste ikke stod som det overordnede princip, efterlod det plads til nuancer og fortolkninger, hvilket i sidste ende førte til, at den blev uforpligtende i sin form og dermed bidrog til listen over de uløselige problemer inden for det gamle paradigme.

Den anden respondent refererede til de uløselige problemer inden for gammel lovgivning på denne måde:

” ... med hensyn til ophævelsen af fælles forældremyndighed, ... så viser det sig, at det at ophæve den fælles forældremyndighed ikke løser problemet. At det er noget andet, der skal på plads, f.eks. afgørelse om samvær eller om samarbejde, hvordan bliver vi bedre til at tale sammen...”.

Her er det tale om, at man alligevel ikke kunne løse problemer, selv om man forkynder delt forældremyndighed. Netop fordi man går ud fra, at man har givet ret til den ene frem for den anden uden om det, der burde være det centrale – barnet.

Vi kan således illustrere dette med et andet citat, hvor respondenterne svarer, at *” så har jeg ligesom fået indtryk af, at der er nogle forældre, der ligesom finder ud af, at når loven er sådan, så kan vi lige så godt aftale selv.”*

En anden problematik vedrørende normalvidenskabelige problemer handler i interviewene om, at man har indset, at den juridiske løsning af problemer ikke var nok:

” ... man har traditionelt i årtier behandlet sager som juridiske sager, altså brugt juridisk uddannede sagsbehandlere, som brugte de sædvanlige juridiske metoder i sagsbehandlingen. Og når man havde et konflikt, så løste man det med lovparagraffer ... Sådan har man kørt i mange år, og det var et system, som for så vidt i det store flertal af sagerne fungerede udmærket. Men det var efterhånden ret iøjnefaldende, at der var ubehageligt mange sager, hvor det ikke fungerede. ... og fra den 1. januar blev der indført det, man kalder tværfagligt mødesagsbehandling, som handler kort om, at en meget stor del af forældremyndighedssager ikke nu er blevet behandlet af en jurist, men af jurist og en børnesagkyndig ved et temmelig langvarigt møde. Hvor det er hensigten, at forældrene på en eller anden måde skal forliges”.

Her er det et godt eksempel på de problemer, som ikke kunne løses på det gamle paradigmes præmisser, der nu søges løst ved andre tilgange til problemløsning. Selvom respondenterne refererer til familiereformen, der gennemførtes fra den 1. januar 2007, hvor alle sager om forældremyndighed, bopæl og samvær skal startes i statsforvaltningerne, ses det som et skridt i det nye paradigmes retning med Forældreansvarsloven i spidsen. Netop fordi der refereres til lovens virkeområde – forældremyndighed og samvær, der vedtages senere på året og hvis vedtagelse var én, på det tidspunkt allerede bestemt, kendsgerning.

Skal man sammenfatte de eksempler, som interviewene bragte os, er det let at se, at de appellerer til de opfattelser af normalvidenskab og paradigmeskift, som Kuhn postulerer i sin teori – dog med forbehold til vores anvendelse af teorien i samfundsvidenskabeligt område. Det er svært at se bort fra, at begge respondenter betragter loven som noget radikal nyt, som en udfordring og ikke ved, hvordan den normalvidenskabelige aktivitet vil se ud i fremtiden. De tilkendegiver ligeledes, at de har positive forventninger til den nye lov som værende i stand til at løse de problemer, de gamle

lovgivninger affødte. Dette ses i overensstemmelse med Kuhns tanker om, at et nyt paradigmes levedygtighed ikke afgøres med beviser, men af en slags politisk agitation, hvor det afgørende er det nye paradigmes evne til at løse ”gamle ” problemer.

Konklusion del 1

Til at svare på problemformuleringens 1. del – *Hvad kan forklare forskellen mellem Lov om forældremyndighed og samvær og Forældreansvarsloven*, har vi gennem opgaven vist, at Thomas Kuhns paradigmebegreb har været en anvendelig teori til at kaste lys over dette forhold.

Vi kan på baggrund af ovenstående analyse konkludere, at der i mellem de to sæt af lovgivninger hersker mærkbare forskelle i indholdet af de overordnede elementer, som Kuhn mener et paradigme er bestående af. Det er kommet frem, at der er forskel mellem de metafysiske overbevisninger fra den ene lov til den anden, hvilket skal ses i tæt sammenhæng med de forskelle, der ligeledes har vist sig ved både normer og forbilleder for de to lovgivninger.

Disse forskelle har i analysen vist sig at være så forskellige i deres natur, at et fælles ståsted for dem alle vil være en utopi. Dette forhold gør, at paradigmets elementer i hhv. den gamle og nye lovgivning ved en spejling, viser sig at være inkommensurable. Netop inkommensurabiliteten er, ifølge Kuhn, det kriterium som er en nødvendighed, hvis man skal tale om to paradigmer i stedet for et fælles paradigme.

Inkommensurabiliteten ses endvidere i den måde, Forældreansvarsloven er blevet kritiseret på – især fra de kønspolitiske organisationer. Vi mener, at dette har sammenhæng med, at den nye lov ligestiller forældrene i forhold til den betydning, de har for barnet. Idet det er barnets ret og barnets perspektiv, der er stadfæstet som hovedprincip. De rettigheder, en mor havde i forhold til forældremyndighedsspørgsmål, eksisterer ikke mere, fordi loven tager udgangspunkt i et nyt grundlag, hvilket er svært at acceptere for det gamle paradigmes tilhængere, da deres syn på dette spørgsmål er ganske anderledes, idet mødrenes rettigheder havde forrang.

Et paradigme er desuden kendetegnet for sin normalvidenskabelige aktivitet, hvis eksistens i Statsforvaltningens praksis blev sandsynliggjort via interviews. Disse empiriske fund vises i respondenternes beskrivelser af tidligere praksis, hvor der er tale om normalvidenskabelige aktiviteter inden for det gamle paradigme og hvor der er tale om en ophobning af problemer, der

ikke kunne løses med afsæt i de gamle lovgivninger. Dette stemmer overens med Kuhns betegnelse for en krise inden for et paradigme, der afløses af et nyt.

Begge respondenter betegner lovens bestemmelser som noget radikalt nyt, hvor der skal indarbejdes nye måder at tænke og håndtere sagerne på i kraft af revurderinger af tidligere overbevisninger.

Eksemplerne fra interviews tillader os at konkludere, at lovens ændringer har paradigmatisk karakter.

De revideringer, som retten har foretaget gennem tiderne før 1/10 - 07 var hovedsageligt foretaget på baggrund af en forestilling om den betydning, familien eller ægteskabet havde i samfundet.

Selvom normbruddet på dette område rokkede ved de traditionelle forestillinger og retsgrundlaget måtte tilpasses flere gange for at kunne rumme de varierende familiemønstre og blev mere og mere skubbet til at skifte fokus på barnet, kunne normopløsningen ikke rukke ved den sidste bastion – fælles forældremyndighed. Netop fordi det krævede ny tænkning og total revurdering af tidligere bestemmelser. Man skulle så at sige stille sig uden for paradigmet for at kunne se, at retsnormen skulle ændres radikal. I denne forbindelse kan vi fremføre det argument, at udvalget bag betænkningen af 2006 ”Barnets perspektiv” ikke anbefalede at have fælles forældremyndighed som udgangspunkt. Det var politikere, der gik videre end det anbefalede og indførte dette princip i Forældreansvarsloven. Om de stod uden for det gamle paradigme, er ikke et spørgsmål, som vi skal behandle her. Det må være en opgave i sig selv, men vi kan sige, at udvalgets medlemmer hørte til det gamle paradigme, der holdt fast ved, at delt forældremyndighed er til barnets bedste. Dette udgangspunkt var ændret af dem, der stod uden for udvalget.

Med afsæt i dette, mener vi at have sandsynliggjort, at forskellen mellem de to love er så markant, at den kan forklares ud fra, at der er sket paradigmeskift.

Dette paradigmeskift består opsummerende i en ændring af måden, hvorpå man anskuer forældremyndighedsspørgsmål, samt individets position i forhold til egne problemstillinger og rettigheder. Denne fornyede opfattelse gælder såvel forældre som børn - hvor alle familiemedlemmerne i høj grad betragtes som et antal enkelte individer.

Opfattelsen har således ændret sig fra at anskue forældre som så uenige ved skilsmisse, at de er ude afstand til at træffe afgørelser om barnet i fællesskab, til at man nu anskuer samarbejdet som en retsnorm, hvorfor udgangspunktet for loven er at fremme fremtidige forældreskab til gavn for barnet. I dette tilfælde er udgangspunktet således flyttet fra have delt forældremyndighed til nu at

have fælles forældremyndighed som regel i alle sager, der nu startes et sted, i statsforvaltningen, hvis hovedopgave bliver at pleje forældrenes samarbejde om barnet.

Også barnet har skiftet position fra at have status som interesseobjekt i behandlingen af sager vedrørende forældremyndighed og samvær til nu at have fået egne rettigheder, mulighed for indsigelser og formulering af egne synspunkter.

Alt dette udsprunget af familiens historiske udvikling, Børnekonventionens indflydelse, det forandrede forhold mellem stat og borger og det, af disse parametre, opståede behov for i lovgivningen at kunne favne alle disse parametre. Dette behov har været at sammenligne med, at de gamle lovgivninger har efterladt uløste gåder, hvorfor et nyt paradigme har trængt sig på. Derfor mener vi, at det har sin relevans og rigtighed anskue forskellen mellem den gamle og nye lovgivning som et paradigmeskift.

Del 2

Teori

Habermas' handlingsteori

Vi har valgt en selektiv fremgangsmåde af Habermas' teori, hvor vi kun præsenterer de væsentlige teoretiske figurer i forhold til den problematik, som specialet beskæftiger sig med. Det er begreberne livsverden og system, som Habermas anvender i sit hovedværk "Theorie des kommunikativen Handelns" til en analyse af det moderne kapitalistiske samfund, samt balancen imellem de to sfærer, den så kaldte livsverdenens kolonisering. Vores selektion begrundes med vores hypotese. Vi kunne konstatere, at der efter 1996 lovgives kraftigt på forældremyndighedsområdet og at dette kulminerede den 1/10-07 ved vedtagelsen af radikal ny lov om forældremyndighed, der i endnu højere grad end tidligere bruger termer tilhørende livsverdenen. Der lovgives nu med henblik på ansvar og samarbejde til forskel fra forældremyndighed som en ejendomsretlig størrelse.

Dette ønskes analyseret med Habermas' terminologiske apparat, hvor han netop beskæftiger sig med disse tendenser.

Vi havde stort udbytte af at anvende andres præsentationer af hans begreber. Til vores forsvar med henblik på at bruge andres udlæg om Habermas' "Theorie des Kommunikativen Handelns" kan der nævnes, at det omfang, som forfatteren præsenterer på 517 siders teori, er svært at imødekomme i en adækvat læsning. Det kræver en del at kunne navigere i hans uhyre akademiske og undertiden

svært tilgængelige tanker om rationaliteten i vores samfund. Habermas' velorienterede og belæste sind gør det desværre meget vanskeligt at hæfte citater til de pointer og synspunkter, som han fremfører i sit værk. Det har det virkelig været en kamp at fastholde fokus og opmærksomhed i det, vi søgte i teorien, da Habermas i ganske stort omfang benytter tanker, perspektiver og pointer fra andre tænkere, hvilket besværliggør det at finde de egentlige pointer i hans disposition af stoffet. Vi kan ikke ligefrem prale af at kunne være velbefarede i hans akademiske ækvilibrisme uden at være nødsaget til at skotte til, hvad de andre forskere har udlagt af Habermas' pointer. Derfor har det været nødvendigt at læne sig op ad de introduktioner, vi har formået at finde - introduktioner der tilmed har en god portion af gode anbefalinger fra mere lærde forskere.

Livsverden

Habermas forstår samfundet som bestående af systemiske processer og en livsverden, som to adskilte størrelser, dog som dele i en teoretisk konstruktion, begge nødvendige for samfundets eksistens (Habermas, 1996:282). Hans forståelser har en handlingsteoretisk tilgang, idet han hævder, at samfundet er kendetegnet af handlinger på forskellige områder (Eriksen & Weigård, 2003:134).

Handling er centralt i forståelsen af det sociale liv og kommunikation er centralt i opfattelsen af handling (Andersen, 2005:13). Habermas udvikler begrebet om rationalitet gennem beskrivelsen af en fri samtale, som er befriet for instrumentel rationalitet, herskende i det moderne samfund (Andersen, 2005:13).

Ifølge Habermas består det sociale liv af to handlingstyper – den målrationelle og den kommunikative handling (Kaspersen, 1998:72). Den målrationelle indeholder en kalkule om hensigtsmæssige midler med hensyn til at opnå de fastsatte mål. Denne handling forudsætter den individuelle kalkule, som kan findes i profitorienterede virksomheder, bureaukratier, teknologier samt politiske og økonomiske systemer. Dette aspekt behandles nærmere i det efterfølgende afsnit om systemet.

Den kommunikative handling opererer med en kommunikativ rationalitet som indeholder en gensidig forståelsesorientering blandt menneskene med dialog i centrum, hvor mennesker deles om et fælles sprog og et norm- og værdisystem. Denne handling er den fælles forståelse af mål - og handlingsplaner og findes bl.a. i familie- og fritidssfæren (Kaspersen: 1998:72).

Livsverdensbegrebet er lånt af Edmund Husserl, der brugte begrebet om menneskets naturlige og umiddelbare hverdags erfaringer (Eriksen & Weigård, 2003:78). Begrebet blev senere brugt af andre teoretikere som en kulturel ramme om individernes liv, der binder individet sammen med samfundet. Habermas tager udgangspunkt i denne forståelse, når han opererer med begrebet i sin handlingsteori (Eriksen & Weigård, 2003:79). Habermas anskuer samfundet, som sagt, bestående af system og livsverdenen og deres indbyrdes forhold i handlingen. Livsverdenen har dog den primære betydning, fordi sprog og kultur betragtes som nødvendige bestanddele af enhver handling. Det er deltagerperspektiv, som er fundamental for de menneskelige handlinger (Kaspersen, 1998:74-76). Livsverden er således menneskers fælles forståelse, et forråd af fælles viden, vi har i kraft af medlemskabet i et givent samfund. Dette fælles grundlag kan ikke tilsidesættes eller forlades, det er vores fortolkninger af verden, som mennesker er udstyret med i kraft af et sprog og en kulturel overlevering. Men det betyder ikke, at vi er fanget i denne ene definition af vores overbevisninger – meningsforhold kan gradvis ændres og revurderes, dog ikke på en gang (Eriksen & Weigård, 2003: 80). På den måde er mennesket både en initiativtager til handlinger og er produktet af tidligere handlinger, det vil sige, det er altid begrænset af sin livsverden (Kaspersen, 1998:74). Samfundets vedvarende karakter kan forklares med, hvordan livsverdenens reproduceres. Dette gøres ved social integration, hvor kommunikative handlinger medvirker til overførelse og fornyelse af kulturel viden, til opretholdelse af solidaritet mellem samfundets medlemmer og til udvikling af personlig identitet gennem socialiseringsprocesser (Kaspersen, 1998:74). Livsverdenen består af tre strukturelle komponenter – kultur, samfund og person. Disse komponenter har forbindelse med den symbolske reproduktion af livsverdenen – de refererer videre til den kulturelle reproduktion, den sociale integration og socialisation, som den symbolske reproduktion består af (Rasborg, 1988:146).

System

Idet samfundet, ifølge Habermas, ikke udelukkende kan forstås inde fra med afsæt i livsverdenen, må man anlægge et mere materielt fundament til at begribe det, han kalder for system. Systemet adskiller sig fra livsverdenen ved at omfatte samfundets økonomiske og politiske aktiviteter, hvor livsverdenen som nævnt omfatter områder som bl.a. personlighed, samvær og kultur.

Systemet anskuer samfundet som en enhed, der omhandler materiel produktion og reproduktion. Dette system er domineret af en handlingstype, der adskiller sig mærkbart fra den handlingstype, livsverdenen er bestående af.

Den grundlæggende handlingstype, som systemet er bestående af, er primært den målrationelle handling, i modsætning til den kommunikative handling i livsverdenen. Den målrationelle handling udmærker sig ved, at aktøren vurderer, hvilken handling der skaber de bedste odds for at nå målet. Aktøren kalkulerer med andre ord med, hvilket middel der skal til for at nå målet (Kaspersen, 2001:72ff.)

Denne kalkule kan ydermere inddeles i to typer, den strategiske og den instrumentelle handlingsform. Den strategiske handlingsform beror på et socialt aspekt, hvor aktøren tager andre menneskers handling til overvejelse og kalkulerer derefter med disse, når hans egen handling, i forhold til at nå et bestemt mål, bestemmes. Den instrumentelle handlingsform har også et kalkule som centralt, men er foruden det sociale aspekt. Her går kalkulen på, hvorvidt et instrument eller værktøj i den rene fysiske forstand er anvendeligt til at nå det givne mål. Disse handlinger koordineres og integreres i systemet ved hjælp af såkaldte styringsmedier, der i systemet udgør penge og magt, hvilket skaber en kontrast til livsverdenens koordination ved hjælp af fælles normer og sproglig kommunikation. Dog bør det her nævnes, at netop den sproglige kommunikation er et af de få punkter, som system og livsverdenen til dels har tilfælles. Der forudsættes trods alt en hvis mængde fælles sprog og viden, for at målrationelle og strategiske handlinger kan virke (Ibid.) Penge og magt skaber således en integration i systemet primært på markedet og i den statslige sfære. Markedet er det tydeligste eksempel på et område, hvor kun et minimum af fælles værdier er nødvendige for at opretholde markedets funktion, her sætter udbud og efterspørgsel dagsordenen, via aktørernes og forbrugernes egeninteresser. Dog er det den statslige sfære, der her bliver interessant for os, idet anvendelsen af begrebet er med lovgivning for øje og ikke markedsmekanismer. Men også den statslige sfære har på samme måde som det økonomiske system en høj grad af funktionalitet, uafhængigt af aktørernes egne værdier, handlinger og moraler (Ibid.).

Kolonisering

Habermas mener, at både system og livsverdenen er nødvendige for opretholdelse af samfundet. Der, hvor Habermas retter sin kritik i mod er, at balancen mellem disse ikke er hensigtsmæssig. Systemet overtager forenklet sagt gradvist livsverdenen på flere områder, hvilket han mener, er uuhensigtsmæssigt, idet balancen mellem disse to poler er nødvendig for, at samfundet skal fungere optimalt. Systemet bliver ved dens overtagelse eller kolonisering, en destruktiv størrelse for

livsverdenen, idet de strategiske og instrumentelle handlinger kommer til at dominere den kommunikative handling. Dette betyder et menings- og identitetstab for individet, fordi alting reguleres og bureaukritiseres uden mulighed for selvbestemmelse. Penge og magt bliver på den måde de faktorer, der er dominerende, selv for livsverdenens aktiviteter (Ibid.). Som eksempel på dette kan nævnes de nye udmeldte mål for fritidsordninger, hvor der også her skal udarbejdes mål og strategier for børnenes aktiviteter og den frie leg skal minimeres til fordel for leg og læring (Metro Express, 10/1-08). Her ses et eksempel på, hvordan leg og fritid søges reguleret fra politisk hånd for at fremme et givent mål i form af et højt uddannelsesniveau.

En anden måde at opfatte systemets kolonisering på, er som en slags snylterenhed, hvor systemet på en måde, der ligner parasitmaner, udnytter livsverdenens områder til profitmaksimering. Som eksempel herpå kan nævnes, hvordan forskning regnes for en aktivitet tilhørende livsverdenen, men hvis resultater systemet bemægtiger sig med enten profit eller magt for øje. Ekspansion bliver på denne måde en central logik for systemets verden, hvilket betyder, at flere og flere områder i livsverdenen underlægges systemets rationalitet, de kommunikative processer brydes op og reorganiseres med systemets formelle logik og står derved uden mulighed for at reproducere sig selv, fordi de mekanismer, som reproduktionen er afhængig af, har mistet deres egenskaber ved denne kolonisering (Kaspersen, 2001:72ff.).

Habermas om familieretten

Habermas' udgangspunkt for opfattelsen af retten er, at den benyttes som et medium inden for formelt organiserede handlingsområder, her kan som eksempel nævnes, fagforeninger, lønregulerende områder mv. Retten benyttes her som et styringsmedium over for det materielle krav, der gør sig gældende i livsverdenens periferi (Habermas, 1996;469).

Anderledes er det for den ret, der anledningsvist bruges til at regulere områder, der suverænt tilhører livsverdenen f.eks. familie. Retten er her et medie, som socialpolitikken anvender til at regulere de nødsituationer, der opstår i de kommunikativt strukturerede handlingsområder og hermed også i familien. Systemets styringsmidler penge og magt formår at konstituere sig og kamuflere sig på mere og mere kompleks vis således, at de med retten som medie, også kommer til at kolonisere dette område af livsverdenen (Ibid.:470)

Dette bevirker, at retsstatslige grundsætninger som barnets rettigheder over for forældre, hustruens rettigheder over for manden etc. trænger ind i familien, hvilket har den konsekvens ifølge

Habermas, at familiens medlemmer kommer til at stå over for hinanden som retssubjekter med en resultatorienteret indstilling, det vil sige, med hver deres retsstatslige rettigheder overfor hinanden i konfliktsituationer. Familieretten, herunder ægteskabets indgåelse, formynderskab, skilsmisse, underholdspligt etc. er blevet reformeret via lovgivningsmagten, hvilket nærværende speciale er et udmærket billede på. Dette er ikke uden konsekvenser, mener Habermas. I overensstemmelse med systemets kolonisering af livsverdenen kan konsekvenserne spores ved lovgivningsmagtens indtog i familien. De familiære dannelsesprocesser må kunne fungere uafhængigt af retslige reguleringer, idet de, når de omstilles til disse reguleringer, bliver særdeles funktionsforstyrrede. Habermas eksemplificerer dette via forskerens Simitis arbejde. Han har undersøgt nogle af de dilemmaer og negative konsekvenser retsliggørelsen har med forældremyndighed som eksempel. For at kunne gennemføre grundretslig beskyttelse af barnet i disse potentielle konflikter, må staten have mulighed for intervention på et område, som suverænt har været forældrenes privilegium. Ydermere skabes der, i sådanne tvister, det forhold, at det enkelte familiemedlem må, for at kunne konstituere sig som person, gøre brug af statens medvirken. Således bevirker opløsning eller frigørelse fra familiemæssige bindinger, en ny binding eller afhængighed til staten. (Ibid.:472).

Simitis problematiserer endvidere, at når barnets tarv skal varetages i disse sager, er det jurister, der varetager barnets velbefindende, for det første ud fra et ofte ringe belyst grundlag og dertil primært ud fra barnets fysiske velbefindende på bekostning af barnets åndelige velbefindende. Det problematiske består heri, at sager, der har brug for en anden kompetence end juridisk i behandlingen, bliver genstand for netop den juridiske behandling (Ibid.:473). Forældrene bliver i disse sager ifølge Simitis til genstande i sagsbehandlingen mere end de bliver deltagere i forhandlingen mellem dommer og børneværn.

"I næsten alle tilfælde viser det sig, hvor lidt dommeren formår at stille op med sine specifikke juridiske midler, og det ligegyldigt om det drejer sig om for sagen uundgåelige kommunikation med barnet eller om forståelsen for de faktorer der er vigtige dets udvikling. Det er selve retsmediet, som mister det retsliggjorte handlingsområdes kommunikative strukturer" (Ibid.).

Habermas anbefaler på baggrund af dette, at lovgivningsmagten bør indskrænke sin intervention til det minimale, når det kommer til beskyttelse af barnet og i stedet afjuridificere konflikten. Dog bemærkes det her, at det at sætte terapeuter eller socialarbejdere på opgaven ikke befrier individet sin objektstatus og dermed ikke løser problemet til fulde. Det vil fortsat være en statslig øvrighed, der angiver tonen for fuldbyrdelsen af opdragelsen i disse situationer (Ibid. 473-74).

Habermas foreslår, at der træder konfliktreguleringsprocesser i stedet, der passer overens med den forståelsesorienterede handlens strukturer. Strukturer såsom diskursive viljedannelsesprocesser og konsensusorienterede forhandlings og afgørelsesprocesser. Habermas mener, at en sådan løsning ville være nogenlunde i tråd med og kan accepteres af de middelklassespecifikke opdragelsesorienteringer (Ibid.:474)¹³. Dette giver ydermere den gevinst, at disse afgørelsesprocesser anser deltagerne som myndige til at forsvare deres egne rettigheder og til selv at regulere deres indbyrdes anliggender (Ibid.:476).

Det væsentlige bliver at beskytte livsområder, som f.eks. familien, der har basis på værdier, normer og forståelsesprocesser mod at blive afhængige af de subsystemer som penge og forvaltning, der gør brug af retten som medie til at yde indflydelse, med styring som primære formål. Bliver disse områder omstillet til et princip for samfundsmæssiggørelse, vil de lide overlast og blive dysfunktionelle.

Analyse del 2

Fund fra interviews og Habermas

De fund, der blev udpeget i analysen af empirien fra den første del af specialet bekræfter vores hypotese om, at der er sket et paradigmeskift med vedtagelsen af den nye Forældreansvarslov. Vores egen indstilling til lovens intentioner er aldeles positiv, idet vi betragter udviklingen på dette område i den rigtige - for os at se, retning – begge forældre gøres ansvarlige for, at barnet fortsat skal have et bæredygtigt forhold med begge forældre efter skilsmisse, alle afgørelser skal træffes ud fra barnets bedste og barnet skal dermed høres i alle sager, der vedrører det.

Men loven er blevet udsat for megen kritik angående den aktuelle udformning af nogle af paragrafferne. Kritikerne forudser, at visse af paragrafferne i virkeligheden kan komme til at skade dem, loven blev sat i verden for at hjælpe – børn. Der kan blandt andet nævnes, at de højtkonfliktfyldte sager kan optage forældrene så meget, at deres børn kommer til at betale prisen ved at leve i en kampzone på ubestemt tid, mens myndighederne prøver at løse konflikten med de midler, loven forpligter dem til at bruge. Vores socialfaglige baggrund tillader os dermed også at stille spørgsmål ved dette forhold og undersøge andre eventuelle faldgruber, denne lov kan indeholde, som vi måske overser i vores positive opfattelse af loven.

¹³ Habermas gør ikke nærmere rede for hvad disse opdragelsesorienteringer består af og hvad der gør dem til middelklassespecifikke. Denne optik behandles dog i kommende analyse af Forældreansvarsloven.

Vi har, som det er nævnt i metoden, valgt i denne forbindelse at se kritisk på loven i denne del af opgaven ved hjælp af Habermas' teori om livsverden og system. Ikke fordi teorien er specielt rettet mod det sociale arbejdes udførelse, men fordi vi kan se en relevans for at anvende disse begreber til analysen. Disse begreber giver os mulighed for at undersøge, om loven er en manipulation fra systemets side, i barnets tarvs navn og hvad socialarbejdere på Statsforvaltningerne og kommuner eventuelt bør være opmærksomme på i denne forbindelse.

Vi har i indledningen til dette speciale blandt andet nævnt kritikken af, at man potentielt med denne nye lov har mulighed via varslingsreglerne om flytning at binde en af forældrene til et bestemt sted eller boligområde. Dette betragter vi som en, fra systemets side, indgribende faktor i den private sfære og dermed i livsverdenens regi. Habermas' beskrivelse af systemets kolonisering af livsverdenen bliver ganske godt illustreret med dette eksempel. Familien hører til livsverden med dennes gensidig forståelsesorientering og dialog i centrum. Hvis en bopælsforælder vælger at flytte til et andet område skal det ifølge loven varsles 6 uger i forvejen, jfr. FAL § 18, således, at den anden forælder kan nå at tage stilling til dette spørgsmål. Hvis uenighed mellem forældrene er for stor og ikke kan løses i statsforvaltningens regi, kan det gå i hårdknude, før det bliver afgjort i retten. Konsekvensen heraf kan være, at en af forældrene ikke uden videre kan flytte – eventuelle fordi det indebærer, at barnet ikke kan forblive i sit nærmiljø. Det vil sige, at retten her ved sin afgørelse griber direkte ind i den private sfære og dermed livsverdenen og bestemmer, hvor barnet skal være bosat. Den pågældende forælder skal enten blive for at beholde barnet eller flytte uden det.

Indgrebene er ikke blevet mindre med denne lov, men de har ændret deres karakter. I stedet for at evaluere, hvem af forældrene der var mere berettiget til at have forældremyndighed og dermed mulighed for at flytte boligområde uden at den anden forælder kunne protestere, ændret retten eller systemet, for at fastholde Habermas' terminologi, sig til at vurdere, hvilken afgørelse der vil være til barnets bedste i fremtiden. Man kunne være fristet til at formode, at når nu barnets bedste er et hovedprincip i loven og børnene ifølge loven, skal høres i alle sager, så kan et barn frasige sig at flytte eller omvendt udtrykke sin vilje over at flytte til et andet sted. Og det skal være den begrundelse, som myndigheden skal ligge til grund for sin afgørelse.

Dette bliver således et eksempel på, hvordan systemet bliver mere og mere kompleks i sin måde at kamouflere sin kolonisering af livsverdenen. Forstået sådan, at barnets tarv bliver det begreb eller

medie som systemet skjuler sin kolonisering bag og derved alligevel formår at udøve en skjult kontrol med forældres bevægelsesfrihed, antageligvis som en utilsigtet konsekvens.

Som socialarbejdere ved vi, at børnene er meget loyale overfor deres forældre og derfor er det en mulig tanke at forestille sig, at et barn i disse situationer vil afstå at træffe den beslutning. Så er det op til forældrene og myndighederne at bestemme, hvad er bedst i den situation. Har forældrene ressourcer selv, kan de måske med hjælp finde frem til en fornuftig løsning. Har de ikke psykiske og/eller sproglige ressourcer eller hvis deres fjendtlige forhold gør det umuligt at finde et fælles ståsted, er det myndighederne, der træffer beslutning. Kommunikation, som er den vigtigste del af livsverdenen bliver reduceret, da det er en statslig øvrighed, der angiver tonen i løsningsprocessen. Dette leder os tilbage til den gamle kending i det sociale arbejde – spørgsmålet om magt mellem individ og systemrepræsentant og hvordan den magt forvaltes i disse situationer (Järvinen & Mortensen, 2003:10-11). Et spørgsmål som åbenlyst heller ikke ligger fjernt fra Habermas forestilling om systemets kolonisering af livsverdenen.

Selv om statsforvaltningerne med de nye bestemmelser, jf. FAL §§ 26 og 28, kan træffe midlertidige afgørelser, betyder det ikke en mindre traumatisk situation for barnet.

”... der er nogle frister, som vi skal overholde. De (forældrene) skal gerne få brevet inden for 15 dage og skal møde på statsforvaltningen inden for 30 dage. Men de frister kan vi ikke holde. Det tror jeg ikke at de andre statsforvaltninger kan...”

... Der er nogle sager, hvor vi kan se, at vi ikke blive færdige, så må vi tilbyde dem at komme igen. ... Hvis nu de kommer ind og vi kan se, at de ikke kan blive enige, så har de mulighed for, inden for 4 uger at sige, at nu vil de gerne have, at sagen bliver indbragt for retten. Meddeler de det, så sender vi sagen for retten og der tror jeg ikke, at der er den store sagsbehandlingstid. De behandler de sager relativt hurtigt. Men det afhænger selvfølgelig af, hvis nu man skal ud og lave en børnesagkyndig undersøgelse, så kan det godt tage langt tid. Det kan tage lang tid inden man kan få tid ved en børnesagkyndig. Og så skal selve undersøgelsen også laves. Det afhænger også om, at retten skal indhente en hel masse oplysninger eller om de kan afgøre det ud fra det, de har”.

Midlertidige afgørelser er ikke endelige og sagsbehandlingstider ved f.eks. børnesagkyndige undersøgelser kan, som det ses ovenfor trække rettens afgørelser i langdrag, hvilket kan medføre, at barnet skal leve i en ubestemt periode med en uvished om sin situation og midt i forældrenes strid. Selv om loven er netop lavet om *”... for at løse de vanskelige konflikter på en måde, som tager udgangspunkt i, hvad der er bedst for barnet”* – som retspræsident af Børnerådet Birgitte H. Petersen udtalte i en pressemeddelelse fra Børnerådet den 30.9.2007. Dette volder en del bekymringer fra vores side, såsom om barnet risikerer at lide overlast i en sådan periode, set med vores socialfaglige uddannelsesbaggrund.

En interessant tanke i forbindelse med eksempelvis FAL § 18 er, at der ikke fremsættes egentlige sanktioner, hvis den forælder, som har valgt at flytte, ikke varsler den anden forælder.

Der er heller ikke sat en frist om, hvor længe en konflikt mellem forældrene om f.eks. skolevalg maksimalt kan vare, hvilket atter vækker en bekymring om, hvor barnets perspektiv er henne i disse sager?

Ikke blot barnet risikerer at lide overlast i disse situationer, men også forældrene, hvis vi anlægger Habermas' optik på denne problemstilling. Her ses et eksempel på, hvordan forældre i en strid indbragt for retten potentielt kan holdes inden for systemets rammer og indflydelse på ubestemt tid, med de negative konsekvenser, som dette medfører ifølge Habermas. Konsekvenser kan omfatte, at individet sættes i en afhængighed til myndighed, i sådanne tilfælde på ubestemt tid. Dette udmønter sig i et tab af herredømme over egen situation for individet.

Ser vi nærmere på de interviews, vi gennemførte på statsforvaltningen, er der to ting, der vækker opsigt, som især relateres til Habermas' tanker. Det er udtalelser fra begge respondenter, der fortæller om, at de gamle lovgivningsbestemmelser indeholdt et problem – sager, som havde brug for en anden kompetence end juridisk f.eks. børnesagkyndig, netop var genstand for den juridiske behandling og som nu skal løses med et samarbejde mellem jurister og børnesagkyndige.

Det vil sige, at et fagligt samarbejde mellem en jurist og en børnesagkyndig må være anses som en forbedring af den professionelle håndtering af familiekonflikter i den nye lov. Men tager vi de svært konfliktfyldte sager frem, er der ét spørgsmål, som rejser sig – er det reelt, at de 2-3 timer, der ifølge vores respondenter gives til et møde med forældrene, er nok til at ændre grundlæggende på deres indbyrdes forhold og påvirke dem? Der er, ud fra vores socialfaglige baggrund, ingen tvivl om, at tilstedeværelsen af en børnesagkyndig til sådanne møde er til gavn for både forældrene og børnene, men loven har til hensigt at fremme forældrenes evne til at samarbejde og anser dermed dette som grundlaget for en samlet vurdering af, hvem af dem er bedre til samarbejde og dermed eventuelt til at have barnet boende hos sig. Her kan man også forestille sig, i takt med det, Lars Uggerhøj skriver i ” Det magtfulde møde mellem system og klient” (Uggerhøj, 2003:89-90), at forældre kan være bevidste om, hvad de skal sige og hvordan de skal agere for at fremstå som samarbejdsvillige. Modsat kunne man forestille sig, at et sådan ekspertpanel kan virke overvældende på usikre forældre, således at de ikke for udtrykt det, de har behov for og enigheden dermed ikke bliver en reel størrelse, men mere et produkt af overvældelse.

Så selv om det er lagt vægt på, at familien selv skal løse de konflikter, der opstår i forbindelse med den ændrede situation i familien, er det stadig væk myndighederne, der angiver tonen og sætter rammerne for, hvad et panel af eksperter anser for det rigtige. Dermed er det et eksempel på, hvor koloniseringen kan indtræffe i det sociale arbejde på statsforvaltningerne og hvorledes den kan manifestere sig.

Det retlige systems funktion er at træffe afgørelser om konflikter og finde frem til legitime eller gyldige argumenter. Samtidig skal retten varetage opfyldelsen af kriterierne om retssikkerhed. Deres funktion handler ikke om børn eller om at tage stilling til, hvad er godt for barnet – derfor måtte retten henvende sig til en anden autoritet for at hente sin viden om barnet fra. Men man kan anfægte om hvorvidt retten kan være forenelig med de børnesagkyndiges kundskaber mod rettens egne rationaler og tankegange. Man kunne her forestille sig, at Habermas ville indskyde, at der i et sådan tilfælde ville være brug for at reducere det sociale livs kompleksitet til at håndtere og forenkle disse problemstillinger, for at kunne bevare rettens normative kommunikation. Om dette faktisk bliver en problematik i praksis, kan givetvis først besvares efter de første evalueringer af lovens virkemåde, men det bliver efter vores mening relevant at være opmærksom på denne mulige problematik, da man ellers kan risikere en mangelfuld sagsbehandling, ganske enkelt på grund af massive fagforskelle.

Et andet eksempel i interviewene, som falder ind i det habermarske er, hvor respondenterne taler om, hvad begge forældre kan strides om ifølge loven: ” ... *det står i vejledningen om, hvad bopælsforældre kan og hvad samværsforældre kan træffe beslutning om. Det er også et hjælperedskab, fordi, man kan sige, at der er nogle ting, de ikke behøver konflikte om, fordi det står i vejledningen, hvad man har ret til.*”

Det vil sige, at retten regulerer det, som udelukkende tilhører den familiære sfære, hvis handlinger koordineres via mekanismen ” indbyrdes forståelse”. Der foregår formalisering af dette område via retsmediet, hvor det er systemets opfattelse af, hvad der berettiger en diskussion og hvad ikke. Handlingen udføres dermed ikke som kommunikativ, men som målrational. Det juridiske træder i stedet for det kommunikative og erstatter det, der knytter mennesker sammen. Retten tilskynder dem, så at sige, til at fremstå som retssubjekter med en resultatorienteret indstilling først og fremmest, og ikke som barnets far og mor. Retten invaderer det område, som suverænt har været forældrenes privilegium.

Dette citat kan tillige eksemplificere den typiske måde, jurister foretager sagsbehandlinger på, hvor afgørelser udelukkende er afhængige af hvad, der er bestemt i paragrafferne og kan tjene som

illustration på det, vi har beskrevet tidligere, hvor retten forenkler livsverdens kompleksitet og angiver nogle generelle kriterier i takt med rettens egne rationaler.

Børnekonventionen og Habermas' teori

Børnekonventionens betydning for vedtagelsen af Forældreansvarsloven kan næppe overvurderes, da både vejledninger til loven og betænkningens bemærkninger fremhæver, at loven imødekommer Børnekonventionens artikler. Børnerådets retspræsident nævner i pressemeddelelse fra Børnerådet af 30/9 2007, at ”... *konventionen kan vise vej, når lovgivningen og administrative procedurer udformes*”. Det vil sige, at Konventionens bestemmelser fungerer som en metamålestok, som den danske lovgivning retter sig efter.

Det er en forudsigelig udvikling, at Konventionens bestemmelser inkorporeres, idet Danmark har ratificeret FN's Børnekonvention i 1991 og dermed forpligtet sig til at indrette sine nationale retsregler i overensstemmelse med Konventionen. Begge vejledninger indeholder som nævnt henvisninger til, at det andet bærende princip i loven, om at alle afgørelser skal træffes efter, hvad der er bedst for barnet og ” *tager udgangspunkt i artikel 3 i FN's Børnekonvention* ” (Vejledning nr.9860 af 6.9.2007). På den måde hersker der ingen tvivl om, at Konventionen fungerer som et målestok og anviser vejen til udformning af reglerne og principper i den nye Forældreansvarslov. Artikel 18, stk.1 i Børnekonventionen vidner om indflydelsens størrelse og at der her er tale om et system, der rækker endnu videre end nationalstaten i sig selv¹⁴. Det bemærkelsesværdige bliver således, at bestemmelser, der er truffet meget langt fra de enkelte borgere får virkning helt ind i livsverdenens mest private sfære – familien. Dette krænker ikke bare individet ud fra en Habermask optik, men ligeledes nærhedsprincippet, der med tiltag som disse bliver en vigende størrelse.

Konventionens artikler, som vi har behandlet i vores empiri, vidner om en hyppig anvendelse i den danske lovgivning – her i form af Forældreansvarsloven- af Konventionens bestemmelser. Vi kan ligefrem tale om normharmoni mellem Forældreansvarsloven og Børnekonventionen, og kan i denne forbindelse hævde, at der er skabt en form for paradigme, hvor begge forældre har fælles ansvar ” for barnets opdragelse og udvikling” (art.18, stk.1) og at det formodes at være godt for barnet. Dette paradigme har - set med vores øjne - en normaliserende karakter i forhold til forælderretten, som er en sfære, der hører under livsverdenen og ikke systemet.

¹⁴ Dette behandles nærmere i analysens sidste afsnit.

Børnekonventionen er en generel henvisning til alle børn uanset, hvor gode eller rigtige dens intentioner er. Dermed kan man sætte et spørgsmålstejn ved, om denne generelle henvisning er overvurderet med hensyn til den intervention, bestemmelserne gør i livsverdenens sfære. De anvisninger om det gode for barnet, som Konventionen indebærer, behøves ikke at være de rette for et konkret barn, bare fordi Børnekonventionens artikler pointerer, at det er godt, at barnet har ret til begge forældre, at det er godt at have samvær med begge forældre. Det er næppe retten eller Konventionen, der skal vurdere og stadfæste generelle udgangspunkter i spørgsmål om samvær, bopæl og andre livsvigtige aspekter for barnet. Disse begreber tilhører livsverdenen og skal bestemmes ud fra de enkeltes konkrete forståelser for, hvad der er vigtig for dette konkrete barn i samarbejde med barnet. Ellers kan man, som Habermas advarer, havne i dysfunktionelle livsområder. Denne problematik gælder selvfølgelig ikke kun Konventionens bestemmelser, men også i høj grad Forældreansvarslovens paragraffer. Det skal ikke være ”det generaliserede barns” perspektiv, men et perspektiv, der substantielt tager udgangspunkt i det berørte barn. Det er lige præcis det, som Habermas bestræbte sig på at pointere, at livsverdenens herredømmefri samtale¹⁵ uden tvang og magt kan give mulighed for at nå til enighed om ethvert emne. Systemets kolonisering ødelægger disse evner, livsverdenen kan bryde sammen, hvis den instrumentale fornufts imperativer hele tiden invaderer områder, som a priori hører til den kommunikative handling.

Artikel 3 i Børnekonventionen, som vedrører omsorg for barnet kan tolkes som yderligere målestok for Forældreansvarsloven. Heri er der taget højde for kompetente myndigheder – herunder tænker vi på børnesagkyndige, der sammen med jurister fremover skal behandle sager vedrørende børn. Dette er et positivt tegn, selvom der er tale om stadig indgriben i det livsverdens område. Positiv fordi, som Habermas selv antyder, sager behandles af jurister, men kræver egentlig en anden kompetence end denne. Dermed ikke sagt, at to eksperter frem for én mindsker systemets magt, men at der med en ekspert, der har de oplagte kompetencer trods alt må anses som værende mere optimalt. Den anden pointe i denne artikel tolker vi som henvisninger til, at deltagerstater skal sørge for det nødvendige antal personale for at løse problemer, der eventuel opstår under skilsmisseproces. Vores

¹⁵ Her kan der sættes spørgsmålstejn ved om den mæglingssamtale som statsforvaltningen udbyder, reelt er herredømme fri, idet den foregår i systemets regi. Men vi må antage, at det er det nærmeste man kommer, når der skal tilbydes organiseret hjælp, ud fra den betragtning, at enhver har mulighed for at søge mægling uden for statsforvaltningen og blot meddele resultatet.

respondenter angiver tydeligt, at selv om der er tilført ressourcer i form af ekstra ansatte børnesagkyndige, er det stadig væk ikke nok for at overholde de aktuelle regler:

” De tværfaglige møder, som er afholdt i store dele af forældremyndighedssager er meget ressourcetunge. Der er to folk til stede – en jurist og en børnesagkyndig, så det er virkelig noget, der sluger ressource... Så måtte vi lave nogle reduktioner i antallet af sager, der skulle behandles tværfagligt... Der er lavet nogle retningslinjer for, hvilke sager, der skal visiteres til de tværfaglige møder. ... Man bliver nødt til at lave interne retningslinjer, for ellers bliver der for stor forskel mellem sagerne fra sagsbehandler til sagsbehandler”.

Her er det en interessant tanke, at loven, der fungerer som det fundament, afgørelserne skal træffes efter, alligevel ikke overholdes, fordi systemet har et problem med implementeringen af de krav, der foreskrives i lovtæksten. Man fraviger så at sige det krav, både Børnekonventionen og selv Forældreansvarsloven tilskriver og lader igen juristerne klare de sager, der egentlig ikke hører hjemme under deres regi. Man forenkler alligevel og måske endda bagatelliserer nogle sager for at tilpasse sagsbehandlingen de formelle krav, der stilles af loven. Systemet bliver mere kompleks, hævder Habermas, det forarmer livsverden og indtager dens områder med det resultat, at systemer, som f.eks. retten bliver et uddifferentieret selvstændigt system, reguleret af de ikke-sproglige styringsmedier som penge og magt. Denne kompleksitet indebærer en voksende retliggørelse, som vi har set på det familieretlige område i de sidste årtier. Denne retliggørelse frembringer en tendens til x antal love og bekendtgørelser, hvis vækst overstiger statsforvaltningens evner til at sætte sig ind i de mange nye regler eller få mulighed for at justere praksis, så de kan overholde reglerne. Med det resultat, at der sker en forringelse af de vilkår, som loven selv stadfæster for beskyttelsen af barnet.

Artikel 12 i Børnekonventionen har forbindelse med Forældreansvarslovens §§ 5 og 34, hvor der er tydelig korrelation mellem de to sæt af regler. Det er svært at anfægte, at barnets synspunkter skal inddrages i sager, der vedrører det.

Tager man artikel 18, stk.2, hvor der er tale om, at deltagerstaterne skal yde passende bistand til forældre ved disses udførelse af deres pligter som opdragere af børn og skal sikre udviklingen af institutioner og tjenesteydelser til omsorg for børn, er det ligeledes svært at anfægte, at det fokus, der er lagt på mægling mellem forældrene skal komme til gode for barnet. Thi afgørelser, truffet af mennesker selv er langt bedre accepteret end de afgørelser, der er truffet af myndigheder alene. Men kan det betragtes i så fald som uproblematisk, at en menneskerettighedskonvention dikterer,

hvilke aspekter i en privat sfære der skal være underlagt det offentliges behandling? Måske, hvis vi tager Habermas med på råd. Han taler om, at når det kommer til beskyttelse af barndommen skal staten sikre denne beskyttelse. Dog med afjuridificering af processen, så de værdier, der ligger i livsverdenen ikke bliver rationaliseret og formaliseret med systemets mekanismer. Livsverdenen og systemet er to, nødvendige for samfundsopretholdelsen størrelser, det er deres balance, der er i søgelyset i den teori, som Habermas er eksponent for.

Forældreansvarsloven og Habermas

Vi har igennem analysens 2.del vist eksempler på, hvordan Forældreansvarsloven set ud fra et kritisk ståsted med afsæt i Habermas' teori kan opfattes som systemets kolonisering af livsverdenen. Dog åbner netop dette ståsted i teorien op for at anskue Forældreansvarsloven som en ganske anden størrelse, nemlig som et tiltag i den rigtige retning, forudsat, at man finder Habermas' retning som den rigtige.

Habermas foreslår gennem sine overvejelser om det familieretlige område, at man skal forsøge at afjuridificere konflikten for at sikre, at de livsområder, der har basis på værdier eksempelvis familien, ikke bliver dysfunktionelle. Dette gøres ved at lade konfliktreguleringsprocesser træde i stedet således, at de uenige parter er centrum for at løse deres konflikt og samtidig bevarer deres myndighed og mulighed for at forsvare sig selv. Vender man, med denne viden, blikket mod Forældreansvarsloven, viser denne sig at have flere af disse processer indlejret i sig, i modsætning til tidligere tiders lovgivning.

Forældreansvarslovens tilgang til løsning af konflikter er netop mæglingsprocesser. Det særlige ved Forældreansvarsloven i denne henseende er, at disse mæglingsprocesser skal være forsøgte og udtømte inden sagen kan sendes for retten, det vil sige inden der interverneres ved dom og systemets løsning kommer til at danne rammen for de handlinger, der fremover skal fungerer i livsverdenens regi.

Dette kan tolkes som udtryk for, at man i langt mindre grad ønsker en egentlig indgriben i livsverdenen, men mere at stille de redskaber til rådighed, der gør det muligt for parterne selv at nå til enighed. Hertil kommer, at det juridiske aspekt træder i baggrunden for, hvad parterne selv finder af løsning på deres konflikt, det vil sige, at der med denne tilgang netop sker den afjuridificering, som Habermas anbefaler ved konflikter af denne type i livsverdenens område.

Dog må der i denne forbindelse rettes et kritisk blik mod den ”klassesdifferentiering”, der kan ligge i loven. Habermas betegner disse nævnte løsninger som acceptable af middelklassen¹⁶, hvilket vi mener, i takt med vores egen bekymring, samtidigt kan indikere at løsningen ikke nødvendigvis er acceptabel for de socialt belastede familier. Det er muligt, at de familier, som ikke besidder kommunikative evner eller ressourcer og som samtidigt kæmper med sociale problemer, ikke har overskud til at nå til enighed ved mæglingsprocesser. Dette da vi forventer at en sådan proces også vil kræve, at man formår at sætte sig ud over egne behov, hvilket kan være vanskeligt, hvis man samtidigt er trængt på andre ressourcer. Dette betyder at loven må ansues som positiv for de, som evner at gøre brug af de indlejrede redskaber, men at den samtidigt ikke er funktionel for de som ikke har disse ressourcer. Loven efterlader derfor en restgruppe, som ikke kan få det fulde udbytte af dét, som for de fleste i ”middelklassen”, vil fungere optimalt.

Dertil udligner den fælles forældremyndighed, at familiens voksne parter står med hver sine sæt af juridiske rettigheder og dermed kommer til at stå som retssubjekter overfor hinanden, hvilket ofte vil medføre en endeløs kamp mellem rettigheder, hvorfor mæglingsprocessen også er nødvendig i denne nye konstellation af rettigheder, hvis konflikter skal løse med afsæt i nogenlunde de samme rettigheder. Med dette kunne man forestille sig, at individet i disse situationer i langt mindre grad ville have behov for statens medvirken for at konstituere sig som person, når rettighederne er ens for både fædre såvel som mødre.

Sammenfattende giver dette os et indtryk af Forældreansvarsloven i mindre grad end de tidligere lovgivninger, er et udtryk for systemets kolonisering af livsverdenen. Et fravær af kolonisering er der dog ikke tale om, da mæglingsprocesserne er indlejret i lovgivning, der er et styringsmedie fra systemet. Det er en tilnærmelse til det ideal, som Habermas stræber efter, altså en livsverden, der er koloniseret af systemet i nødvendigt, retfærdigt omfang, om end der fortsat er langt til idealet, så længe systemet regulerer dette område.

At dette giver modsatrettede opfattelser af Forældreansvarsloven som udtryk for systemets kolonisering af livsverdenen, finder vi ikke problematisk, da både system og livsverden er så komplekse størrelser, at de umuligt kan anvendes til en ensidig opfattelse at et eksempel som

¹⁶ Det skal bemærkes at Habermas, trods sin anvendelse af begrebet, ikke opfatter middelklassen som et udtryk for materiel ulighed, men at klasse begrebet har flyttet sig til, at omfatte ulige kulturelle, sociale integrations og socialisations muligheder (Habermas, 1996:501ff.) Hvilket understøtter vores formodning om ulighed i ressourcer til bl.a. at kommunikere.

Forældreansvarsloven. Vi mener derimod, at selvom Forældreansvarsloven ved første øjekast er oplagt at anskue som systemets kolonisering, er det en styrke, at der ved et mere detaljeret blik også fremkommer elementer, der modvirker denne proces.

Habermas' teori og globalisering

Slutteligt ønsker vi at bidrage til den endelige konklusion med en række mindre teoretiske og ej empirisk forankrede overvejelser eller vores egne betragtninger om, hvorvidt nogle af de bagvedliggende elementer i Forældreansvarsloven kan tolkes som en kolonisering på et andet niveau, end det, vi hidtil har beskæftiget os med i Habermas' traditionelle forstand.

Det ønskes således at flytte hans teori ud af sin vante kontekst og niveau og prøve teoriens relevans på et globalt niveau.

I Habermas' traditionelle forstand opfattes livsverdenen, som tidligere beskrevet, som det, der primært foregår i den private og kulturelle sfære baseret på værdier med den kommunikative handlen i fokus, hvor systemet betragtes som den politiske og markedsorienterede sfære, hvor penge og magt er de primære styringsredskaber.

Vi forestiller os, at man ved at flytte denne "skitse" et niveau højere op, kan drage nogle slutninger, der kan indikere en anden type af kolonisering, som en betydelig faktor til at forstå bl.a.

Forældreansvarsloven i sin kompleksitet, i en endnu større kontekst end vi hidtil har beskæftiget os med.

Hvis man i stedet, med en vis poetisk frihed, betragter livsverdenen som de interne processer, der foregår i nationalstaten og begrebet globalisering som det, der kan betegne et overordnet system, mener vi at kunne genkende koloniseringsmekanismen i dette forhold.

Gennem de seneste årtier er størrelser som menneskerettigheder, Børnekonventionerne og liberale, demokratiske styringsformer blevet mere synlige i ikke bare det vestlige verdensbillede, men og også i fjernere egne, der nu forsøger sig med nogle af disse modeller¹⁷. Dette, mener vi til dels er et udtryk for en globaliseringseffekt, der har gjort verden mindre og nationalstaterne mere indbyrdes påvirkelige. Der dannes over kloden, dog med undtagelser, konsensus om forskellige politiske tendensers rigtighed, som derved bliver til overordnede begrebsmæssige retningslinier af mere moralsk karakter. Men for at disse tendenser kan overleve og legitimere sig selv, bliver de nødt til, på samme måde som systemet i klassisk habermask forstand at snylte på nationalstaterne, fordi de i sidste ende er valgfrie at implementere. Denne kolonisering eller snylteri om man vil, er nødvendig,

¹⁷ Det er ikke ønsket at foretage en analyse af disse forhold og om de empirisk kan forsvares. Dette skal udelukkende ses som vores egne betragtninger af disse forhold.

fordi overlevelsen er betinget af nationalstaternes anerkendelse af tendensens berettigelse. Modsat er hver enkel moderne stat nødsaget til at anerkende disse tendenser for at kunne legitimere sig selv over for resten af verden som en nationalstat, der har fundamentet af værdier i orden og deres metoder i overensstemmelse med det, der er moralsk gældende norm. Resultatet for de førnævnte undtagelser bliver en intervention på et kulturelt og politisk niveau med fordømmelse fra de moralsk ”højerestående” stater. Her tænkes blandt andet, uden dybere argumentation, på de krige der for eksempel udkæmpes mellem vesten og mellemøsten, hvor hovedmålet er en demokratisk frisættelse og befrielse af alle disse kulturelt undertrykte individer; et forsøg på at overbevise de mellemøstlige stater om liberalismens og menneskerettighedernes herligheder, på baggrund af en konsensus fra øvrigheden eller oppositionen, om hvordan den moralsk korrekte måde er at drive et samfund på.

Der kan umiddelbart synes langt fra en sådan betragtning til Forældreansvarsloven, og så dog ikke alligevel. Vi har tidligere vist, hvordan Børnekonventionerne har haft deres tydelige præg på Forældreansvarsloven, gennem et løfte afgivet af Danmark om at ratificere disse. Og netop ratifikation er et spændene begreb i denne sammenhæng. Med ratifikation er jo ikke at forstå en egentlig lovgivning, men mere en hensigtserklæring om at lade konventionerne være de grundlæggende værdier, der danner basis for dansk lovgivning på de relevante områder, herunder Forældreansvarsloven. Det står i princippet Danmark frit, hvor massivt man vil lade disse konventioner implementere, såfremt man kan modstå den moralske fordømmelse, der kommer med FN’s 3-årige rapport om vurdering af implementeringens omfang, hvis ikke man har prioriteret disse konventioner i væsentlig grad. Det betyder således, at Danmark bliver nødt til at tage højde for dette, hvis man vil legitimere sin stats- og styringsform som moralsk forsvarlig, hvorfor konventionerne blandt de andre nævnte begreber eller tendenser får næring til at opretholde sig selv i noget, der ligner det habermaske systems kolonisering af livsverdenen.

Konklusion

I indledningen til det forelæggende speciale stiller vi os undrende over de radikale forskelle, som Forældreansvarsloven indeholder i forhold til de tidligere lovgivninger på området og dermed også bringe ind på det familieretlige område. Vi ville undersøge, om den politiske udtalelse om et paradigmeskift i virkeligheden kan betegnes som dette eller om det blot er udtryk for den

intellektuelle jargon, som i ny og næ bruges i medierne. Derfor har vi haft en hypotese om, at det kan forklares som et paradigmeskift.

Vores analyse viste, at Kuhns teori om paradigme var et godt redskab til at undersøge om Forældreansvarsloven kan kategoriseres som tilhørende et nyt paradigme. Vi har vist, at både lovgivninger før Forældreansvarsloven og selve Forældreansvarsloven indeholder de elementer, der efter Kuhns betegnelse skal være til stede for at udgøre et paradigme og ligeledes vist at indholdet i elementerne har været forskellige. Der er således også tale om forskellig normalvidenskabelig aktivitet i hvert sæt af love samt inkommensurabilitet imellem dem. På baggrund af vores analyse har vi dermed kunnet konstatere, at de ændringer, der er foretaget med Forældreansvarsloven har en paradigmatisk karakter og vi således kommet frem til en bekræftelse på vores første hypotese, at den store forskel kan forklares som et paradigmeskift ved vedtagelsen af Forældreansvarsloven. Som Kuhn betegner det, er paradigmer den viden eller de opfattelser, der danner grundlag for spilleregler inden for et område og som former standarder for bedømmelsen af viden. Det gamle paradigmes lovgivninger har været fanget i opfattelsen af delte forældremyndighed som den rigtige, paragrafferne kunne ikke løsrides fra dette mønster og udformningen af reglerne på området var anskuet gennem denne særlige optik. Det kan hævdes, at paradigmer i samfundsvidenskaberne kan tolkes som en særlig kultur, hvor man er indforstået med paradigmets tavse viden. Vi synes, at de gamle lovgivninger var gennemsyret af forestillingen om, at delt forældremyndighed er det udgangspunkt, afgørelserne skal træffes ud fra. På den måde adskiller Forældreansvarsloven radikalt sig og bryder med denne opfattelse ved at monopolisere midlerne til det nye mønster i et nyt grundlag for alle afgørelser. Dette har udformet vores konklusion om, at paradigmeskiftet således blev en realitet.

Vi er overvejende positive over lovens ambitioner og synes, at de bærende principper i loven virkelig kan skabe et solidt faglig grundlag for de afgørelser og aftaler, sagsbehandlere i statsforvaltningerne kommer til at arbejde med. Men lovens udkast blev som tidligere nævnt udsat for megen kritik bl.a. med hensyn til, at den kan komme til at skade dem, som lovens paragraffer vægter højest – børn i de skilsmisseramte familier. Derfor er vi, som socialarbejdere, meget interesseret i, hvilke faldgruber loven indeholder, der har været relevante at behandle i dette speciale for at bidrage til debatten om lovens sociale virke, der primært sker gennem statsforvaltningens virksomhed.

Faldgruberne eller den indflydelse, paradigmeskiftet eventuelt kan indebære for det sociale arbejde med familier i skilsmisser undersøgte vi ved hjælp af Habermas' teori om herredømmefri samtale i samfundet, hvilket eksemplificeres ved hjælp af hans to begreber livsverdenen og system samt balancen imellem dem. Denne kritiske optik har givet mulighed for at se loven ud fra et diametralt forskelligt perspektiv – fra en positiv opfattelse, som vi selv synes loven animerede til og derfra til den kritiske opfattelse, hvor vi bestræbte os på at finde nogle af de punkter, hvor loven med afsæt i teoretiske begrundelser kan kritiseres med henblik på sin udførelse i praksis.

Vi kan på baggrund af analysen med de habermaske værktøjer konkludere, at med sine næsten uanfægtelige principper om barnets perspektiv og barnets bedste, kan Forældreansvarsloven også betragtes som manipulerende og undertrykkende. Vi har gennem analysen vist, hvordan livsverdenens områder bliver koloniseret af systemet, en kolonisering, der bliver mere og mere kompleks og dermed formår at kamuflere sine indtog.

Den normaliserende karakter, som lovgivninger på familieområdet har haft før 1.oktober 2007 er også til stede i den nye Forældreansvarslov. Dette kan f.eks. ses i bestemmelser om varsling af flytning, jf. FAL § 18, om beslutningsbeføjelser ved fælles forældremyndighed, jf. FAL § 3 etc. Især i tilfælde, hvor der tales om samarbejde mellem forældrene og samarbejdes betydning for fremtidige afgørelser om forældremyndighed, om barnets bopæl og samvær, er det ikke svært at se rettens løftede pegefingre i sager, hvor der skal placeres ansvar (og skyld?) for forsømmelse af pligter. Retten sætter med andre ord til stadighed normer for forældrenes adfærd eller som Habermas ville have sagt det; ”... *statslige indgreb kompenserer for den gennemhullede normalitet...*”(Habermas, 1996:474)

Invadering af den private sfære fremstilles ved hjælp af Habermas som eksempel på, at familiemedlemmer fremstår som retssubjekter over for hinanden med hver sine rettigheder i stedet for at være forbundet af relationer som far, mor og barn – selv om familien er opløst som enhed. Vi kan konkludere på baggrund af vores analyse, at retten griber forældrene og deres børn an som enkelte individer i hver sit retlige rum og tager ikke stilling til, hvad deres livsverdens grundlag er, men griber direkte ind i det intime med retlige rationaler. Forældreansvarsloven indeholder dog i sammenligning med de tidligere love på området mindre retligt udformede bestemmelser, paragrafferne er konstrueret med udgangspunkt i mere etiske principper, som Børnekonventionen efter vores opfattelse har serveret i sine artikler. Men retten er der ikke blevet mindre af den grund. Den har så at sige kamufleret sig bag etikken, med den hensigt stadig at påvirke forældrenes

adfærd. Derfor er det vigtig for os at pointere, at rettens magt stadig er til stede, den er blot blevet mindre synlig.

Børnekonventionen er et klart, efter vores opfattelse, tegn på systemets kolonisering af livsverden, hvor den f.eks. opstiller rationelle retningslinjer og værdibaserede formålsparagraffer for socialarbejderens daglig virke og dermed yderligere påvirker den subjektivt levede verden, som indeholder vores kultur, identitet og indbyrdes relationer.

Sagsbehandlingen i statsforvaltninger udføres til stadighed af jurister, dog med det obligatoriske samarbejde med børnesagkyndige. Det vil sige, at det fortsat er eksperter eller børnesagkyndige – typisk psykologer og socialrådgivere – alle sammen systemets repræsentanter, der blotlægger et barns eller familiens forhold, hvis beskrivelser og ord betragtes med autoritet og lægges til grund for afgørelser. Det er en mulig tanke at forestille sig, at der i sådanne situationer kan forekomme usikkerhed og påvirkelighed af disse eksperter, hvis deres opfattelser strider imod forældrenes opfattelse af, hvad det er bedst for det pågældende barn. Især, hvis der er tale om de familier, der i forvejen er belastet af diverse sociale problemer. I disse situationer kan statsforvaltningens eksperter fortælle noget andet, end forældrene eller barnet selv kan føle og dermed krænke den enkeltes integritet. Især, hvis vi taler om de møder af kun 2-3 timers varighed, der er afsat til at understøtte forældrene i at tage ansvar for barnet og indgå aftaler til barnets bedste i tilknytning hertil. Der sker en systematisk rationalisering af forældrenes livsverden, den bliver italesat af et ekspertpanel og påtvinger en fornuft udefra i stedet for, at den skal komme til forældrene via en kommunikeret fornuft i den konkrete praksissituation.

I vores kritiske søgen efter de eksempler, hvor loven som system koloniserer livsverdenen, kom vi til en overraskende opdagelse i forbindelse med, at Habermas hævder, at de familieretlige sager skal afjuridificeres og løses ved hjælp af mægling og dialog mellem forældrene, det vil sige via en kommunikeret fornuft i den konkrete situation. På dette punkt adskiller Forældreansvarsloven sig fra det, vi hidtil beskrevet som kolonisering. Men som vores analyse viser, er det ikke tale om fravær af kolonisering, fordi det fortsat foregår på systemets præmisser, men snarere om, at loven kan karakteriseres som et skridt i retningen af minimering af den omtalte kolonisering. Fordi som Habermas ser begge aspekter – livsverden og system - er de begge vigtige for samfundets opretholdelse. Pointen består i, at koloniseringen ikke skal forarme livsverdenen, da denne har sin egen rationalitet, der er baseret på kommunikation og gensidig forståelse, og hvis forældrene kan

frigøres fra et systemisk rationale og kan komme til orde, kan de skabe konsensus igennem herredømmefri samtale. Deres livsverden vil bestå, som den er og rettens kontrolmekanismer vil virke mere retfærdige.

Koloniseringen kan betragtes som et globalt fænomen – i hvert fald, som vi har projiceret det. Men dette er ikke et skrækscenarium for at skitsere livsverden som det gode og systemet som det onde. Begge dele eksisterer side om side. Det er balancen mellem dem, der er vigtig at have for øje, så systemet ikke reducerer kommunikation til en informationsudveksling.

Summa summarum har alle disse betragtninger og vores kritiske analyse af loven givet os det eftertanke, at selv om der vil være mange sagsbehandlere, der lovpriser Forældreansvarslovens ikrafttræden, er det stadig væk relevant at problematisere lovens bestemmelser for det sociale arbejde. Netop fordi den styring, som systemet har for livsverdenen er blevet mindre synlig i denne lov. Forskellige processer påvirker vores samtaleform, der igen påvirker vores forståelseshorisont. Hverken forældrene eller socialarbejdere er altid klare over den undertrykkelse, der forvrænger vores opfattelser. Habermas' teori er et godt redskab til at blive bevidst om denne undertrykkelse, der netop er det problem, hvis belysning vi gerne vil bidrage til med dette speciale. At den manglende bevidsthed om lovens undertrykkelse kan være en af de største faldgruber for de socialarbejdere, der beskæftiger sig med denne lov.

Perspektivering og løsningsforslag

I specialet har vi valgt at konstruere to cases, som vores respondent skal forholde sig til med henblik på at fortælle, hvordan statsforvaltningen løser de pågældende problematikker. Det var interessant at høre om den nye lov indeholder nye og bedre muligheder for at beskytte barnet i svære situationer, set ud fra dem, der praktiserer loven. Vi anvender disse cases her for at sætte den nye lov i et praktisk perspektiv. Vi har her valgt, hver især at anlægge et perspektiv på en af de konstruerede cases.

Case 1

To børn på 7 og 9 år, har igennem 3 år fortalt til politiet, statsforvaltningen og psykologer, at de er blevet seksuelt misbrugt af deres far under samvær og at de ikke vil se ham. Børnene fortalte først ikke moderen om misbruget, de vil blot ikke til faderen på samvær. Faderen truer, kommer med fogeden og sidst må moderen gå under jorden. Der sættes en børnesagkyndig undersøgelse i gang og der fortæller børnene om misbrug. Undersøgelsen stoppes og sagen meldes til politiet. Der er ikke foretaget klinisk undersøgelse af børnene, men politiet tvivler ikke på at de taler sandt. Der var flere videooptagelser om dette. Faderen afhøres men afviser alt. Sagen blev henlagt på grund af bevisets stilling med begrundelsen, at børnenes forklaring har ændret sig undervejs. Børnene er bange og tør ikke fortælle alt. Børnene går til psykolog og får styr på ufrivillig afføring og tisseri. Statsamtet blev til statsforvaltningen og det er nu uvist om børnene skal afhøres igen eller om de tvinges til at se deres far. Familien er bange for den nye lov, hvor faderen kan forlange ret til medbestemmelsen over for børnene.

Annette Juul Jensen

Det fremgik ikke af svaret, at den nye lov medfører en anderledes behandling af sagen i praksis – ” Børnene har en alder, hvor vi skulle tale med dem. ”... og hvis de siger, at de ikke vil se deres far, så ophæver vi samværsretten”. ”Her skal man skelne mellem forældremyndighed og samvær. ... hvor meget samvær en far skal have afgøres uafhængig af forældremyndighed. Det er en sag, hvor vi vil gøre så meget som muligt for at inddrage børnene direkte og indhente nye friske oplysninger... Jeg synes ikke, at den nye lov ændrer behandlingen af denne sag nævneværdigt”. Det, vi kan konstatere ud fra disse udsagn er, at det paradigmeskift vi tidligere har konstateret er sket med Forældreansvarsloven, muligvis mere er et paradigmeskift på papiret end i praksis. Opfattet således, at dette kan vidne om, at barnets perspektiv ikke er en ubetinget størrelse, som kan stå alene uden støtte fra offentlige institutioners undersøgelser. Børnenes ytringer om ikke at ville

have samvær, i dette tilfælde grundet årsager, der må betegnes som tungtvejende, kan ikke alene udgøre grundlag for ophævelse af samvær. Barnet må derimod atter engang i gennem børnesagkyndige undersøgelser og endeløs sagsbehandling førend dets perspektiv kan veje tungest. Man kan derfor frygte, at bureaukratiet og den voksnes retssikkerhed atter engang sejrer over hensynet til barnet. Omvendt må vi i denne kritik anerkende nødvendigheden af et af de grundlæggende retsprincipper ”*alle er uskyldige til det modsatte er bevist*” og at dette nødvendigvis også må gælde forældre, der er kommet i beskyldningernes modvind.

Skulle sådanne sager afstedkomme, at barnet må udleveres ved fogedens hjælp, må vi blot håbe på, at betænkningens anbefalinger om reviderede metoder til udlevering af børn, er nået ud i praksis. Man kunne her forestille sig, at man lånte metoder, kendt i det sociale arbejde i forvejen. Der tænkes her på familierådslagning, hvor man i samarbejde med barnets nære netværk søger at løse opståede problemer. Man kunne forestille sig, at samvær med barnet foregik sammen med øvrig familie, efter en læringsproces med familien gennemført i statsforvaltningen. Fordelen ved en sådan en løsning er, at samværet tilføres en højere grad af tryghed for barnet og ej heller vil fremstå som en så indgribende og ofte traumatisk løsning, som udlevering ved fogeden ofte kan være.

Case 2

En lille familie opløses og moderen tager sønnen med. Moderen går fra faderen på grund af vold, hvor det er hende, der er blevet tæsket. Drengen vil ikke se sin far, han er bange for ham. Der er ikke anmeldt vold, men mange kender til det i familien. Faderen har aldrig interesseret sig for drengen, men anmoder nu om hyppigt samvær. Samvær er blevet til hver anden weekend – før FAL trådte i kraft. Drengen kommer hjem til moderen efter samvær i dårlig form – uvasket, sulten og bange og vil ikke besøge faderen igen. Moderen ikke kan forklare ham, at han er nødt til at se sin far indtil Statsforvaltningen bestemmer andet. Faderen chikanerer moderen ved opkald og kommer med fogeden, hvis hun ikke afleverer barnet til samvær. Barnet er ulykkeligt og moderen ser ikke anden udvej end at gå under jorden. Hendes beskyttelse på adressen virker ikke mere - faderen har ret til oplysning om, hvor barnet går i skole og snart finder han dem på deres bopæl. Han truer og slår moderen uden synlige beviser, så sagen ikke kan meldes. Der er nu en reel trussel om fælles forældremyndighed, hvor sagsbehandleren ikke har kunnet gøre noget med moderens beviser, da de ikke anses som tilstrækkelige for, at der kan være tale om vold.

Olga Nielsen

Denne case indeholder efter vores mening ganske alvorlige problematikker – vold, fogedsag, retssikkerhed, bopælsbeskyttelse etc. Frygten fremkommer her mht. disse børn – er Forældreansvarsloven et godt redskab til at hjælpe dem?

Vores respondent siger i forhold til den ene af problematikkerne: *”faderen har ret til oplysning om, hvor barnet går i skole. Og så kan han selv indkredse barnets bopæl. Og det problem har vi ikke rigtig nogen løsning på”*. Det vil sige, at man ikke kan bevare hemmelig adresse, når moderen eventuelt både skal dele forældremyndighed med den voldelige mand og skal samarbejde om samvær med ham i lang mere udstrakt grad end tidligere. Dette kan efter vores mening skabe flere alvorlige og måske livstruende situationer for kvinder og udsætte børnene for yderligere belastninger.

Hvordan kan denne situation løses for barnet, hvis domstolene både skal bruge barnets bedste som hovedprincip og samtidig er pålagt at dømme til fælles forældremyndighed som udgangspunkt?!

Kan man føre beviser, som i den situation kan fremstå som påstand mod påstand for, at loven i praksis kan komme til afspejle de positive ændringer, der er lagt op til? Vi ved det ikke.

Forældreansvarsloven er både en god og en dårlig nyhed for børn i voldsramte familier – man kan hurtigere miste samvær og forældremyndighed, hvis man er dømt for vold. Hvis ikke der foreligger en voldsdom, vil det være svært at ophæve fælles forældremyndighed. Samvær vil komme til at flytte bevisbyrden over på barnet, fordi det er barnets udsagn, der skal ligge til grund for denne afgørelse. Hvis barnet kan sætte ord på det, er loven en god ting, lige såvel som en børnesagkyndig også kan hjælpe på vej. Men hvad hvis barnet ikke kan åbne op? Så kan kravet om de tungtvejende grunde ikke opfyldes, hvilket der skal til ifølge FAL for, at domstolene kan fravige det pålagte udgangspunkt om fælles forældremyndighed.

Denne case rummer som sagt alt for mange problematiske spørgsmål for at kunne omfavne dem i perspektiveringens stramme ramme, de kan eventuelt stå til rådighed til eksamenstid. Her vil vi gerne tilknytte et par løsningsforslag, idet vi tvivler på, at der nogensinde ville kunne skabes den perfekte lov, som ubetinget til gode ser de små samfundsborgere. Han har nok ret, Thomas Kuhn, når han siger, at der ingen hunde, der også er katte, så længe Forældreansvarsloven skal både tage hensyn til barnets perspektiv og imødekommer voksnes retssikkerhed.

Vi vil således foreslå, at der skal skabes et specielt system til at gribe voldsager an på en sagkyndig måde, fordi *”et er teori, men andet er praksis”* eller livet i sin kompleksitet.

Der skal være de nødvendige menneskelige og økonomiske ressourcer i statsforvaltningerne for at løse opgaver som konfliktmægling og børnesagkyndige undersøgelser. Der kan måske nedsættes et udvalg med både eksperter fra praksis, såsom jurister, psykologer, socialarbejdere og forældre, med erfaringer fra de negative skilsmisssager samt fra godt fungerende familiesager, som løbende kan vurdere lovens faldgruber - også i opstartsfasen for at finde frem til de bedst mulige for børn anbefalinger og erfaringer, som kan implementeres i retslig praksis.

Disse forslag er naturligvis ikke udtømmende og jo mere erfaring vi kan samle i lovens virkedage, jo flere tiltag kan der anbefales for at forbedre børns vilkår – idet vi er overbevidst om, at der ikke kan skabes en perfekt lov, som både skal imødekomme barnets bedste og opfylde retspolitiske krav uden, at der foretages en udvælgelse af nogle aspekter frem for andre. Denne selektionsproces skal man være meget opmærksom, når man arbejder med børns velfærd.

Litteraturliste

Primær litteratur

Andersen, Hanne og Jan Faye, 2006: ”*Arven efter Kuhn*”, Forlaget Samfundslitteratur, 1.udgave

Andersen, Heine, 1994 i Heine Andersen (red.), Vilmer Andersen, Egil Fivelsdal, Peter Gamdrup, Henrik S. Jensen, Ole Fogh Kirkeby, Christian Knudsen og Ruth Nielsen: ” *Videnskabsteori og metodelære*”, Bind 1, Samfundslitteratur, 4.udgave

Andersen, Heine, 2005 i Jürgen Habermas ” *Demokrati og retsstat. En tekstsamling*”, Hans Reitzel Forlag

Andersen, Ib, 2005: ” *Den skinbarlige virkelighed*”, Forlaget Samfundslitteratur, 3.udgave.

Pedersen, Stig Andur, 1995 i Thomas S. Kuhn ” *Videnskabelige revolutioner*”, Fremad

Birkler, Jacob, 2005: ” *Videnskabsteori. En grundbog* ”, Munksgaard Danmark, 1.udgave, 1.oplag

Dalberg-Larsen, Jørgen, 2005:” *Lovene og livet – en retssociologisk grundbog*”, Jurist- og Økonomiforbundets Forlag, 5.udgave, 1.oplag

Eriksen, Erik Oddvar og Jarle Weigård, 2003: ” *Kommunikativt demokrati Jürgen Habermas’ teori om politik og samfund*”, Hans Reitzel Forlag

Habermas, Jürgen, 1996: ” *Teorien om den kommunikative handlen*” 3.udgave, Aalborg Universitetsforlag

Habermas, Jürgen, 2005: ” *Demokrati og retsstat. En tekstsamling*”, red. af Heine Andersen, Hans Reitzel Forlag

Harboe, Thomas, 2005: ” *Indføring i samfundsvidenskabelige metode*”, Samfundslitteratur, 3.udgave, 3.oplag

Hielmcrone, Nina von, 1981: ” *Den Sociale Højskole, Århus 1957 – 1982, Jubilæumsskrift* ”, Den Sociale Højskole

Honneth, Axel 2005: ” *Behovet for anerkendelse – En tekstsamling*” Hans Reitzel Forlag

Järvinen, Margaretha og Nils Mortensen, 2003 i M. Järvinen, Jørgen Elm Larsen og Nils Mortensen ” *Det magtfulde møde mellem system og klient*”, Århus Universitetsforlag

Kaspersen, Lars Bo, 1998 i Heine Andersen ” *Sociologi – en grundbog til et fag*”, Hans Reitzel Forlag, 2.revid. udgave

Kjørup, Søren, 1997:” *Forskning og samfund. En grundbog i videnskabsteori*”, Gyldendal undervisning, 2.udgave, 1.oplag

Kuhn, Thomas S., 1995: ” *Videnskabelige revolutioner*”, Fremad

Kvale, Steinar 2001: "*Interview*" Hans Reitzel Forlag

Meeuwisse, Anna, Hans **Swärd** og Sune **Sunesson**, 2007: "*Socialt arbejde - en grundbog*", Hans Reitzels Forlag, 2.udgave

Olsen, Poul Bitch & **Pedersen**, Kaare, 1999: "*Problemorienteret projektarbejde*" Hans Reitzels Forlag, 2.udgave

Rasborg, Klaus, 1988: "*Samfundskritik og normativitet – med udgangspunkt i J.Habermas' kommunikationsteoretiske reformulering af fornuftsbegrebet*", Rhodos

Rasmussen, Nell, 2002: "*Retlig regulering af familien*", DIKE

Rienecker, Lotte, 2001: "*Problemformulering på de samfundsvidenskabelige uddannelser*" Samfundslitteratur

Schultz Jørgensen, Per, 1999 i Lars Dencik og Per Schultz Jørgensen "*Børn og familie i det postmoderne samfund*", Hans Reitzel Forlag, 1.udgave, 8.oplag

Thomsen, Kirsten, 1998 i Heine Andersen "*Sociologi – en grundbog til et fag*", Hans Reitzel Forlag, 2.revid. udgave

Uggerhøj, Lars, 2003 i M. Järvinen, Jørgen Elm Larsen og Nils Mortensen "*Det magtfulde møde mellem system og klient*", Århus Universitetsforlag

Dansk-dansk ordbog, 1988, Gyldendal, 5.udgave

Vejledninger, betænkninger og love mm.:

Vejledning nr. 9859 af 06.09.07 "*Vejledning om forældremyndighed og barnets bopæl*", Familiestyrelsen

Vejledning nr. 9860 af 06.09.07 "*Vejledning om samvær*", Familiestyrelsen

Betænkning nr. 985 af 1983 "*Forældremyndighed og samværsret*", afgivet af en arbejdsgruppe under justitsministeriet, København

Betænkning nr. 1475, 2006: "*Barnets perspektiv – Forældremyndighed, Barnets bopæl, Samvær, Tvangsfuldbyrdelse*", Familiestyrelsen

Forældreansvarsloven, Lovbekendtgørelse nr. 499 af 6.juni 2007

Lov om forældremyndighed og samvær, Lovbekendtgørelse nr. 39 af 15. januar 2007

Lov om social service, Lovbekendtgørelse nr.1117 af 26. september 2007

Myndighedsloven, Lovbekendtgørelse nr. 443 af 3. oktober 1985

Retsplejeloven, Lovbekendtgørelse 1261 af 23. oktober 2007

FN's Børnekonvention af 1989

Artikler

Dyring, Janne 2007: "*Paradigmeskift – realitet eller forestilling?*" Uden for nummer 14, 8. årgang 2007. Dansk Socialrådgiverforening

Nyt fra Ankestyrelsen nr. 2/2004: "*Samtaler med børn efter Servicelovens § 58*" af Ulla Salling Petersen og Lone Sperup.

Socialministeriet, essaysamling 2003: "*Værdier i socialpolitikken*" af Ole Thomsen

Sekundær litteratur

Artikel: "Kommunikation, sociale processer og forførelse" af Nielsen, Henrik Kaare, 1985, Arg.13, nr.3/4, 1985

"Samvær til barnets bedste? Om regler og praksis på samværsområdet" af Mai Heidi Ottosen, København 2004, SFI

Payne, Malcolm, 2006: "Teorier i socialt arbejde", Hans Reitzel Forlag, 1.udgave, 1.oplag

Rapporter

Supplementary NGO Report – to the Danish Government's 3rd periodic report submitted to The UN Committee on the Rights of the Child, January 2005

Bilag 1

Interviewspørgsmål til kontorchef:

Paradigme:

1. Hvad synes du om Forældreansvarsloven?
2. Hvilke problemer/positive træk oplever du efter lovens ikrafttræden?
3. Hvordan var arbejdet med loven planlagt (før den trådte i kraft)?
4. Er der afsat midler til implementering af loven? Hvilke?
5. Er der planer om kurser eller efteruddannelse til personalet for at arbejde med loven?
6. Er det svært at arbejde efter ændrede fokus – fra afgørelser til mægling?
7. Hvilke ændringer er der i afdelingen efter Strukturreformen?
8. Hvilke ekstra sagsområder har Statsforvaltningen fået efter strukturreformen?
9. Hvordan er relationen mellem sagsområder og tilførte ekstra ressourcer? (Passer sagsmængden med ressourcerne)
10. Hvis der kommer et boom af sager om genoptagelse af forældremyndighed vil der så fortsat være nok medarbejdere til at behandle sagerne til tiden?
11. Er der særlige forhold efter lovens ikrafttræden som kan have indflydelse på kvaliteten i sagsbehandlingen?
12. Er der statistik over genåbne sager?
13. Hvor mange sagsbehandlere er der i afdelingen, som er uddannet i konfliktmægling?
14. Deres professionelle baggrund?
15. Hvor mange mæglinger har Statsforvaltningen om året? Er der en forventning herom?

Normalvidenskab:

16. Hvilken indflydelse har Forældreansvarsloven for det daglige arbejde?
17. Forhold dig til to nedenstående cases – hvordan kan de løses nu for at barnet ikke komme til skade med den nye lov?

Spørgsmålene 1, 2, 6 er også relateret til dette emne, det vil sige, at der forventes behandlingen af svarene på disse spørgsmål i relation til emnet *normalvidenskab*.

Bilag 2

Børnekonventionens artikler

Konventionen kan inddeles i tre dele:

1. En indledning, der gør rede for de principper, der ligger til grund for selve teksten i konventionen og som har betydning for fortolkningen af konventionen.
2. Artiklerne 1-41 som fastslår barnets rettigheder.
3. En afslutning på 13 artikler (42-54) der handler om normer og tekniske forhold, der skal sikre, at konventionen bliver virkelig.

Børnekonventionens artikler

De i denne konvention deltagende stater, som:

- finder - i overensstemmelse med de i De Forenede Nationers Pagt erklærede principper - at anerkendelsen af menneskets naturlige værdighed og af hele menneskehedens lige og umistelige rettigheder danner grundlaget for frihed, retfærdighed og fred i verden,
- tager hensyn til, at alle De Forenede Nationers folk i Pagten har bekræftet deres tro på grundlæggende menneskerettigheder og på menneskets personlige værdighed og værdi og har besluttet at fremme sociale fremskridt og bedre levestandarder i større frihed,
- anerkender, at De Forenede Nationer i Verdenserklæringen om Menneskerettigheder (Generalforsamlingsresolution 217A (III)) og i de internationale konventioner om menneskerettigheder (Generalforsamlingsresolution 2200A (XXI), bilag) har erklæret og er blevet enige om, at enhver er berettiget til alle de rettigheder og friheder, der er indeholdt den, uden forskelsbehandling af nogen art, herunder som følge af race, hudfarve, køn, sprog, religion, politisk eller anden anskuelse, national eller social herkomst, fødsel eller anden stilling,
- erindrer om, at De Forenede Nationer i Verdenserklæringen om Menneskerettigheder har udtalt, at børn har ret til særlig omsorg og bistand, er overbeviste om, at familien som den grundlæggende enhed i samfundet og naturlige ramme for alle sine medlemmer og særligt børns vækst og trivsel bør gives den nødvendige beskyttelse og hjælp, således at den fuldt ud kan påtage sig sine forpligtigelser i samfundet,
- anerkender, at barnet med henblik på fuld og harmonisk udvikling bør vokse op i et familiemiljø, i en atmosfære af glæde, kærlighed og forståelse,
- finder, at barnet fuldt ud bør forberedes til at leve sit eget liv i samfundet og opdrages i lyset af de idealer, der er udtrykt i De Forenede Nationers Pagt, og særligt i en atmosfære af fred, værdighed, tolerance, frihed, lighed og solidaritet,
- tager hensyn til, at behovet for at yde barnet særlig omsorg er blevet fastslået i Genève-Erklæringen af 1924 om Barnets Rettigheder og i Erklæringen om Barnets Rettigheder vedtaget af De Forenede Nationer i 1959 (Generalforsamlingsresolution 1386 (XIV)) og anerkendt i Verdenserklæringen om Menneskerettigheder, i Den Internationale Konvention om Borgerlige og Politiske Rettigheder (især i artiklerne 23 og 24), i Den Internationale Konvention om økonomiske, Sociale og Kulturelle rettigheder (især i artikel 10) og i vedtægterne og relevante dokumenter for sær-organisationer og internationale organisationer, der tager sig af børns velfærd,
- tager hensyn til - som angivet i Erklæringen om Barnets Rettigheder vedtaget af De Forenede Nationers Generalforsamling den 20. november 1959 - at 'barnet som følge af sin fysiske og psykiske

umodenhed, har behov for særlig beskyttelse og omsorg, herunder passende juridisk beskyttelse, både før og efter fødslen',

- erindrer om bestemmelserne i Erklæringen om Sociale og Juridiske Principper for Beskyttelse af Børns Velfærd med Særligt Henblik på Anbringelse i Pleje og Adoption på Nationalt eller Internationalt Plan (Generalforsamlingsresolution 41/85 af 3. december 1986), De Forenede Nationers Standardminimumsregler for Retspleje over Mindreårige ('Beijingreglerne') (Generalforsamlingsresolution 40/33 af 29. november 1985 og Erklæringen om Beskyttelse af Kvinder og Børn i Nødssituationer og Under Væbnet Konflikt (Generalforsamlingsresolution 3318 (XXIX) af 14. december 1975),
- anerkender, at der i alle lande i verden er børn, der lever under særligt vanskelige forhold, og at sådanne børn kræver særlig hensyntagen, tager behørigt hensyn til betydningen af hvert folks traditioner og kulturelle værdier med henblik på barnets beskyttelse og harmoniske udvikling,
- anerkender betydningen af internationalt samarbejde for at forbedre børns levevilkår i alle lande, særligt i udviklingslandene,

... er blevet enige om følgende:

Artikel 1

I denne konvention forstås ved et barn ethvert menneske under 18 år, medmindre barnet bliver myndigt tidligere efter den lov, der gælder for barnet.

Artikel 2

1. Deltagerstaterne skal respektere og sikre de rettigheder, der er fastsat i denne konvention, for ethvert barn inden for deres jurisdiktion, uden forskelsbehandling af nogen art og uden hensyn til barnets eller dets forældres eller værges race, hudfarve, køn, sprog, religion, politiske eller anden anskuelse, national, etnisk eller social oprindelse, formueforhold, handicap, fødsel eller anden stilling.

2. Deltagerstaterne skal træffe alle passende forholdsregler for at sikre, at barnet beskyttes mod alle former for forskelsbehandling eller straf på grund af barnets forældres, værges eller familiemedlemmers stilling, virksomhed, udtrykte ansøkelser eller tro.

Artikel 3

1. I alle foranstaltninger vedrørende børn, hvad enten disse udøves af offentlige eller private institutioner for socialt velfærd, domstole, forvaltningsmyndigheder eller lovgivende organer, skal barnets tarv komme i første række.

2. Deltagerstaterne påtager sig at sikre barnet den beskyttelse og omsorg, der er nødvendig for dets trivsel under hensyntagen til de rettigheder og pligter, der gælder for barnets forældre, værge eller andre personer med juridisk ansvar for barnet, og skal med henblik herpå træffe alle passende lovgivningsmæssige og administrative forholdsregler.

3. Deltagerstaterne skal sikre, at institutioner, tjenester og organer med ansvar for omsorg for eller beskyttelse af børn skal være i overensstemmelse med de standarder, der er fastsat af kompetente myndigheder, særligt med hensyn til sikkerhed, sundhed, personalets antal og egnethed samt sagkyndigt tilsyn.

Artikel 4

Deltagerstaterne skal gennemføre al passende lovgivning samt administrative og andre forholdsregler til gennemførelsen af de i denne konvention anerkendte rettigheder. Med hensyn til økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder skal deltagerstaterne gennemføre sådanne forholdsregler, i videst muligt omfang inden

for de ressourcer, der er til rådighed, og hvor der er behov for det, inden for rammerne af internationalt samarbejde.

Artikel 5

Deltagerstaterne skal respektere det ansvar og de rettigheder og pligter, som forældrene har, eller hvor dette finder anvendelse, tilsvarende ansvar, rettigheder og pligter for så vidt angår medlemmerne af den udvidede familie eller samfundet i overensstemmelse med stedlig sædvane, samt værger eller andre personer med juridisk ansvar for barnet, til på en måde, der svarer til den løbende udvikling af barnets evner, at yde passende vejledning og støtte til barnet i udøvelsen af rettighederne anerkendt i denne konvention.

Artikel 6

1. Deltagerstaterne anerkender, at ethvert barn har en naturlig ret til livet.
2. Deltagerstaterne skal i videst muligt omfang sikre barnets overlevelse og udvikling.

Artikel 7

1. Barnet skal registreres umiddelbart efter fødslen og skal fra fødslen have ret til et navn, ret til at opnå et statsborgerskab og, så vidt muligt, ret til at kende og blive passet af sine forældre.
2. Deltagerstaterne skal sikre gennemførelsen af disse rettigheder i overensstemmelse med deres nationale lovgivning og deres forpligtelser ifølge de relevante internationale instrumenter på dette område, især hvis barnet ellers ville blive statsløs.

Artikel 8

1. Deltagerstaterne påtager sig at respektere barnets ret til at bevare sin identitet, herunder statsborgerskab, navn og familieforhold, som anerkendt af loven og uden ulovlig indblanding.
2. Hvis et barn ulovligt berøves en del af eller hele sin identitet, skal deltagerstaterne yde passende bistand og beskyttelse med henblik på hurtigt at genoprette barnets identitet.

Artikel 9

1. Deltagerstaterne skal sikre, at barnet ikke adskilles fra sine forældre mod deres vilje, undtagen når kompetente myndigheder, hvis afgørelse er undergivet retlig prøvelse, i overensstemmelse med gældende lov og praksis bestemmer, at en sådan adskillelse er nødvendig af hensyn til barnets tarv. En sådan beslutning kan være nødvendig i særlige tilfælde, f.eks. ved forældres misbrug eller vanrøgt af barnet, eller hvor forældrene lever adskilt og der skal træffes beslutning om barnets bopæl.
2. I behandlingen af enhver sag i medfør til stykke 1 skal alle interesserede parter gives mulighed for at deltage i sagsbehandlingen og fremføre deres synspunkter.
3. Deltagerstaterne skal respektere retten for et barn, der er adskilt fra den ene eller begge forældre, til at opretholde regelmæssig personlig forbindelse og direkte kontakt med begge forældre, undtagen hvis dette strider mod barnets tarv.
4. Hvor en sådan adskillelse er en følge af en handling iværksat af en deltagerstat, såsom tilbageholdelse, fængsling, udvisning, forvisning eller død (herunder dødsfald af en hvilken som helst årsag, mens personen er i statens varetægt) af den ene eller begge forældre eller af barnet, skal deltagerstaten efter anmodning give forældrene, barnet eller om nødvendigt et andet medlem af familien de væsentlige oplysninger om, hvor den eller de fraværende medlemmer af familien befinder sig, medmindre afgivelsen af oplysningerne ville være skadelige for barnets velfærd. Deltagerstaterne skal desuden sikre, at fremsættelsen af en sådan anmodning ikke i sig selv medfører skadelige følger for vedkommende person eller personer.

Artikel 10

1. I overensstemmelse med deltagerstaternes forpligtelse i henhold til artikel 9, stykke 1, skal ansøgninger fra et barn eller dets forældre om indrejse i eller udrejse fra en deltagende stat med henblik på familiesammenføring behandles på en positiv, human og hurtig måde af deltagerstaterne. Deltagerstaterne skal endvidere sikre, at indgivelse af en sådan ansøgning ikke medfører negative virkninger for ansøgere og deres familiemedlemmer.

2. Et barn, hvis forældre har fast bopæl i forskellige stater, skal have ret til, undtagen under særlige omstændigheder, regelmæssigt at have personlig forbindelse og direkte kontakt med begge forældre. Med henblik herpå og i overensstemmelse med deres forpligtelser i medfør af artikel 9, stykke 1, skal deltagerstaterne respektere barnets og dets forældres ret til at forlade et hvilket som helst land, herunder deres eget, og til at indrejse i deres eget land. Retten til at forlade et hvilket som helst land skal kun underkastes sådanne begrænsninger, som er fastsat ved lov, og som er nødvendige for at beskytte den nationale sikkerhed, den offentlige orden (ordre public), folkesundheden eller sædeligheden, eller andre personers rettigheder og friheder, og som er i overensstemmelse med de øvrige rettigheder, der er anerkendt i denne konvention.

Artikel 11

1. Deltagerstaterne skal træffe forholdsregler til at bekæmpe børns ulovlige fjernelse til og manglende tilbagevenden fra udlandet.

2. Med henblik herpå skal deltagerstaterne fremme indgåelse af bilaterale og multilaterale aftaler eller tiltrædelse af eksisterende aftaler.

Artikel 12

1. Deltagerstaterne skal sikre et barn, der er i stand til at udforme sine egne synspunkter, retten til frit at udtrykke disse synspunkter i alle forhold, der vedrører barnet; barnets synspunkter skal tillægges passende vægt i overensstemmelse med dets alder og modenhed.

2. Med henblik herpå skal barnet især gives mulighed for at udtale sig i enhver behandling ved dømmende myndighed eller forvaltningsmyndighed af sager, der vedrører barnet, enten direkte eller gennem en repræsentant eller et passende organ i overensstemmelse med de i national ret foreskrevne fremgangsmåder.

Artikel 13

1. Barnet skal have ytringsfrihed; denne ret omfatter frihed til uanset territoriale grænser at søge, modtage og videregive oplysninger og tanker af enhver art, enten mundtligt, skriftligt eller på tryk i form af kunst eller gennem en hvilken som helst anden udtryksmåde, barnet måtte vælge.

2. Udøvelsen af denne ret kan underkastes visse begrænsninger, men kun sådanne som følger af lovgivningen, og som er nødvendige:

(a) af hensyn til andres rettigheder eller omdømme; eller

(b) til beskyttelse af national sikkerhed, offentlig orden (ordre public), folkesundhed eller sædelighed.

Artikel 14

1. Deltagerstaterne skal respektere barnets ret til tankefrihed, samvittigheds- og religionsfrihed.

2. Deltagerstaterne skal respektere rettigheder og pligter for forældrene, og i påkommende tilfælde værger, til på en måde, der svarer til barnets gradvise udvikling af dets evner, at give retningslinier til barnet med henblik på udøvelsen af dets ret.

3. Frihed til at udøve sin religion eller overbevisning kan kun underkastes sådanne begrænsninger, som er foreskrevet ved lov, og som er nødvendige for at beskytte den offentlige sikkerhed, orden, folkesundheden, sædeligheden eller andre menneskers grundlæggende rettigheder og friheder.

Artikel 15

1. Deltagerstaterne anerkender barnets ret til foreningsfrihed og dets frihed til at deltage i fredelige forsamlinger.

2. Udøvelsen af disse rettigheder må ikke underkastes andre indskrænkninger end sådanne, som er nødvendige i et demokratisk samfund af hensyn til den nationale eller offentlige sikkerhed, den offentlige orden (ordre public), beskyttelse af folkesundheden eller sædeligheden eller beskyttelse af andres rettigheder og friheder.

Artikel 16

1. Intet barn må udsættes for vilkårlig eller ulovlig indblanding i sit privat- og familieliv, sit hjem eller brevveksling, eller ulovlig angreb på sin ære eller omdømme.

2. Barnet har ret til lovens beskyttelse mod sådan indblanding eller sådanne angreb.

Artikel 17

Deltagerstaterne erkender massemediernes vigtige rolle og skal sikre, at barnet har adgang til information og materiale fra forskellige nationale og internationale kilder, særligt sådanne, hvis formål er at fremme barnets sociale, åndelige og moralske velfærd og fysiske og psykiske sundhed. Med henblik herpå skal deltagerstaterne:

(a) tilskynde massemediernes til at udbrede information og materiale, der er af social og kulturel værdi for barnet og i overensstemmelse med ånden i artikel 29;

(b) tilskynde til internationalt samarbejde om produktion, udveksling og spredning af sådan oplysning og materiale fra forskellige kulturelle, nationale og internationale kilder;

(c) tilskynde til produktion og udbredelse af børnebøger;

(d) tilskynde massemediernes til at tage særligt hensyn til de sproglige behov hos børn, der tilhører et mindretal eller en urbefolkning;

(e) tilskynde til udvikling af passende retningslinier for beskyttelse af barnet mod oplysning og materiale, der skader dets velfærd, jf. bestemmelserne i artikel 13 og 18.

Artikel 18

1. Deltagerstaterne skal bestræbe sig på at sikre anerkendelse af princippet om, at begge forældre har fælles ansvar for barnets opdragelse og udvikling. Forældrene, eller i givet fald værger, har hovedansvaret for barnets opdragelse og udvikling. Barnets tarv skal for dem komme i første række.

2. Med henblik på at sikre og fremme de rettigheder, der er indeholdt i denne konvention, skal deltagerstaterne yde passende bistand til forældre og værger ved disses udførelse af deres pligter som opdragere af børn og skal sikre udviklingen af institutioner, ordninger og tjenesteydelser til omsorg for børn.

3. Deltagerstaterne skal træffe alle passende forholdsregler for at sikre, at børn af arbejdende forældre har ret til at nyde godt af omsorgsforanstaltninger for børn, som de er berettigede til.

Artikel 19

1. Deltagerstaterne skal træffe alle passende lovgivningsmæssige, administrative, sociale og uddannelsesmæssige forholdsregler til beskyttelse af barnet mod alle former for fysisk eller psykisk vold, skade

eller misbrug, vanrøgt eller forsømmelig behandling, mishandling eller udnyttelse, herunder seksuelt misbrug, medens barnet er i forældrenes, værgens eller andre personers varetægt.

2. Sådanne beskyttende foranstaltninger bør i passende omfang omfatte virkningsfulde retningslinier, såvel for udformning af sociale programmer, der kan yde den nødvendige støtte til barnet og til dem, der har barnet i deres varetægt, som til andre former for forebyggelse og identifikation, rapportering, henvisning, undersøgelse, behandling og opfølgning af tilfælde af børnemishandling som beskrevet ovenfor og om nødvendigt retsforfølgelse.

Artikel 20

1. Et barn, der midlertidigt eller konstant er afskåret fra sine familiemæssige omgivelser eller som af hensyn til sit eget bedste ikke kan tillades at forblive i disse omgivelser, har ret til særlig beskyttelse og bistand fra statens side.

2. Deltagerstaterne skal i overensstemmelse med deres nationale ret sikre alternativ omsorg for et sådant barn.

3. Sådant omsorg kan blandt andet omfatte anbringelse i pleje, Kafalah eller islamisk ret, adoption eller om nødvendigt anbringelse i passende børneinstitutioner. Ved overvejelse af mulige løsninger skal der tages tilbørligt hensyn til ønskeligheden af sammenhæng i et barns opvækst og til barnets etniske, religiøse, kulturelle og sproglige baggrund.

Artikel 21

De deltagerstater, der anerkender og/eller tillader adoption, skal sikre, at barnets tarv skal være af altafgørende betydning og skal:

(a) sikre, at adoptionen af barnet kun kan godkendes af kompetente myndigheder, der i overensstemmelse med gældende ret og praksis og på grundlag af alle relevante pålidelige oplysninger afgør, at adoption er tilladelig i betragtning af barnets stilling i forhold til forældre, pårørende og værger, og at, om nødvendigt, personer, der berøres, på oplyst grundlag har meddelt deres indforståelse med adoptionen på baggrund af den fornødne rådgivning;

(b) anerkende, at international adoption kan overvejes som en alternativ måde at drage omsorg for et barn på, hvis barnet ikke kan anbringes i pleje eller i adoption hos en familie, eller der ikke på anden passende måde kan drages omsorg for barnet i dets hjemland;

(c) sikre, at vedkommende barn ved international adoption nyder beskyttelse efter regler svarende til dem, der gælder for national adoption;

(d) i tilfælde af international adoption, tage alle passende forholdsregler for at sikre, at anbringelsen ikke fører til upassende økonomisk gevinst for dem, der har medvirket ved adoptionen;

(e) fremme, hvor det er hensigtsmæssigt, formålene med denne artikel ved indgåelse af bilaterale eller multilaterale ordninger eller aftaler og tilstræbe inden for disse rammer at sikre, at anbringelsen af barnet i et andet land sker gennem ansvarlige myndigheder eller organer.

Artikel 22

1. Deltagerstaterne skal tage passende forholdsregler til at sikre, at et barn, som søger flygtningestatus, eller som anses som flygtning i overensstemmelse med gældende international eller national ret og praksis, uanset om det kommer alene eller er ledsaget af sine forældre eller af anden person, får passende beskyttelse og humanitær bistand og nyder de rettigheder, som er angivet i denne konvention og i andre internationale instrumenter vedrørende menneskerettigheder eller humanitære forhold, hvori den pågældende stat deltager.

2. Med dette for øje skal deltagerstaterne i det omfang, de anser det for passende, samarbejde om enhver bestræbelse udfoldet af De Forenede Nationer og andre ansvarlige mellemstatslige organisationer eller private organisationer, der samarbejder med De Forenede Nationer, med henblik på at beskytte og bistå et sådant barn og på at spore forældrene eller andre medlemmer af familien til ethvert barn, der er flygtning, med det formål at opnå de oplysninger, der er nødvendige for at barnet skal kunne genforenes med sin familie. Såfremt ingen af forældrene eller andre familiemedlemmer kan findes, skal barnet nyde samme beskyttelse som ethvert andet barn, der permanent eller midlertidigt er afskåret fra sine familiemæssige omgivelser uanset årsage, i overensstemmelse med denne konvention.

Artikel 23

1. Deltagerstaterne anerkender, at et psykisk eller fysisk handicappet barn bør have et indholdsrigt og menneskeværdigt liv under forhold, der sikrer værdighed, fremmer selvtilliden og medvirker til barnets aktive deltagelse i samfundslivet.

2. Deltagerstaterne anerkender det handicappede barns ret til særlig omsorg og skal inden for rammerne af de midler, der er til rådighed, arbejde for at sikre det berettigede barn, og dem, der er ansvarlige for dets omsorg, bistand, hvorom der er indgivet ansøgning og som er rimelig under hensyn til barnets tilstand og til omstændighederne for forældrene eller andre, der passer barnet.

3. I erkendelse af et handicappet barns særlige behov skal bistand, der ydes i henhold til stykke 2, være gratis, når dette er muligt, idet der tages hensyn til forældrenes økonomiske formåen eller den økonomiske formåen hos andre, der passer barnet, og skal udformes med henblik på at sikre, at det handicappede barn har fuld adgang til og modtager undervisning, uddannelse, sundhedspleje, revalidering, forberedelse til arbejdslivet og muligheder for fritidsadspredelse, alt på en måde, der bedst muligt fremmer barnets sociale tilpasning og personlige udvikling, herunder dets kulturelle og åndelige udvikling.

4. Deltagerstaterne skal i det internationale samarbejdes ånd fremme udveksling af passende information om forebyggende sundhedspleje og medicinsk, psykologisk og funktionel behandling af handicappede børn, herunder spredning af og adgang til information om former for revalidering, undervisning og erhvervsvejledning, med henblik på at gøre det muligt for deltagerstaterne at forbedre deres formåen og kunnen og at udvide deres erfaring på disse områder. I den henseende skal der tages særligt hensyn til udviklingslandenes behov.

Artikel 24

1. Deltagerstaterne anerkender barnets ret til at nyde den højest opnåelige sundhedstilstand, adgang til at få sygdomsbehandling og genoprettelse af helbredet. Deltagende stater skal stræbe mod at sikre, at intet barn fratages sin ret til adgang til at opnå sådan behandling og pleje.

2. Deltagerstaterne skal arbejde for fuld gennemførelse af denne ret og især tage passende forholdsregler for:

(a) at formindske spædbørns- og børnedødeligheden;

(b) at sikre ydelsen af nødvendig lægelig bistand og sundhedspleje til alle børn med særlig vægt på udvikling af den primære sundhedspleje;

(c) at bekæmpe sygdom og underernæring, herunder inden for rammerne af den primære sundhedspleje, blandt andet ved anvendelse af let tilgængelig teknologi og gennem ydelse af tilstrækkelig og nærende mad og rent drikkevand under hensyntagen til de farer og risici, der er knyttet til forurening af miljøet;

(d) at sikre kvinder passende svangerskabs- og barselspleje;

(e) at sikre, at alle grupper i samfundet, særligt forældre og børn, oplyses om og har adgang til undervisning og støttes i brugen af grundlæggende viden om børns sundhed og ernæring, fordelene ved amning, hygiejne og rengøring af omgivelserne og forebyggelse af uheld;

(f) at udvikle forebyggende sundhedspleje, rådgivning af forældre, samt undervisning og bistand i forbindelse med familieplanlægning.

3. Deltagerstaterne skal tage alle effektive og passende forholdsregler med henblik på afskaffelse af traditionsbundne ritualer, som er skadelige for børns sundhed.

4. Deltagerstaterne forpligter sig til at fremme og opmuntre internationalt samarbejde med henblik på gradvis at opnå fuldstændig gennemførelse af den i denne artikel anerkendte ret. I denne henseende skal der tages særligt hensyn til udviklingslandenes behov.

Artikel 25

Deltagerstaterne anerkender retten for et barn, der af de ansvarlige myndigheder er blevet anbragt for at få pleje, beskyttelse eller behandling af hensyn til sin fysiske eller psykiske sundhed, til periodisk gennemgang af den behandling, som barnet får, og af alle andre omstændigheder vedrørende dets anbringelse.

Artikel 26

1. Deltagerstaterne skal anerkende ethvert barns ret til at nyde godt af social sikkerhed, herunder social forsikring, og skal tage de nødvendige forholdsregler for at opnå uindskrænket opnåelse af denne ret i overensstemmelse med national ret.

2. Hvor det er hensigtsmæssigt bør bistanden ydes under hensyntagen til de forhåndenværende midler og omstændighederne, for barnet og de personer, der har ansvaret for barnets underhold, og til enhver anden omstændighed af betydning for en bistandsansøgning indgivet af barnet eller på dets vegne.

Artikel 27

1. Deltagerstaterne anerkender ethvert barns ret til den levestandard, der kræves for barnets fysiske, psykiske, åndelige, moralske og sociale udvikling.

2. Forældrene eller andre med ansvar for barnet har hovedansvaret for efter evne og økonomisk formåen at sikre de levevilkår, der er nødvendige for barnets udvikling.

3. Deltagerstaterne skal i overensstemmelse med nationale forhold og inden for deres evner og økonomiske muligheder træffe passende forholdsregler for at bistå forældre og andre med ansvar for barnet med at gennemføre denne ret og skal i tilfælde af behov derfor yde materiel bistand og udarbejde støtteprogrammer, især med hensyn til ernæring, beklædning og bolig.

4. Deltagerstaterne skal træffe alle passende forholdsregler til at sikre inddrivelse af underholdsbidrag til barnet fra forældrene eller andre personer med økonomisk ansvar for barnet, både i deltagerstaten og i udlandet. Især i tilfælde, hvor den person, der har det økonomiske ansvar for barnet er bosat i en anden stat end barnet, skal deltagerstater fremme tilslutning til internationale aftaler eller til indgåelse af sådanne aftaler samt indføre andre passende ordninger.

Artikel 28

1. Deltagerstaterne anerkender barnets ret til uddannelse, og med henblik på gradvis at opnå denne ret og på grundlag af ligestillingsprincippet skal de især:

(a) gøre grunduddannelse tvungen og gratis tilgængelig for alle;

(b) opmuntre udviklingen af forskellige former for uddannelse, der følger efter grunduddannelsen, herunder almindelig og faglig uddannelse, gøre disse tilgængelige og opnåelige for ethvert barn og træffe passende forholdsregler, såsom indførelse af gratis uddannelse og tilbud om økonomisk bistand i trangstiltfælde;

(c) gøre højere uddannelse opnåelig for alle inden for rammerne af deres evner og med alle passende midler;

(d) gøre studievejledning og erhvervsvejledning tilgængelige og opnåelige for alle børn;

(e) træffe forholdsregler for at opmuntre regelmæssig deltagelse i skolegang og begrænse frafald.

2. Deltagerstaterne skal træffe alle passende forholdsregler for at sikre, at disciplinen i skolen administreres på en måde, der tilgodeser barnets værdighed som menneske og er i overensstemmelse med denne konvention.

3. Deltagerstaterne skal fremme og støtte internationalt samarbejde om uddannelsesspørgsmål, især med henblik på at bidrage til afskaffelse af uvidenhed og analfabetisme overalt i verden og lette adgangen til videnskabelig og teknisk viden og moderne undervisningsmetoder. I denne henseende skal der tages særligt hensyn til udviklingslandenes behov.

Artikel 29

1. Deltagerstaterne er enige om at uddannelsen af barnet skal have til hensigt at

(a) udvikle barnets muligheder i relation til personlighed, evner og psykiske og fysiske formåen fuldt ud;

(b) udvikle respekt for menneskerettighederne og de grundlæggende frihedsrettigheder og for de principper, der er nedfældet i De Forenede Nationers Pagt;

(c) udvikle respekt for barnets forældre, dets egen kulturelle identitet, sprog og værdier, og for de nationale værdier i det land, hvor barnet er bosat, og, i landet, hvorfra barnet oprindeligt stammer og for kulturer, der adskiller sig fra barnets egen kultur;

(d) forberede barnets til et ansvarligt liv i et frit samfund i en ånd af forståelse, fred, tolerance, ligestilling af kønnene og venskab mellem alle folk, etniske, nationale og religiøse grupper og personer, som tilhører urbefolkninger;

(e) udvikle respekt for det naturlige miljø.

2. Ingen del af denne artikel eller artikel 28 må fortolkes som indblanding i enkeltpersoners eller organisationers frihed til at oprette og lede undervisningsinstitutioner. Der skal dog til enhver tid tages hensyn til de i denne artikels stykke 1 fastslåede principper samt til kravene om, at uddannelse i sådanne institutioner opfylder de af staten foreskrevne minimumsregler.

Artikel 30

I stater, hvor der er etniske, religiøse eller sproglige mindretal eller personer tilhørende urbefolkninger, skal et barn, der tilhører et sådant mindretal eller en sådan urbefolkning, ikke nægtes retten til i fællesskab med andre medlemmer af sin gruppe, at udøve sin egen kultur, at bekende sig til og udøve sin egen religion eller bruge sit eget sprog.

Artikel 31

1. Deltagerstaterne anerkender barnets ret til hvile og fritid, til at lege og dyrke fritidsinteresser, som er passende for barnets alder, og til frit at deltage i det kulturelle og kunstneriske liv.

2. Deltagerstaterne skal respektere og fremme barnets ret til fuld deltagelse i det kulturelle og kunstneriske liv og skal opmuntre til, at der stilles passende og lige muligheder til rådighed for kulturel, kunstnerisk, fritidspræget og rekreativ udfoldelse.

Artikel 32

1. Deltagerstaterne anerkender barnets ret til beskyttelse mod økonomisk udnyttelse og mod at skulle udføre arbejde, som kan være farligt, gribe ind i barnets uddannelse, eller skade barnets sundhed eller dets fysiske, psykiske, åndelige, moralske eller sociale udvikling.

2. Deltagerstaterne skal træffe lovgivningsmæssige, administrative, sociale og uddannelsesmæssige foranstaltninger for at sikre gennemførelsen af denne artikel. Med henblik herpå og under hensyn til vedkommende bestemmelser i andre internationale instrumenter, skal deltagerstaterne især:

- (a) fastsætte en minimumsalder eller minimumsaldre for adgang til ansættelse;
- (b) fastsætte passende regulering af arbejdstider og arbejdsvilkår, og
- (c) fastsætte passende straf eller andre sanktioner for at sikre effektiv håndhævelse af denne artikel.

Artikel 33

Deltagerstaterne skal træffe alle passende forholdsregler, herunder lovgivningsmæssige, administrative, sociale og uddannelsesmæssige forholdsregler for at beskytte børn mod ulovlig brug af narkotika og psykotrope stoffer som defineret i vedkommende internationale traktater, og til at forebygge, at børn anvendes til ulovlig produktion af og handel med sådanne stoffer.

Artikel 34

Deltagerstaterne påtager sig at beskytte barnet mod alle former for seksuel udnyttelse og seksuel misbrug. Med henblik herpå skal deltagerstaterne især tage alle passende nationale, bilaterale og multilaterale forholdsregler for at forhindre:

- (a) at et barn overtales eller tvinges til at deltage i nogen form for ulovlig seksuel aktivitet;
- (b) at børn udnyttes til prostitution eller andre former for ulovlig seksuel aktivitet;
- (c) at børn udnyttes i pornografiske forestillinger og materialer.

Artikel 35

Deltagerstaterne skal træffe alle passende nationale, bilaterale og multilaterale forholdsregler med henblik på at forebygge bortførelse, salg eller handel med børn til noget formål og i nogen form.

Artikel 36

Deltagerstaterne skal beskytte barnet mod alle andre former for udnyttelse, der på nogen måde kan skade barnet.

Artikel 37

Deltagerstaterne skal sikre at:

- (a) intet barn gøres til genstand for tortur eller anden grusom, umenneskelig eller nedværdigende behandling eller straf. Hverken dødsstraf eller fængsel på livstid uden mulighed for løsladelse skal kunne idømmes for forbrydelser begået af personer under 18 år;
- (b) intet barn ulovligt eller vilkårligt berøves sin frihed. Anholdelse, tilbageholdelse eller fængsling af et barn skal følge lovens forskrifter og må kun bruges som en sidste udvej og for det kortest mulige passende tidsrum;
- (c) ethvert barn, der er berøvet friheden, behandles menneskeligt og med respekt for menneskets naturlige værdighed og på en måde, der tager hensyn til deres aldersmæssige behov. Især skal ethvert barn, der er berøvet friheden, holdes adskilt fra voksne, medmindre en sådan adskillelse ikke anses at tjene barnets tarv,

og skal have ret til at opretholde kontakt med sin familie gennem brevveksling og besøg, bortset fra under særlige omstændigheder;

(d) ethvert barn, der er berøvet sin frihed, har ret til hurtig juridisk og anden passende bistand samt ret til at få lovligheden af sin frihedsberøvelse prøvet ved en domstol eller anden kompetent, uafhængig og upartisk myndighed og til hurtig afgørelse af enhver sådan sag.

Artikel 38

1. Deltagerstaterne påtager sig at respektere og sikre respekt for de bestemmelser i international humanitær ret, der er anvendelige på dem under væbnede konflikter, og som er af betydning for barnet.

2. Deltagerstaterne skal træffe alle gennemførlige forholdsregler for at sikre, at personer under 15 år ikke tager direkte del i fjendtligheder.

3. Deltagerstaterne skal afstå fra at rekruttere nogen person, der ikke er fyldt 15 år, i deres væbnede styrker. Ved rekruttering blandt personer som er fyldt 15 år, men ikke 18 år, skal deltagerstaterne bestræbe sig på først at udvælge de ældste.

4. I overensstemmelse med deres forpligtelser i medfør af international humanitær ret til at beskytte civilbefolkningen under væbnede konflikter skal deltagerstaterne træffe alle gennemførlige forholdsregler for at sikre beskyttelse af og omsorg for børn, der er berørt af en væbnet konflikt.

Artikel 39

Deltagerstaterne skal træffe alle passende forholdsregler for at fremme fysisk og psykisk helbredelse og resocialisering af et barn, der har været udsat for enhver form for forsømmelse, udnyttelse eller misbrug, tortur eller anden form for grusom, umenneskelig eller nedværdigende behandling eller straf eller væbnede konflikter. Sådan helbredelse og resocialisering skal finde sted i omgivelser, der fremmer barnets sundhed, selvrespekt og værdighed.

Artikel 40

1. Deltagerstaterne anerkender retten for ethvert barn, der mistænkes eller anklages for eller er fundet skyldig i at have begået strafbart forhold, til at blive behandlet på en måde, der er i overensstemmelse med fremme af barnets sans for værdighed og værdi, som styrker barnets respekt for andres menneskerettigheder og fundamentale frihedsrettigheder, og som tager barnets alder og ønskeligheden af at fremme, at barnet resocialiseres og påtager sig en konstruktiv rolle i samfundet, i betragtning.

2. Med henblik herpå og under hensyn til vedkommende bestemmelser i internationale instrumenter skal deltagerstaterne især sikre, at:

(a) intet barn skal mistænkes eller anklages for at have begået strafbart forhold eller anses for skyldig heri på grund af handlinger eller undladelser, som ikke var forbudt ved national eller international ret på tidspunktet for overtrædelsen;

(b) ethvert barn, der mistænkes eller anklages for at have begået strafbart forhold, har mindst følgende garantier:

(i) at blive anset for uskyldig, indtil skyld er bevist i henhold til loven;

(ii) at blive oplyst straks og direkte om anklagernes indhold, om fornødent gennem sine forældre eller værge, og til at få juridisk eller anden passende bistand til forberedelse og fremstilling af sit forsvar;

(iii) at få sagen afgjort, uden forsinkelse, af en kompetent, uafhængig og upartisk myndighed eller dømmende organ efter en upartisk procedure i henhold til loven med tilstedeværelse af en juridisk eller anden passende rådgiver, medmindre dette ikke anses for at tjene barnets tarv, især i betragtning af dets alder eller situation, dets forældre eller værge;

(iv) ikke at blive tvunget til at afgive vidneudsagn eller tilstå skyld; ret til at udsørge eller få forhørt vidner, som påberåbes mod barnet, og til for egen regning og på lige vilkår at få vidner indkaldt til forhør;

v) hvis det anses for at have begået strafbart forhold, at få beslutningen derom og enhver foranstaltning, der er truffet som følge deraf, prøvet af en højere kompetent, uafhængig og upartisk myndighed eller dømmende organ i medfør af loven.

(vi) at få gratis bistand af en tolk, hvis barnet ikke kan forstå eller tale det sprog, der anvendes;

(vii) at få sit privatliv respekteret fuldt ud på alle stadier af sagsforløbet.

3. Deltagerstaterne skal sørge at fremme indførelsen af love, fremgangsmåder, myndigheder og institutioner, som er specielt tilpasset børn, der mistænkes, anklages for eller anses for at have begået strafbart forhold, herunder især:

(a) fastlæggelse af en minimumsalder, under hvilken børn anses ikke at være istand til at begå strafbart forhold.

(b) forholdsregler, hvor der er hensigtsmæssigt og ønskeligt, til at tage vare på sådanne børn uden at involvere retsinstanser, forudsat at menneskerettigheder og retsgarantier respekteres i fuldt omfang.

4. Forskellige forholdsregler, såsom omsorg, vejledning og tilsynsføring, rådgivning, prøveløsladelse, plejeaftaler, undervisning og erhvervsorienterede uddannelsesprogrammer og andre alternativer til anbringelse i institution, skal være til rådighed for at sikre, at børn behandles på en måde, der tjener deres tarv og står i passende forhold til både deres personlige forhold og til forbrydelsen.

Artikel 41

Intet i denne konvention skal have virkning på nogen bestemmelse, der er gunstigere med hensyn til virkeliggørelse af barnets rettigheder og som kan være indeholdt i:

(a) en deltagerstats lovgivning, eller

(b) den for staten gældende internationale ret.

Artikel 42

Deltagerstaterne forpligter sig til gennem passende og aktive forholdsregler at gøre principperne og bestemmelserne i Konventionen almindeligt bekendt for både voksne og børn.

Artikel 43

1. Med henblik på at undersøge hvilke fremskridt, deltagerstaterne gør for at opfylde de forpligtelser, de har påtaget sig i henhold til denne konvention, oprettes en Komité vedrørende Barnets Rettigheder, som skal udføre de opgaver, der angives nedenfor.

2. Komiteen skal bestå af ti eksperter af høj moralsk anseelse og anerkendt sagkundskab på det område, som denne konvention omfatter. medlemmerne af Komiteen vælges af deltagerstaterne blandt disses statsborgere og skal virke i deres personlige egenskab, idet der skal tages hensyn til ligelig geografisk fordeling og de væsentligste retssystemer.

3. Komiteens medlemmer vælges ved hemmelig afstemning på grundlag af en fortegnelse over personer, der er indstillet af deltagerstaterne. Enhver deltagende stat kan indstille én person, der er statsborger i den pågældende stat.

4. Det første valg til Komiteen finder sted senest seks måneder efter dagen for denne konventions ikrafttræden og derefter hvert andet år. Mindst fire måneder før datoen for hvert valg skal De Forenede Nationers Generalsekretær skriftligt opfordre deltagerstaterne til inden 2 måneder at indstille kandidater til Komiteen. Generalsekretæren udarbejder derefter en alfabetisk fortegnelse over samtlige således indstillede personer med angivelse af de deltagerstater, der har indstillet dem, og fremsender fortegnelsen til Konventionens deltagerstater.

5. Valgene finder sted på møder mellem deltagerstaterne, som indkaldes af Generalsekretæren ved FN's hovedsæde. Ved disse møder, der for at være beslutningsdygtige kræver deltagelse af 2/3 af deltagerstaterne, indvælges i Komiteen de personer, der opnår flest stemmer og absolut flertal af de stemmer, der afgives af de tilstedeværende og stemmeafgivende repræsentanter for deltagerstaterne.

6. Komiteens medlemmer vælges for et tidsrum af fire år. de kan genvælges, såfremt de genindstilles. Embedsperioden for fem af de medlemmer, der er valgt ved det første valg, udløber dog efter to år; straks efter første valg udpeges disse fem medlemmer ved lodtrækning, foretaget af formanden for mødet.

7. Hvis et medlem af Komiteen dør, nedlægger sit hverv eller erklærer, at han eller hun af anden grund ikke længere kan varetage sine forpligtelser i Komiteen, udpeger den deltagerstat, som indstillede vedkommende, med forbehold af Komiteens godkendelse, en anden ekspert blandt sine statsborgere til at virke i den resterende del af perioden.

8. Komiteen fastsætter selv sin forretningsorden.

9. Komiteen vælger personer til at beklæde sine tillidsposter for en periode på to år.

10. Komiteens møder afholdes som regel ved FN's hovedsæde eller et andet passende sted efter Komiteens bestemmelse. Komiteen mødes normalt årligt. Varigheden af Komiteens møder fastlægges, og gennemgås om nødvendigt, på et møde mellem deltagerstaterne i denne konvention, med forbehold af FN-Generalforsamlingens godkendelse.

11. De Forenede Nationers Generalsekretær stiller i nødvendigt omfang personale og øvrige faciliteter til rådighed for Komiteen, således at denne effektivt kan udøve sine funktioner i henhold til denne konvention.

12. Med Generalforsamlingens godkendelse modtager medlemmerne af Komiteen, der er oprettet i henhold til denne konvention, vederlag af De Forenede Nationers midler på de vilkår og betingelser, som Generalforsamlingen beslutter.

Artikel 44

1. Deltagerstaterne forpligter sig til gennem De Forenede Nationers Generalsekretær at afgive beretninger til Komiteen om de foranstaltninger, de har truffet for at virkeliggøre de rettigheder, der er anerkendt i Konventionen, og om de fremskridt, der er gjort med hensyn til nydelsen af disse rettigheder:

(a) inden to år fra Konventionens ikrafttræden i den pågældende deltagerstat,

(b) herefter hvert femte år.

2. Beretninger aflagt i medfør af denne artikel skal angive forhold og eventuelle vanskeligheder, der indvirker på omfanget af opfyldelsen af forpligtelserne ifølge denne konvention. Beretningerne skal også indeholde

tilstrækkelig oplysning til at gøre det muligt for Komiteen at få omfattende forståelse af Konventionens gennemførelse i vedkommende land.

3. En deltagerstat, som har aflagt en omfattende første beretning til Komiteen, behøver ikke i sine efterfølgende beretninger aflagt i henhold til stykke 1(b) at gentage grundlæggende oplysninger, der er givet tidligere.

4. Komiteen kan anmode deltagerstaterne om yderligere oplysninger vedrørende Konventionens gennemførelse.

5. Komiteen skal hvert andet år gennem Det Økonomiske og Sociale Råd aflægge beretning om sin virksomhed til De Forenede Nationers Generalforsamling.

6. Deltagerstaterne skal gøre sine beretninger almindeligt tilgængelige for offentligheden i deres egne lande.

Artikel 45

Med henblik på at fremme en effektiv gennemførelse af Konventionen og det internationale samarbejde på det område, der er omfattet af Konventionen,

(a) skal særorganisationerne, UNICEF og andre af De Forenede Nationers organer have adgang til at være repræsentant under gennemgangen af gennemførelsesforanstaltningerne, vedrørende de bestemmelser i denne konvention, som falder inden for rammerne af deres mandat. Komiteen kan opfordre særorganisationer, UNICEF og andre kompetente organer, som den finder egnede, til at yde sagkyndig rådgivning om Konventionens gennemførelse på områder, der falder inden for rammerne af deres respektive mandater. Komiteen kan opfordre særorganisationerne, UNICEF og andre organer af De Forenede Nationer til at aflægge beretning om Konventionens gennemførelse på områder inden for rammerne af deres virksomhed.

(b) Komiteen fremsender, når den anser det for hensigtsmæssigt, til særorganisationerne, UNICEF og andre kompetente organer alle de beretninger fra deltagerstaterne, der indeholder en anmodning om eller viser et behov for teknisk rådgivning eller bistand, tillige med Komiteens bemærkninger og eventuelle forslag vedrørende disse anmodninger eller behov.

(c) Komiteen kan henstille til Generalforsamlingen at anmode Generalsekretæren om for Komiteens regning at foretage undersøgelser af særlige emner vedrørende barnets rettigheder.

(d) Komiteen kan fremkomme med forslag og generelle anbefalinger på grundlag af de oplysninger, som er modtaget i medfør af artiklerne 40 og 45 af denne konvention. sådanne forslag og generelle anbefalinger oversendes til enhver berørt deltagerstat og indberettes til Generalforsamlingen tilligemed eventuelle bemærkninger fra deltagerstaterne.

Artikel 46

Denne konvention kan undertegnes af enhver stat.

Artikel 47

Denne konvention skal ratificeres. Ratifikationsinstrumenter skal deponeres hos De forenede Nationers generalsekretær.

Artikel 48

Denne konvention skal forblive åben for tiltrædelse for alle stater. Tiltrædelsesinstrumenter skal deponeres hos De Forenede Nationers Generalsekretær.

Artikel 49

1. Denne konvention træder i kraft den 30. dag efter datoen for deponering af det 20. ratifikations- eller tiltrædelsesinstrument hos De Forenede Nationers Generalsekretær.
2. For enhver stat, der ratificerer eller tiltræder denne konvention efter deponeringen af det 20. ratifikations- eller tiltrædelsesinstrument, træder Konventionen i kraft på den 30. dag efter deponeringen af statens eget ratifikations- eller tiltrædelsesinstrument.

Artikel 50

1. Enhver deltagerstat kan stille ændringsforslag til Konventionen og indsende det til De Forenede Nationers generalsekretær. Generalsekretæren skal derefter sende ændringsforslaget til deltagerstaterne med anmodning om at disse meddeler, hvorvidt de ønsker, at deltagerstaterne indkaldes til en konference med det formål at behandle og stemme om forslagene. Såfremt mindst en tredjedel af deltagerstaterne inden fire måneder efter datoen for en sådan udsendelse af ændringsforslag fremsætter ønske om en sådan konference, skal Generalsekretæren indkalde til konferencen i De Forenede Nationers regi. Enhver ændring, som vedtages af et flertal af de deltagerstater, der er til stede og afgiver deres stemme på konferencen, skal forelægges De Forenede Nationers Generalforsamling til godkendelse.
2. Et ændringsforslag, der vedtages i overensstemmelse med denne artikels stykke 1, træder i kraft, når det er godkendt af De Forenede Nationers Generalforsamling og er vedtaget med to tredjedels flertal af deltagerstaterne.
3. Når en ændring træder i kraft, er den bindende for de deltagerstater, som har godkendt den, mens de øvrige deltagerstater stadig er bundet af bestemmelserne i denne konvention og eventuelle tidligere ændringer, som de har godkendt.

Artikel 51

1. De Forenede Nationers Generalsekretær skal modtage og til alle stater udsende teksten til forbehold, som staterne har taget på tidspunktet for ratifikation eller tiltrædelse.
2. Et forbehold, der er uforeneligt med denne konventions hensigt og formål, skal ikke tillades.
3. Forbehold kan til enhver tid trækkes tilbage ved meddelelse herom til De Forenede Nationers Generalsekretær, som derefter skal give meddelelse derom til alle stater. En sådan meddelelse træder i kraft den dag, hvor den modtages af Generalsekretæren.

Artikel 52

En deltagerstat kan opsig denne konvention ved skriftlig meddelelse til De Forenede Nationers Generalsekretær. Opsigelsen træder i kraft ét år efter den dag, hvor generalsekretæren har modtaget denne.

Artikel 53

De Forenede Nationers Generalsekretær er udpeget til depositar for denne konvention.

Artikel 54

Originalen af denne konvention, hvis arabiske, kinesiske, engelske, franske, russiske og spanske tekster har lige gyldighed, deponeres hos De Forenede Nationers Generalsekretær.